

ԾԱԶԻԿ

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐԹ

16րդ ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 34-35. (572)

2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1903

ԾԱԶԻԿԻ ներկայ թիւը 16 էջէ բաղկացած ըլլալով ձեռքէ կը ծախուի հասար 60 փարայի.

ԲՈՎԱՆՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նոր Գրողներու

Սպարման Նամիկ մէջ (վէպ)

Անգիսակցութիւն մը (գեղոն)

Լեռնա (մեներգ)

Մ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

ՉԱՊԷԼ ՆՍՍՅԵԱՆ

Յ. Գ. Մ.

ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ

Վեպը Թրեանայոց Մէջ (Բ.)

Ս.Բիլլէս եւ Խա (Գրոնիկ)

Հ. Արսէն Բագրատունի

ՄՈՌՅՈՒԱԾ ԷՋԵՐ

Խոսքով եւ Մարքուհի (վերջ)

Ս. ԱՆԴԵՂԵԱՅ

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԷԱՆ

ԴՐ. ՄԱԼԻԱՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՀԻՍԱՐԵԱՆ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒՆԵՍ

Այց մը Մեղերիներէ

Ժ.—Հ. Ռօնի

ԽՈՉ ԿԸՍԵՆ ԲԺԻՇԿԱՆԵՐԸ

Մարտիլու համար պէ՞տք է մարմնամարզ ընել

ՏՈՒԹ. ՄԷՏԻՔՈՒՍ

ԱՊՍՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱԺԻՆ

Ապահովագրական Սէնտիքան

Հրդեհի Ապահովագրութեանց Ընդհ. Պայմաններ

Նամակ կամ որ եւ է գրութիւն պէ՛տք է ուղղել Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Կալաթա, Քաւրեունլու Խան քիւ 7

درعلاءه غلطه ده قورشونلو خاتمه نومرو ۷ زاغيك — فرتهسى ادارهسى

RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“ Kourehoum Han, N. 7, Galata, Constantinople.

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՊԻՏՈՅԻՑ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1886ԻՆ

ձեյալ պէյ Խան քիւ 8, Կ. Պոլիս

Ա. ՏԻՐԱՏՈՒՐ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ

{ Լիւմիէրի եւ Ժուլիայի Ֆրանսալ
Անգլ. եւ Ֆրանսական ձեռքի ե
Ամէն տեսակ պարզ եւ ընտիր ք

ընելու եւ թղթերու:

Գրի լուսանկարչական դործիքներու:

Գրի թղթերու եւ գեղերու, եւլն, եւլն:

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ԱՏԱՄՆԱՐՈՒԺԱԿԱՆ ՊԻՏՈՅԻՑ ԱՆԴԼ. ԱՇ ԷՆՏ ՍԸՆՍ ՏԱՆ

(26)

6—52

ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՊԱՀ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՎԻՔՐՈՐԻՍԱ ՏԸ ՊԵՐԼԷՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԱՄԷՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԳՈՐԾԱԴՐԷ
Ունի կեանքի, օժիտի, արկածի, ցմահ թռչակի ճիւղեր

VICTORIA DE BERLIN

ՎԻՔՐՈՐԻՍԱ ՏԸ ՊԵՐԼԷՆ կեանքի ապահովագրութիւններ ունի թէ՛ բժշկական
քննութեամբ եւ թէ՛ առանց բժշկական քննութեան
Առանց բժշկական քննութեան եղած կեանքի ապահովագրութիւններուն վճարումները
չաբաթական մասնավճարներով տեղի կ'ունենան, սկսեալ 5 դրուչէն

Ապահովագրեալ գումար 1902ին

Յը. 1,244,457,577

Պահեալի դրամ 1902ին

» 451,284,214

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆՆԵՐԸ

Օսմ. Կայս. Պանքա

Քրետի Լիոնէ

Լիւգոր Ընդհ. Ներկայացուցիչ

ՄԻՀՐԱՆ ՍԻՆԷԻՐ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

Պոլիս, Քաղաքընդլու Խան, քիւ 45 եւ 45 b.

13—52

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԱՆ

Հաստատուած 1853 20 սեպտ.ին ար.
քայական հրովարտակով եւ ուղղակի կա-
ռավարութեան հսկողութեան ներքեւ:
(1)

17. 1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ Ուսումնարանը, վերջին երկու շաբթի 1/14 Սեպտ. սկսած է արդեն իր 1903-4 ուսումնական տարին։ Այս տոթիւ Ուսումնարանին կանգնող կալութիւնը հարկ կը դրայ յայտարարելու թէ իր ուսումնական ծրագիրը մասնաւոր խնամքով բարեփոխած է, զայն աւելի օգտաւէտ ընելու համար ընդհանրութեան, եւ աւելի համաձայն մեր հասարակութեան պիտոյն։

Սոյն ծրագրին համեմատ Ուսումնարանին չըջանի վեցամսեայ է, երեք երկամսայ ընթացքներէ բաղկացեալ, այսինքն խոնարհագոյն, միջին եւ բարձրագոյն։

Իւրաքանչիւր ընթացքին աւարտելուն յատուկ վկայագիր մը պիտի տրուի աշակերտին, մասնաւոր քննութենէ մը ետքը։ Ուսումնարանին բարձրագոյն վկայագիրը առաջող աշակերտը կարող պիտի ըլլան թէ՛ մայրաքաղաքիս առեւտրական եւ սեղանաւորական հաստատութեանց մէջ մտնել եւ թէ՛ Թրանսայի Վաճառականութեան Արուեստից եւ Երկրագործական վարժարաններուն մէջ ընդունիլ։ Այն աշակերտներուն համար որ սահմանեալ են համալսարանական բարձրագոյն ուսմանց հետեւելու, ինչպէս են Բժշկական, Իրաւագիտական գիտութեանց, Դպրութեանց եւլն. Ուսումնարանս յաւելուածական ընթացք մըն ալ ունի, որուն մէջ կ'աւանդուին խորաքանչիւր ճիւղին կարեւոր եւ դժուար ուսմանը։

Ուսումնարանին խոնարհագոյն կարգին մէջ ընդունուելու անպատրաստ աշակերտաց համար, լաւ կազմակերպութեամբ նախակրթական ընթացք մըն ալ հաստատուած է։

Խնամակալութիւնը փափաքելով ուսումնասէր ընտանեաց դիւրութիւն ընծայելու, աշակերտած ընդունելութեան պայմաններն աւելի դիւրամատոյց բրած է, ներկայ դպրոցական տարիէն սկսեալ։

Մասնաւոր տնօրէնութեամբ մը ուսումնարանը կ'ընդունի նաեւ այն արտաքին աշակերտները, որոնք իրենց ուսումնական ընթացքը աւարտել կը փափաքին, միայն Ուսումնարանին յաւելուածական ընթացքին դասերուն հետեւելով։

Ուշիմ բայց աղքատիկ տղայքն Ուսումնարանիս օգուտներէն չըրկելու համար, խնամակալութիւնը որոշած է ճիշտաբար ընդունիլ իրենց վարքովն ու աշխատանքովն թեւաւոր վկայեալ 10 աշակերտներ, որ առնուազն Ուսումնարանին խոնարհագոյն դասընթացքին հետեւելու կարող են։ Այս նպատակաւ մրցանք մը հաստատուած է, որուն կրնան մասնակցիլ ամէն փափաքողները։ Մեղք կրնան իրենց որդիները արձանագրել տալու համար գրմել Ուսումնարանին տնօրէնութեան, Բերա. Եէչիլ փողոց, թիւ 1, ամէն առաւօտ մինչեւ կէսօր։

(32)

2-4

Union of London հրգեհի գէմ ապահովագրական ընկերութեան Ատարաղարի միակ ներկայացուցիչն են Տ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ, որոնց կրնան զիմել ամէն անոնք, որոնք կը փափաքին իրենց ինչքերը ապահովագրել սոյն ամենահին եւ համբաւաւոր ընկերութեան։

Ն Ե Վ Ր Ո Ւ Չ

ՎԱՃԱՌԱՍՏՈՒՆ ՆՈՐԱԶԵՒՈՒԹԵԱՆՑ

Պոլիս, Եեհի ճամի փողոց թիւ 15

Վաճառատունս հրապարակի վրայ արդէն հանրածանօթ, կանանց արդուզարդի վերաբերեալ իր ճիշտ միտքով, այս անգամ դարձեալ Եւրոպա կատարուած ճամբորդութեամբ մը Նոր ճաշակաւոր ապրանքներ գնած է, որպէս Պրոտըրի՝ ամէն տեսակ տանգէլա, թիւ, ժապաէն, թափթա, բոնփէ եւ այլ մետաքսեղէնք, մուսլին տը սուտ եւ աման քթան մուսլիններ, զէֆիր, լինոն, մատամբուլա եւ այլ պարզ եւ բանուած ֆիսթանցուներ, զոնաւոր ֆրանսական պաթիթ, եւնեւն։

ԽԻՍՏ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻ ԵՐ

Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառում

ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՃԵՐՄԱԿԵՂԻՆԱՑ

ԿԱՆԱՆՑ ԶԳԵՍՏԵՂԵՒԻ

ՕԺԻՏԻ ՆԻԻԹԵՐՈՒ

BIÈRE AMSTEL

Հոլանտական ընտիր պիրա, հանրածանօթ իր կտրուրիչ յատկութիւններով եւ հրապարակիս վրայ գտնուած ամէն պիրաներէն աւելի ախորժահամ։

BISCUITERIE NANTAISE

Հաւազոյն կարագէ, ամէնէն ախորժահամ պիրքութիւն է. թէյի հետ գործածելի տղայոց համար խիստ սննդաբար։

Միտքանոց, Պոլիս Թրանսքլեան խան։ Մեծաքանակ գնողաց մասնաւոր գեղջ։ (29) 2-52

ՅՈՒՇԱՏԵՏԻ Յ. ՄԱՅԹԵՆՍԵԱՆ

1904 ՏԱՐԻՑ ՀԱՄԱՐ

(AGENDA INTERNATIONAL)

Թուրքիեն, Հայկեն, Յունկեն եւ Յունկեն լեզուներով

Գին 3 դրու, 5 դրու եւ 8 դրու

Կը գտնուի Կ. Պոլսոյ եւ գաւառաց բոլոր Գրաւաճառներուն եւ թղթաւաճառներուն քով։

Հրատարակիչ Յ. ՄԱՅԹԵՆՍԵԱՆ

ՊԱՅՄԼ-ՀԱՌԻՉ

ՄՈՍԿՈՎ-ԳՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մասն Ա. Տարերք վաճառականութեան. — Երջարեալանք. — Առեւտրական հաստատութիւնք. — Վաճառականական գործողութիւնք. — Ասկացոյց միջնորդչէքներու. — Տոնօրէնք կանոնագիրք (Պաշտօնական). — Վաճառականական ընկերութիւնք եւ քրեկն շրջաբերականները. — Մանկութիւն. — Հաշուեցոյց, Գնման եւ վաճառման հաշիւք, Փոխադրագիր, Մեւաճրքի Մարխիմի բեռնագիրք, Փոխանակագիր հաշուեցոյց, Զեղչի ցուցակ. — Փոխանակագիր, Մոռաքորիում, Վիմախիւք եւ տպագիր փոխանակագիր հայ. եւ գաղղ. Առվ եւ Բռվ, Զեռագիր փոխանցումներով եւ երկայնորով, Բողոքագիր պաշտօնական օրինակք, Զանաղան մարհալք, Գաւտի Լիօնէի Չէքք. — Հաշուեցոյցներ. — Ընդարձակ քաղուածք Առեւտրական եւ Դրոշմի օրէնքէն. — Փոխանակութիւն (գամպիս). — Առեւտրի եւ գամպիսի հաշիւներ, Լին. Լին. — Մասն Բ. Տոնարակալութիւն. Պարզ-տոմար, Կըրկնատոմար. — Պանիկա բառին ծագումը եւ նշանակութիւնը. — Տոնարակալութեան ծագումը. — Կրկնատոմարի հնարիչներուն վրայ պատմական ծանօթութիւն. — Կրկնատոմարի հաշուեցոյց եւ հակադրութեան դոնակները. — Զեռատետր մը 201 յօդուածով. — Օրհաշիւ. — Մայր յայիւ. — Ընդհ. կշիւ. — Հաշուեցոյց, Լին. — Եւրոպական Գլխաւոր Տէրութեանց Դրամները, Կշիւները, Զափերը, Գամպիսի գինները եւ Դրոշմատուրքերը, Լին. Լին.։

Գ. ՏՊԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բոլորովին բարեփոխուած եւ կրկնապես նոխացած

Յանձնարարուած

Ազգ. Կեղը. Վարչութեան Ուսմ. Խորհրդէն եւ Վաւերացած Կ. Պոլսոյ Առեւտրական Սենեկէն Ի Ն. ՏԻԻԶԵՆՃԵԱՆԷ

Ահաւասիկ գիրք մը, որ ոչ միայն ուսանողաց եւ վաճառականութեան ասպարէզը թեւակոխելու պատրաստուող երիտասարդաց, այլ գործի մարդոց իսկ պիտանի եւ օգտակար է։ Այս Գ. տպագրութիւնը, որ մեծադիր 630 էրեսէ բաղկացած ստուար հատոր մ'է, այնքան նոր եւ կարեւոր յաւելուածներ ունի, որ նախորդին հետ բնաւ չկրնար բաղդատուիլ։

Գիրքը թէն նախորդին կրկին ընդարձակութեամբ աւելցած է, բայց գինը աւելցած չէ, դարձեալ 23 դր. է։

(29)

2-6

ՄՈՒՐՉԱՆԳԱԿ

10 ՓԱՐԱ

10 ՓԱՐԱ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ

ԱՄԷՆ ԱՌԱՒՕՏ ԱՐՇԱԼՈՅՈՒՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԷ քաղաքական, ազգ., գրական, առեւտրական յօդուածներ, տեսութիւններ, քրոնիկներ, թղթակցութիւններ եւ օրուան ամենեւն քարոյ լուրերը, Ներքին, Արտաքին, Հեռագիր

Տեք եւ Տնօրէն ՏԻԳՐԱՆ ՃԻՎԵԼԵԿԵԱՆ Ն. 20, Պապը Այի Ճատաէսի, Կ. Պոլիս

9-52

ԾԱԶԻԿ

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐՐ

16-րդ թիվ. — Թիվ 34-35. (572)

2 ՀԱՅՏԵՄԲԵՐ 1903

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐԻ Թ ԾԱԶԻԿԻ ԲԱԺԱՆՈՐԿԱԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՒԿ Է ԲԱՅԱՐԱՐԱՆԻ ԲԱՄԱՐ, ԳԱՆԱՌՆԵՐՈՒ ԲԱՄԱՐ, ՍԱՐԵԿԱՆ 60. ՎԵՐԱՄԱՆԱՅ 30 ՂՐԸ. — ՊԵՆՏԱՆ ԲԱՄԱՐ, ՍԱՐԵԿԱՆ 50. ՎԵՐԱՄԱՆԱՅ 25 ՂՐԸ. — ԱՐՏԱՍՍ ԶՍԱՆԻ ԲԱՄԱՐ, ՏԱՐԵԿԱՆ 44. ՎԵՐԱՄԱՆԱՅ 7 ՂՐ. — ԲԱԺԱՆՈՐԿԱԳՐԱԴԱՐԱՆԵՐՐ ԿՐ ՍԿԱԻՆ ԱՄԵՆ ԱՆՈՒՆ ԴԵՐՈՒՆ: — ՁԵՆՔԻ ԲԱՄԱՐ 40 ՓԱՐԱՅԻ ԿՐ ԺԱՄԱՆԻ:

ՆՈՐ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Տարակոյս չի կայ որ ներկայիս ունինք հրապարակյա վրայ նոր գրողներու խումբ մը, գլխաւորաբար լրագրական ասպարէզին մէջ սեղմուած, որ շատ շատ 3—3 տարուան կեանք մը կը ներկայացնէ:

Արդէն ուրիշ ատիւ ալ ըսած եմ թէ տարիքի հեղինակութիւնը չեմ գաւառիր ես անպատճառ, եթէ իրական արժանիք մըն ալ չի գար պատկելու սպիտակափառ մազերը կամ խորշումած ճակատը: Միւս կողմէ՝ աւելի տրամագրուած եմ, գրականութեան մէջ թարմին ու նորին բարեկամ ըլլալու, քանի որ նորը իրողութեանց տրամաբանական կարգովը բան մը աւելի կ'ենթադրէ հինին վրայ:

Որքան գրականութեան մէջ անհանգուրժելի են ինծի համար հիներուն տարապայման յաւակնոտութիւնները, նոյնքան չէի փափաքեր որ նորերն ալ գրական լրջութենէ, լաւ գործ մը կատարելու համար գրական խղճահարութենէ զուրկ ըլլաին:

Անգամ մը որ րոտի թէ կ'ընդունիմ գրականութեան մէջ արժանաւոր հնութիւնը եւ բարեկամ եմ նորին, կարծեմ բաւական է հասկցուելու թէ հինի կամ նորի խնդիր չէ որ կ'ուզեմ յարուցանել այս ատիւ, եւ թէ ըսելիքներս վեր են բոլորովին կուսակցական նկատումներէ. ինչ որ ամէնէն աւելի այս ատիւ կ'ուզեմ շեշտել, այն բարեկամական թելադրութիւններն են, ուղղուած նորերուն, որոնք, փափաքելի էր որ գրական ամէն առաքինութիւն խտացուցած ըլլալին իրենց անձին վրայ:

Նոր գրողներուն մէջ ամէնէն աւելի անոնք աչքի կը զարնեն, որոնք գրականութիւնը միեւնոյն ատեն իրենց կեանքի ասպարէզ ընտրած են, եւ հրապարակագրական ձեւի ներքեւ իրենց գրչի անգրանիկ արտադրութիւնները կը ներկայացնեն հասարակութեան. նոր խմբագիրներուն կ'անկարկեմ ամէնէն աւելի:

Ամէն ասպարէզ իր հպարտութիւնը, իր արժանապատուութիւնը հարկ է որ ունենայ. ակնարկուած նորերն ալ կ'ենթադրեմ թէ համամիտ են ինծի հետ այս կէտին

մէջ: Արդ, իբր բարեկամ մը նորերուն, սրտի սեղմում մը ունեցած եմ իբր ամէն անգամ, նոյն իսկ նորերէ հրապարակուած տեսած եմ սա ճշմարտութիւնը թէ գրականութեամբ՝ այսինքն խմբագրութեամբ ապրող մը, նիւթական անմխիթար վիճակի մը մէջ կը գտնուի եւ խմբագրական ճաշ բացատրութիւնն ալ հոմանիշ ընդունուած է պանիր—հացի: Սրտի սեղմումն եղած է ոչ այնքան նոր գրողներու անմխիթար վիճակին համար, որքան ճշմարտութեան մը՝ հրապարակմամբ յաջա ժողովուրդին իրենց վարկին տուժելու նկատմամբ: Նիւթական բարեկեցութիւնը գլխաւոր լծակն է միշտ եւ ամէն տեղ, անհատը ընկերական յարգուած դիրքի մը հասցնելու համար. մարդիկ միշտ նախապաշարմամբ յարգանք մը կը սնուցանեն անոնց հանգէպ, որոնք նիւթական բարեկեցութեան մը տէր են. «հարստութիւնը ամէն բան կը ծածկէ» կ'ըսէ ժողովրդային առած մը: Աղքատութիւնը ամէն բան կը բանայ, պիտի աւելցնէի ես: Արդ, իբր նոր գրողներ, իբր նիւթական անձուկ վիճակի տէր կը ներկայացնեն ինքզինքնին, բան մը չեն ստանար, սակայն վրայ կուտան իրենց բարոյական ազդեցութիւնը (prestige): Միւս նաւանդ որ արուեստին հպարտութիւնը ունենալու է. որ կօշկակարը հրապարակաւ կ'ըսէ թէ իր արհեստը նուազ չահաբեր է քան թէ դերձակութիւնը. իր արհեստին սոնքը (orgueil) ունի մարդուկը: Ատեն մը ուսուցչներու համար կ'ըսուէր թէ նիւթական փափաքելի վիճակի մը տէր չեն ըլլար, եւ թէ եւ այսօր շատեր կան, որոնք ուսուցչութեամբ նիւթական մեծ կամ փոքր կարողութեան տէր եղած են, սակայն հին նախապաշարումը կը տեւէ դեռ շատերու կողմէ, եւ ուսուցչութիւնը, ընկերական դիրքի տեսակէտով լաւ զբաղում մը չի համարուիր:

Ես պիտի փափաքէի նախ որ նոր գրողները իրենց գրչովը ի վիճակի ըլլան իրենց համար նիւթական դիրք մը ստեղծելու, եւ երբ այս բանը չի յաջողէր իրենց, պիտի փափաքէի մանաւանդ որ իբր ազտութիւնը մը, ամէնուն աչքին առջեւ չի քաշկռտէին իրենց նիւթական անգոհա-

ցուցիչ վիճակը: Նախամեծար պիտի համարէի որ նոր գրողները կեանքի ուրիշ ասպարէզ մը ընտրելին քան թէ հրապարակաւ երեմիական ողբեր կարգային իրենց նիւթական անմխիթար վիճակին վրայ: Իսկ եթէ ներքին պահանջ մը կը զգան իրենց սկսած ասպարէզին մէջ շարունակելու, ամէնէն առաջ պէտք է այդ ասպարէզին արժանապատուութիւնը բարձր պահեն:

Երկրորդ բարեկամական թելադրութիւն մըն ալ զոր կ'ուզեմ ընել նոր գրողներուն՝ իրենց գործունէութեան կերպին հետ առնչութիւն ունի աւելի: Նոր գրողները, որոնք ըսի թէ հրապարակագրութեան մէջ են, յաճախ կը քննադատեն իրեն ու մարդիկը. ասիկա իրենց թարմ մտածումին իրաւունքն է. ոսկայն քննադատութեան քով կը սպասուի որ նոր գրողները գրական շէնքերու կառուցանողները ըլլան: Նոր գրողները շատ աւելի կ'երեւան այս մասին. քննադատողներու քով գրագէտներ չեն տեսնուիր նոյն համեմատութեամբ, բան մը որուն հանդէպ նոյն ինքն նոր գրողները պէտք չէ անտարբեր մնան:

Նոր գրողները յախուռն են իրենց քրննադատութեանց մէջ եւ ծայրայեղ՝ գովեստի ատեն. մինչդեռ փափաքելի էր որ անոնք ըլլալին զգոյշ՝ իրենց քննադատութիւններուն եւ ժլատ՝ գովեստի պահուն: Այս տեսակ վարմունք մը զիրենք պիտի մղէր աւելի բազմակողմանի դառնալու եւ գրական աւելի տոկուն հաւասարակշռութեան մը տէր ըլլալու:

Որպէս զի նոր գրողները փափաքուած կերպով գրական բեզուէն արտադրողներ ըլլան, ամէնէն առաջ պէտք է վերձանողներ ըլլան, լուրջ ընթերցողներ՝ ամենազգի մտքերու ամէն ժամանակներու դրական արտադրութեանց, ընտելանալու համար արուեստի այն նրբութիւններուն, արտայայտութեան այն կատարելութեանց որոնց հասած է մարդկային միտքը դարեւրու գրական յեղաշրջումին մէջ:

Այս թելադրութիւնները, այնքան բարեկամական տրամադրութեամբ մը եղած՝ կը յուսամ թէ կ'ընդունուին իբր այն, եւ այսօրուան նոր գրողները կարող կ'ըլլան վաղը թրքահայ գրականութեան փայլուն ներկայացուցիչները ըլլալու:

Մ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

ՍՊԱՍՍԱՆ ՍՐԱՅԻՆ ՄԷՋ

(Կ Է Պ)

Բ.

Էվա դեռ բաւական ատեն կեցաւ Մաթէրնիթի մուտքին մէջ ի զօր ըս-
պասելով որ տնտէր գաղթի թեւերը
յոգնութենէն կը թուլնային եւ ուսերուն
մէջ կը զգար ուժգին ցաւ մը. յուսահա-
տօրէն բարակ անձրեւը կ'իջնէր միշտ, եւ
ինքը այնքան խղճալի երեւոյթ մը ունէր
հոն՝ աղիկը գիրկը առանց հովանոցի, ան-
պատասխար եւ առանց մէկ սոսի՝ տղուն
կաթ առնելու համար: Անցորդներ հետա-
քըքրութեամբ կը նայէին իրեն, յամբօրէն
արցունքի կաթիլներ կ'իջնային այտերէն
եւ կոկորդը սեղմուած կը զգար զսպուած
հեծկտաքներէն. ատենէ մը ի վեր իր
տարագրելի դառն եւ աղքատ կեանքին
մէջ՝ երկար զրկումներու եւ յուսահատ
սպասումներու մէջ՝ սորված էր արդէն
անշուշտ լալ, հպարտութենէն խեղդելով
կուրծքին մէջ հեծմունքները, բայց ար-
ցունքները կ'իջնային հակառակ իրեն ու
իր անսահման դժբաղդութեան մէջ հար-
կաւ պիտի սորվէր դեռ անոնք ալ զըս-
պել:

Սակայն մէկէն ջլապնդած եւ կորու-
շի մեկնեցաւ հիւանդանոցէն. իր զանա-
զան հոգեբուն մէջ հիմակ՝ ստիպողական
հոգ մը միայն կը տիրէր հոգւոյն մէջ.
տղան չարթննար... Ինչ փոյթ անձ-
րեւը, անօթութիւնը ու մառախուղն ալ
որ կը սգաւորէր զինքը. ինչ փոյթ բոլոր
ասոնք եթէ տղան շարունակէր քնանալ
հանդարտիկ, մինչեւ որ միջոցը գտնար ա-
նոր կաթ ճարելու:

Պալլաւա տը Բոտ-Ռուանայէն կ'իջնէր
արագ քուլածքով, կարելի եղածին չափ
ապաստանելով չոր ճիւղերուն ներքեւ
եւ երբեմն մտնելով տունի մը մուտքին
մէջ յոգնութիւն առնելու:

— Սու մը չկայ, սու մը չկայ...

Այս գաղափարը յամառութեամբ կը
հարուածէր զլուխը ու իր հոգեկան ըն-
դարմացումին մէջ կը ցնցուէր երբեմն եր-
կայն սարսուռի մը մէջ:

Տաժանքով Էվա կը յառաջանար
դէպի Ալընիւ տէ Կոպրլէն. մառախուղը
այնքան կը թանձրանար որ կարծես շո-
շափելի պիտի դառնար հետզհետէ. գոր-
շորակ մթնոլորտին մէջէն ծառերը կը խո-
յանային ձգտուած իրենց կմախային ճիւ-
ղերով ու իրենց դադաթները անտեսա-
նելի՝ կը կորսուէին կարծես անհունու-
թեան մէջ:

Պահ մը Էվա կայնեցաւ:

Հեռուէն կը լսէր կառքի մը ծանր
թաւայումը առանց զայն տեսնելու. ար-
դէն ասէն անգամ անարեւ օրերը սար-
սափով կը լեցնէին զինքը, մանաւանդ

երբ փողոցը գտնուէր, անվստահ քայլերով
կը յառաջանար, ականջը սրած կարծես
թէ վտանգ մը սպառնար. տղուն պրզ-
տիկ մէկ շարժումը յիշեցուց իրեն որ
պէտք էր անապարել. իր պարտասած
թեւերուն վերջին ուժովը սղմեց զայն
կուրծքին վրայ գոնէ քիչ մը պաշտպանե-
լու համար խոնաւութենէն եւ նոր թա-
փով մը սկսաւ քայլել դէպ ի առաջ:

— Գոնէ Անտրէն եկած ըլլար կը վը-
տածէր հիմա, թերեւս քիչ մը զրամ գը-
տած է:

Ալընիւ տէ Կոպրլէն ստիպուեցաւ
քայլերը դանդաղցնելու. օմնիպիւսներ
զիրար կը խաչաձեւէին եւ սալայատա-
կէն վար մածուցիկ եւ միօրինակ ցելս մը
կը ծածկէր գետինը. ճիշդ քովէն լուա-
ցարարուհի մը անցաւ բնաւ օրուած
խոշոր կողովով մը. ցելստած քղանցք-
ները ժողված մէկ ձեռքով, քիթը օդին,
անհոգ՝ գրեթէ զուարթ երեւոյթ մը ու-
նէր. յանկարծ կեցաւ:

— Ա՛՛ Տիկին Էվա, աղէ՞կ էք:

— Այո՛՛ օրիորդ:

— Ի՛նչ օդ... պղտիկին կաթը առնե-
լու գացեր էք, այնպէս չէ՞:

— ...

Հուսադարարուհին կը ժպտէր իր սուր
եւ ճերմակ ակոսները ցուցնելով մէկէն:

— Ինձի նայեղէք, Տիկին Էվա, ե՛րբ
պիտի դուք ճերմակեղէնները առնելու:

— Վաղը օրիորդ, ատոր համար հոգ մի
ընէք:

— Է՛, ամուսիննիդ Պարոն Անտրէն,
ինչպէ՞ս է, գործ գտա՞ւ:

— Դեռ ոչ, բայց կը յուսանք որ քիչ
ատենէն...

Անմիջապէս լուսադարարուհին գէմքը
փոխեց:

— Դիտէք Տիկին, ըսելու համար չէ
բայց պարտքերնիդ վճարելու էք. միշտ
այսպէս է. ձեր ճերմակեղէնը հոն կը
մնայ երկար ատեն:

Տարօրինակ գիւրախօսութեամբ մը
սկսաւ մի առ մի թուել իրենց դժուա-
րութիւններն ալ. զրամի պէտքը, մայրը
որ գրեթէ ալ չէր կրնար աշխատիլ իր
varicelle-երուն պատճառաւ որոնք զինքը
միշտ կը նեղէին:

Յուսահատօրէն Տիկին Էվա մտիկ կ'ը-
նէր զայն. ու այնքան դժուարը կուգար
զգալով իր բացարձակ անկարողութիւնը
բան մը բնելու այդ պղտիկին պատճա-
ռով որ արդէն այնքան կը ծանրանար իր
թէեւ երիտասարդ՝ բայց արդէն յոգնած
բազուկներուն:

— Ի՛նչ ըսեմ, օրիորդ, կարելի եղածը
պիտի ընեմ. քիչ ատենէն զրամ պիտի ըս-
տանանք, ձեզի ալ կը մտածեմ այն ա-
տեն. հինգշաբթի օրը եկէք, ճերմակե-
ղէնները բերէք, ո՛րչափ պարտք ունիմ:

— Կարծեմ թէ 2 ֆր. 70 սանթիմի
չափ բան մըն է:

— Լա՛ւ, հինգշաբթի եկէք, ցտեսու-
թիւն:

Ա՛՛ խեղճուկ գումարը. 2. 70. 2. 70...

— Ու ասիկա կրկնեց երբ Ալընիւ տէ
Կոպրլէնը կ'անցնէր, մինչեւ Պալլաւա
Սէն Մարսէլ մինչեւ իր տանը առաջը
Սիբիօն փողոցին մէջ:

Իր տանը դռները առջեւը տեսաւ իր
դռնապանուհին՝ հոն կանգնած անհամար-
հատ՝ գրեթէ ծիծաղող երեւոյթով մը. ա-
սիկա տարէց խոշոր կիւն մըն էր, գէմքը
բոլորովին կարմիր. իրենց բնակութեան
առաջին օրերուն դռնապանուհին քննող
վարմունք մը ունեցած էր այն 5 ֆրանք
ձեռածիրին (pour boire) համար որ տուած
էին. ու լետոյ Տիկինը եւ Պարոնը այնքան
ներկայանալի ձեւ մը ունէին. բայց ետաւ-
սեայէ ետաւսեայ վարձքերու վճարումը
աւելի անկանոն սկսած էր դառնալ եւ
այլ եւս ձեռածիր յուսալիք չունէր.
հիմակ այնքան խեղճ ու կրակ կերպա-
րանք մը ունէին այդ վարձուորները. ար-
դէն երկու եռամսեայ պարտական էին
եւ իրաւ որ չատ գոհ պիտի ըլլար այն
օրը երբոր կարենար զանոնք իր տունէն
վանել:

Էվա արդէն չուարած՝ դռնապանու-
հին ամբարտաւան ձեւէն՝ նորէն քաջու-
թիւնը ունեցաւ անոր հարցնելու:

— Արդեօք ամուսինս վե՛րն է.

— Չեմ գիտեր:

Էվա ուղեց անապարել ըստ զխո-
պոյտ մը ունեցաւ եւ ստիպուեցաւ կե-
նալ սանդուղին առաջին աստիճանին վրայ.
բոլորովին ուժասպառ էր եւ անօթութե-
ան խիթեր կը զգար ստամոքսին մէջ ու
անիկա փափաքը ունէր ծնելու՝ կարծես
թէ ատով անօթութիւնը պակաս պիտի ի-
մանար. դռնապանուհին իր սենեակին ա-
ռաքը եկած նայուածքովը կը հետեւէր
իրեն, անողք. Էվա նշմարելով որ կը
գիտուէր՝ սանդուղիներէն վեր գրեթէ վա-
զելով ելաւ. հազիւ թէ չորրորդ ասիւղը՝
վայրկեան մը կեցաւ, շնչասպառ. սրտին
զարկերը այնքան ուժով էին որ գրեթէ
նուաղում կը զգար. նորէն արցունքները
եկան մինչեւ արտեւանունքները. իր
պղտիկին նայեցաւ եւ յուսահատութենէն
զայն համբուրեց ինքզինքն ելած յի-
մարաբար:

Պղտիկը գէմքը ծամածռեց եւ աչքերը
բացաւ. իր գեղեցիկ սեւ աչքերը դեռ
քողարկուած ընդհատուած քունէն. շուա-
րած Էվա զայն օրօրեց թեւերուն վրայ:

— Խելքի՞ն եկած էր արդեօք, ապո՛ւշ
էր ինչ էր որ աղան կ'արթնցնէր երբ
մինչեւ իսկ սու մը չունէր անոր կաթ
առնելու համար:

Յամբարար շարունակեց սանդուղիները
բարձրանալ. նեղ պատուհաններէն հազիւ
թէ պղտոր լոյս մը կը ձերմկցնէր խոնաւ
ու մութ մթնոլորտը. մաշած սանդուղիները
չատոնց ի վեր անխնամ մնացած եւ չը

մտքորում կաշուն նվազումը մեծակուսած էին եւ էլ միայն դժուարութեամբ քաշէր մեծ զգուշութեամբ իրենց որպէս զի չը սահման չկար իրենց գրեթէ մոթ էր բոլորովին. էլ միայն շտապելով զէպի դուռը, քանի մը անգամ դարկաւ. ոչ մէկ պատասխան քովի սենեակէն մարդ մը հայհոյութիւններ կ'ոտնար. երբեմն միայն կ'ըսէր սուր ձայն մը յսկի կ'ըլլար ցատկոտ՝ բայց անկարող զի մտքորում մարդուն կոպիտ ձայնին.

Անտուէն դեռ չէ եկած մտածեց էլ միայն եւ ծոցեղաւ դրանք առաջի փոխաթիւն ներքեւէն բանալին առնելու.

Կամայ մը մտաւ սենեակ եւ տղան դրաւ օրօրոցին մէջ, անկաւ չարթնցաւ. էլ միայն թեթեւալով երկնցաւ ինքն ալ անկողին վրայ. իր պարտաւած անգամ միայն մէջ ցաւեր կը զգար բայց այլ եւս միայն չէր ու գրեթէ դառն բայց հեշտագին զգայնութիւնը ունեցաւ ինքն զինքը կ'օրհնէր զգալու անսահման յոգնութեան մը անէպոստին մէջ:

Որքան ատեն տեսնէր այս բարեբար ինքնամոռացութիւնը, էլ միայն չարթնար ու լոյսէլ, առանց քնացած ըլլալու բոլորովին կ'օրհնէր ցած էր ներկային զիտակցութիւնը. իր միջոցած ուղեղը կամայ կամայ կը յուսաւորուէր տարաշխարհիկ արեւի մը հեշտալի շողողութեամբ. տարտամօրէն ինքն ինքն կը զգար դեռ երիտասարդ ազդիկ իր հօրը պարտէզին մէջ:

Օրաւի մէջ հաստատուած բարեկեցիկ հիւսիս ընտանիքի մը ազդիկն էր էլ միայն Ա. րեւելոյցի շատ մը ազդիկներու պէս անհիւստ անհամեմատական դաստիարակութիւն մը առած էր եւ իր առաջին երիտասարդութիւնը անցուցած էր հնաւանդ եւ նախապաշարեալ ծնողքին քով՝ հանգարտ եւ համակերպող միջնակայ ամիս օրը որ մէկէն ի մէկ սէրը իր քնացող արիւնը հորդեհած էր եւ մէկ ուստուսով կրցած էր անցնիլ դարաւոր համոզումներուն վրային ինքն ինքն տալով կաթոլիկ եւ օտար երիտասարդի մը. Անտուէն իր կարգին զիպուսածին կը պարտէր էլ միայն հանդիպումը. Տիմոնցի գաղղիացի ընտանիքի մը միակ զաւակն էր անհիւստ որ հօրը պահանջին վրայ Բարիդ եկած էր իրաւագիտութեան դպրոցը մտնելու. ընտանեկան աւանդութիւն մը՝ գրեթէ կրօնք մըն էր իրաւագիտական պաշտօններու իւրացումը որ միջնակայ իրենց մեծ հայրերէն ժառանգած էին. բայց Անտուէն ընտանեկան օժտուած էր թէնօրի հարուստ ձայնով մը եւ ասիկա պատճառ եղաւ որ իրաւագիտական դպրոցը ձգելով իր բնական կոչումին հետեւի. այնքան անդիմադրելի եղած էր ասիկա իր մէջ որ գրեթէ պայքարած չէր եւ առանց խղճի խալթի մէկ օրէն միւսը, նոյն իսկ իր կողմէն խղած էր ծնողացը հետ ամէն յարաբերութիւն, ինքն ինքն ինքնաշու համար կարգ մը բացատրութիւններ տալու ներդրութիւնը. Երկար ա-

տեն Բարիդի մէջ աղքատ ուսանողի կեանքը վարելէ ետքը, միշտ կ'որովի միշտ ինքնաւստի սակայն ու հաստատ իր հետեւելիք ճամբուն, օրին մէկը բազմը ունեցած էր վերջապէս ընդունուելու Ա. Ժ. րի զաւորը զերտատնական խումբի մը մէջ. հազիւ թէ Օրան հասած բարեկամացած էր էլ միայն եղբոր հետ եւ այդ միջոցով հանգիպած էր այն անուշ եւ երիտասարդ Արեւելոյցի ազդկան որ իր եւրոպացիի եւ արեւմտագէտի խանդավառ եւ զիւրաբար խառնուած քով հոգեւոր զբաւուած էր անկէ. այսպէսով էր որ երկուքն ալ իրենց անդիմադրելի հարաբերութիւնով ցած առանց ետի նայելու եւ առանց իրենց սպառնացող ապագային մտածելու, անձնաւստի եւ անշուշտ մեկնած էին մէկտեղ Բարիդ գալու եւ հոն ամուսնանալու համար:

Հիմակ էլ միայն ինքն ինքն անօթութեան սպառած՝ կ'երազէր իր հօրենական տունը. որոշապէս կը տեսնէր ինքն ինքն. ինչպէս եթէ երկրորդ անձ մը եղած ըլլար այն երիտասարդ ազդիկը, անփոյթ եւ յաւիտացած ապրելու բուռն ուրախութեան՝ ալ բոլորովին կ'օրհնէր եւ մեռած իրեն համար:

Հիմա մտքովը կը տեսնէր որ հարուստ բուսականութեան մը մէջէն՝ ուղեղածուած եւ արքիւ, միջնորոտին մէջ շուայլօրէն սփռուած ցոլքերէն, ինքն կը քաշէր մեղմիւ, գլուխը ծածկած ճերմակ քօղի մը տակ այն նեղ եւ երկայն ճամբուն մէջէն ուրկէ՝ այնչափ անգամ անցած էր տղա-յութիւնէն ի վեր. ու երկու կողմի ամուսններուն մէջ ծաղիկներ իրենց բուրումնաւէտ՝ բաժաններ կ'երկարէին գէպ իրեն ու արահետը կը թուէր պերճօրէն հագուած՝ արեւի լայն ու ճերմակ արատնե-րով. իր ոտքերուն տակ աւազները կ'երգէին հրճուանքէ, այնքան իր ճերմակ եւ նրբին սիւնէթին կարօտը ունէին անոնք:

Օ՜հ, այդ կուրցնող եւ շողողուն արեւը որ զինքը կը տաքցնէր եւ որուն կրակոտ ճառագայթներուն ծարաւը կը զգար խելայեղօրէն յագնանալու համար անոր մաքրող եւ բարեբար արեւոյթներէն, որպէս զի միանգամ րեւ միշտ մաքախու-ղին սուգը փարատուէր իր անհկապին հոգիին մէջէն. եւ այնքան կը տանջուէր իր nostalgieէն որ հոն տեղի հիւթեղ պըտուղներուն համը կը զգար բերնին մէջ եւ իր ընդունքները կը բացուէին երեւմանի բուրմունքներուն յիշատակովը, իր սիրելի եւ արեւոտ երկրին:

Սակայն ականջներուն մէջ բղղիւն մը կ'զգար անօթութեան պատճառաւ. բնութեան յամառ ձայնը՝ որ կը պահանջէր, որ զինքը կ'արթնցնէր իր գեղեցիկ երազէն զինքը ցնցելով երկայն սարսուռի մը մէջ:

Պաղ քրտինքի կաթիլներ կը մարգարտաշարուէին ճակատին վրայ. դժուարաւ ելաւ արմուկներուն կոթնելով եւ նայե-

ցաւ օրօրոցին. պղտիկը միշտ կը քնանար. առաւօտուն սովորական քունն էր ասիկա երկայն եւ հանգարտ. տպահովութեամբ էլ միայն ուղեց պառկել սրտին խառնուելը եւ պարտապատասխան չզգուշու համար. — Անտուէն ալ չուշանար. խորհեցաւ:

Մտածուէ մտածուէ վերադարձաւ իր սիրելի երազին. երկու տարուան մէջ ինչպէս ամէն բան փոխուած էր:

Ատեն մըն ալ օրեր եղած էին որ սպասած էր Անտուէն, բարախուն եւ տենդաղին անհամբերութեան մը մէջ. իրենց սրտազեղումներուն մէջ կուշտ ստամոքսով ինչպէս զիւրին արհամարհած էին վաղուան անօթութիւնը. բայց այդ վաղը եկած էր արդէն. ու անողորմ, աշխարհող անօթութիւնը իր անուանակէր արհաւիրքով իրենց հոգեւոր մէջ սպրդած էր, ալ գրեթէ տեղ չձգելով ուրիշ զգացումի. հիմակ ալ զիրար կը սիրէին անշուշտ բայց ասիկա այլ եւս միեւնոյն չլիթային կապուած դժբաղդ ընկերներու համեմատութիւնն էր միայն. կրնային ալ հիմա առաջուան պէս զիրար սիրել քանի որ յամառով թշուառութիւնը զիրենք փոխած էր, ու երկուքն ալ տարբեր արարածներ եղած էին բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս:

Դառնութեամբ րոպէ մը ինքն ինքն զիտեց իր սեւ շրջազգեստը արդէն վերջին հեւքերը կը յիշեցներ ոգեւար պրճանախորութեան մը. անհիւստ լոյս եւ անպաճոյճ կը փոռէր անկողին վրայ սպաւորելով զինքը, անկողինը, բոլոր սենեակը. ամօթով նայեցաւ կօշիկներուն եւ իր ձեռքերուն տեսքը աչքերը բոլորովին ամպօտեց: Մէկէն ի մէկ գլուխը դրաւ բարձին, աչքերը փակեց եւ նորէն ատեն մը տեսիլներ անցան իր մտքին մէջէն. նախ կիզիլ արեւը իր չեշտակի ճառագայթներուն պերճանքովը բեղմնաւոր, ու չէնքերը լուսահեղ շողիւններու լողանքին մէջ ճերմկած. իր ականջներուն բղղիւնը կը փոխուէր հետզհետէ երկնցող, կասխարդի երգի մը այն վաղեմի եւ ընտանի երգերէն մէկուն որոնց յիշատակը իր անսահման դժբաղդութեան մէջ կ'երգէր յաճախ, հոգին ամօթելով nostalgieի հատցնող ցաւերէն:

Էլ միայն մըն հպուստի ներքեւ ինքն զինքին եկաւ. Անտուէն քովը կեցած էր արդէն. սանդուղներէն վեր այնքան արագ ելած էր որ չնհասարակ չէր կրնար խօսիլ. իր տապաւաններէն մէջ գուռը կէս մը բաց ձգած էր. տենդոտ շարժումով մը գլխարկը հանեց եւ նետեց սեղանին վրայ. յետոյ էլ միայն քով անկողին վրայ նստաւ:

Էլ միայն իրաւանութեան դարձած՝ րոպէ մը վարանեցաւ. յետոյ ջանաց նստիլ ինքն ալ եւ վախով հարցուց.

— Անտուէն, բան մը ճարեցի՞ր:

Անհիւստ չը պատասխանեց. այնքան յոգնած եւ յուսահատ երեւոյթ մը ունէր,

ինքն ալ սպառած՝ անբաւական տնտեսողէն եւ շարունակական հոգեբէն որ էլլա մէկէն չհամարձակեցաւ աղուն կաթին խնդիրը մէջտեղ հանել:

Անոր քիչ մը երկայն մնացած մաղերը քրտինքէն փակած էին քունքերուն եւ իր մօթ շագանակագոյն լիւրերը կը կորսուէին խոռոչացած աչքերուն մէջ. կիսաբաց չըթուէնքերուն վրայի մաշկը չորացած կը ձերմկնար ու գծուարաւ ելեւէջող կօրծքը սուլող շնչառութիւն մը ունէր. քիչ մը հանգարտելէն ետքը միայն երկու ձուքերը ջղածգորէն ծունկերուն վրայ դրած՝ միօրինակ ձայնով մը իր անօգուտ գիմունքներուն պատմութիւնը ըրաւ:

—Նախ մտաւորին գացի. հոն չէր. Սասարօթը սու մը իսկ չուներ, խոստացաւ որ եթէ ինքը գտնէ հոս ալ դրամ կը բերէ. Ալեքսանտրը դեռ արթնցած չէր, կէս ժամ դրանք առջեւ ուղապնդելէն ետքը երեւցաւ ըսելու համար որ այսօր բան մը չէր կրնար ընել... Երկու տնգամ մինչեւ վեցերորդը ելաւ ժամը տեսնելու. դռնապանը ըսաւ որ ի՞նչալը չտեսաւ դեռ. բայց դուռը չբացաւ. կ'երեւայ թէ կանուխէն մեկնած էր:

Պահ մը լուռ մնաց՝ նայուածքը անոր րոշ:

—Այ տեղ չմնաց երթալիք, ամէն կողմ պարտք ունիմ, ինծի տեսնողը կը փախչի կոր կարծելով թէ դրամ պիտի ուզեմ, Տիւֆըլնը տեսայ Լիւքսէնպուրկի պարտէզէն անցած ատենս, ինծի չբարեւեց. 10 ֆոսք պարտք ունիմ արդէն...

Դռնութեամբ ժպտեցան. ձայնը հետզհետէ կը կամայնաւոր դրեթէ անլսելի կը դառնար. յանկարծ կնոջը դարձաւ:

—Էհ, հիմա ի՞նչ պիտի բնենք, էլլա ԶԱՊԵԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

(Շարունակէ ի)

ԸՆԹԵՐՑՈՂ ՆԵՐՈՒՆ

“Ծագիկ” այսուհետեւ հրապարակ կ'ելլէ ամէն հինգշաբթի, փոխանակ շաբաթի: “Ծագիկ” նախորդ և ներկայ թիւերով միայն 16 էջէ բաղկացած ըլլալով, յաջորդ թիւէն պիտի վերստանայ իր սովորական ծաւալը 12 էջ:

Կ. Է. ԳԱԼԱՊԱՆԵԱՆ, ԿԵՏԻԿ ԲԱՇԱ.

—Կը խնդրուի որ այս շաբթու անպատճառ Տպարան հանձնակի:

ԱՆՎԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԷ

(ԳԵՂՕՆ)

Այ մեկնակեաց Մ... կին
Հոգոյն գոյգ ցոյցն անմեկին,
Շեշտայեցիկ շնորհագեղ
Շարժել հոգիս ի գեղեցիկ.
Չուարքո՛ւն աջերն անխորթի՝
Խոնուկ հոգիս անժրպիս,
Նայք զարունով փառ եւ սուրբ
Սա իր ամրան խանձեալ հուրք:
Ես անընտել բաց երգոց
Փառքն աջերուն քրի գոց,
Եւ ճրգնաւոր աշխարհիկ
Ժպրհիմ երգել ուսուցիկ՝
Յար գեղեցիկ այն աջեր,
Որ կը բուրեւ անկեղծ սեր,
Որոնց համեմատ յուն հմայք
Իմ մոռ ճրգանց բանայ այգ:
Ազնուական Մ... կին
Այ պերճ հոգոյն պերճ հայիկն,
Անտերեւք ջինջ անկեղծ
Ունիկ անմեկ գոյն լ'անկեղծ:
Սեւ եպեմեաւն մե՛ծ եւ յո՛ւրջ,
Զիւնասպիսակ լիճ մը շուրջ,
Որ փայլի լոց մը հանդարտ
Խնամստքեամբ յոկ պարստ:
Այ սեւագեղաց Մ... կին
Սպիտակ խօսքո՛ւն հուր մ'ունիկն,
Որ կը փառէն լեւն աշեր՝
Պես արեւիկն հզօր շողեր:
Զի աջն ըզգաս Մ... կին
Զեւ երկրաւոր Վեհիւսիկն,
Որ մը անսուրբ շնչեւ սեր
Անգօր սեռիկն մե՛ծ եպեր.
Այ երկնաւոր Վեհիւսիկն,
Որ ինք հեշտակ Հիւնեհիկն՝
Սիրիկն հեւ մի՛սքն աչ գրաւէ
Սուրբ քելով մը ոսկիէ:
Այ մեջ պարկեշտ քիթերու
Տածեւ վրձիս սեր մ'աղու,
Սեր միշտ հոռ յոյս—բանիկն
Արձակ պաշտոյ վայելիկն:
Կոյս Մ... կին աջն հեղեկն
Երէ վրան գեղեցեկն,
Անշունչ անդրոյն՝ անձն հեշտայն
Կեանքանորթի՛ւն կառնէ այն.
Երէ առարդ եակիկն
Կրքայ առոյց քեզ մի կին,
Թէ մարդ՝ հեշտակ, երէ այս՝
Կրքայ աստուած յանրգգայս:
Այսպէս աշկունք Մ... կին
Իր դիւրաբեք հասակին՝

Սեղծող փառաքն եւ անշեջ,
Երկիւք ուսոյգ՝ երկրի մեջ:
Այ կուսագեղ Մ... կին՝
Բա՛ւն խօսք հանձա՛ւր եւ ինքնիկն,
Մեջ քիթերու բացխորթիկ
Կոյս աշխարհներ մը փոխիկ:
Ես անյեղա՛յ անբարբառ
Մ... կին այս սիրաւիտ,
Այն գոյգ ջահերն երկնաւոր՝
Հոգոյ երկին շինող նոր.
Շողշողացի՛կն նուրբ ի սեր
Անհորիզոն խոխիս ի վեր,
Եւ կոյս սիրիս պահպան յոյս
Կարեցուցիկն սարի եւ յոյգ:
Զի ուղեկան ամեհի,
Զի հարսն յաւերժ դիցունի,
Զբաւեց դրոշմել յիր կայից,
Բայց շարժեցիկն աջն անքիծ
Հապօ՛ւն գեղօնս յիշատակ
Երգէ հրաշքն այս անփակ,
Վա՛յ գեշ միսքի սանողիկն
Վա՛յ հազար վա՛յ նախանձիկն.
Արիիք երկնից քո՛ղ իշխան
Արեւ լուսին քո՛ղ փար գան,
Անցնիկն երկիր ու երկին,
Զանցնի՛կն աշկունք Մ... կին:
23 Սեպտ. Մ.

Լ Ե Ո Ւ Ս

(ՄԵՆԵՐԳ)

Սիրոյ գեղօններս չեմ տար արձագանք
Ու խօյ նայուածքներս ցոյց չունին բընաւ,
Ահա կը գոռայ փոփոքս ծով մ'անբար,
Ծովը՝ յոյգերուն—հոգւո՛յս տառապանք:

Ու խօյ նայուածքներս ցոյց չունին բընաւ:
Լընակն ուր սովոր էիմք՝ զբխաւանած,
Հայիկացիներ մեր դիմքն անօրհիւս,
Յաւնաւ եւ այսօր... Աստուած, ի նշ մեծ ցաւ:

Լընակն ուր սովոր էիմք՝ զբխաւանած,
Սիրոյ երգերուն հրայրօնով արբշիռ
Պասակի սրբիս քեւ տալ ու զրգիռ,
Սպի մ'եւ աշխու, հաւանս, մոռացած:

Սիրոյ երգերուն հրայրօնով արբշիռ
Չուարք արձագանք մ'ի գուր կը փնտնեմ,
Ու քե շամ երբեք այս Բախսը դժխեմ,
Զիկայ ցաւակից սրբի մը քրքրիռ:

1902

ԼԵՒՈՆ ՔԻՐՈՇՅԱՆ

ՎԵՊԸ ԹԻՔԱՅԱՅՈՑ ՄԷՋ

(1800—1865)

(ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ)

Բ. ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՅՈԳՈՒՍԹ

Եւ իրաւ ալ Բ. Հիսարեան ջանացած է մեր գրականութեան բարգաւաճութեանը եւ ժամանակին հետ ընթանալու: Դրժ-բաղդաբար անշուշտ պէտք եղած քաջա-լերութիւնը գտած չլրջալուն համար թո-ղւոյ Բանասերը եւ 1852ին ստանձնեց միջ ողգային գործ մը, վարելով Journal Asi-atique de Constantinople խմբագրութիւնը: 1859ին էր որ միայն վերստին կեանք տալ ուղեց իր Բանասերին բայց միայն մէկ թիւ մը կրցաւ հրատարակել: Բայց եթէ լրագրական ձեռնարկ ընելէ հրաժարեցաւ, գիրքեր գրելէ զոնէ չդադրեցաւ: Արդէն 1847ին կարճատեւ կենսագրութիւն մեծի Նաբոյեոնիս ունէր, բայց 1867ին հրատա-րակեց Նեոն կամ Կոտարած Աշխարհի անուն աւելի ընդարձակ եւ աւելի կա-տարեւագործեալ վիպասանութիւն մը ինչ-պէս նաեւ Դիւան անունով (1871ին) վէպե-րու եւ տաղերու հաւաքածոյ մը:

Իր ըմբռնումները եւ ձգտումները ու-նեցող խմբագիրի մը շատ ուշ ատեններու մէջ միայն կը հանդիպինք եւ ինքը իր ժամանակակիցներուն մէջ գրեթէ եղա-կան կը մնայ երկար ատեն:

Իրաւ է թէ այլեւս իրմով վէպը կ'ընդ-գրկուի Թրքահայ ժողովուրդէն, եւ Տէ-տեւան տպարանէն հրատարակուող «Ար-փիւն» 1853ին կը սկսի հրատարակելու Հազար եւ մէկ գիշերները բայց ինքնա-գիր վէպ գրողները չկան:

* * *

1850էն մինչեւ 1859 Եռետունցի մօտ վէպեր հրատարակուած են զանազան տե-զեր (Վենետիկ Վիեննա, Կ. Պոլիս, Զմիւռ-նիա) բայց անոնք ամէնքն ալ թարգմա-նութիւններ են եւ ամէնքն ալ գրեթէ տղայոց յատուկ:

Միակ կարեւոր գործը որ այդ շրջանին հրատարակուած է այն ալ Թումաս Աղբարի Տնակն է որ 1854ին Վենետիկէն լոյս տե-սած է: Այնպէս որ եթէ Վենետիկ վիպա-կան գործերուն մէջ քանակով չկրցաւ Կ. Պոլիսէն աւելի բան երեւան հանել, գէթ կրցաւ որակով զայն գերազանցել:

Կ. Պոլսոյ եւ Զմիւռնիոյ գրողները ար-դէն շատոնց ենթարկուած՝ Փրանսական մատենագրութեան ազդեցութեանը կը թարգմանեն շարունակ Փրանսերէնէ ան-նշան գործեր, բացի Ստեփան Ոսկանէ որ 1854ին ձեռնարկեց Թափառական Հրեան թարգմանել առանց գլուխ կարենալ հա-նելու:

Այս թուականներուն՝ ընթերցման ճա-շակը շատ տարածուն հանգամանք մը չունէր, մասնաւորապէս անոր համար որ

ժողովուրդը իր ուսմական ճաշակին զո-հացում տուող, իր գաղափարներով, իր ըմբռնումներով, իր լեզուով եւ ասաց-ուածքներով ապրող գիրքեր ու թերթեր չունէր:

Այդ պէտքը լրացուց 1856ին Յարու-թիւն Գ. Սրվաճեան հրատարակելով Մե-ղուն, եւ հիմնադիրը ըլլալով երգիծաբա-նական-զաւեշտական սեփն, որուն զոր-ուազները եւ խօսքերը ժողովուրդէն կ'առ-նէր: Ինչ որ Հիսարեան լուրջ եւ հաս-տատաւ միջոցներով գլուխ հանել կուզէր Սրվաճեան ժողովուրդին գաղափարները եւ զայն կեղծելով ի զլուխ հանելու աշ-խատեցաւ եւ մասամբ ալ յաջողեցաւ: Յարութիւն Սրվաճեանի սկզբունքն էր որչափ կարելի է ուսմական լեզուով գրել մինչեւ որ ժողովուրդը ազէկ մը ըն-թերցման ճաշակը առնէր. անկէ յետոյ մաքրել լեզուն անկէ դուրս նետելով օտար բառերը:

Այս սկզբունքը պարզուած է յայտնա-պէս իր Մեղուններուն մէջ ժամանակակից լրջաբարոյ նկատուած թերթերու չարա-միտ ակնարկութեանց պատասխանած ա-տեն: Սրվաճեան անխորհուրդ կեղծող մը չէր, եւ ոչ ալ աննպատակ աշխատող մը:

Հայ գրականութիւնը իրեն շատ մեծ-բան կը պարտի եւ պէտք չէ մոռնալ իր ծառայութիւնները:

Թաւմիկին ճաշակին զոհացում տուած ատեն, տուաւ նաեւ անոր նախ հետա-քրքրութիւն առթող վէպերու թարգմա-նութիւններ, ասով ճաշակը տալով ըն-թերցասիրութեան:

Այսպէս 1859ին թարգմանեց Սեմեկալի առանձնակեացը կամ Սեմ Բամազի Լիւ-սիլը (հեղինակ Վ. Վեռնէօլ) եւ հրատա-րակեց առաջ Մեղունի մէջ, ապա առանձին հատորով: Նոյնպէս իրեն կը պատկանի ինքնագիր երկրորդ վէպը հրատարակած եւ իր խնդրանքովը գրել տուած ըլլալու պատիւ: Բայց զժաղդաբար Աճճիմա, Սեր անպասկ — այս է վէպին անունը — զոր Մեղունի մէջ հրատարակուած է թերթի մը-նացած է: Հեղինակն է Ն. Ս. Ն. որ Վառ-նա կը գտնուի որչափ որ Յարութիւն Սրվաճեանի հասցէին գրած նամակէն կը հասկցուի: Գաղափար մը տալու համար իր ոճին մանաւանդ վէպին նիւթին վրայ կը բաւէ վէպին սկիզբը գրուած ծանօ-թութիւնը՝ վերնագրով պղտիկ հատուածը նոյնութեամբ մէջ բերել: (Տես, Մեղուն, Գ. տարի, 1859, թիւ 1):

Եւրոպական ազգաց, էն հանձարեղ եւ էն վառվառն բանաստեղծներուն իրենց ազգայնոց կրթութեան համար յօրինած քանկէլի վիպասա-նութիւնը չէ ասի: Եւ այս ճշմարիտ պատմութեան մէջ հրաշքներ չպիտի հաշուեմ, այս սրտաշարժ պատմութիւնը աւելի ազդու ընելու համար ճար-տասանական ձեւերէ եւ բանաստեղծական դար-ձուածքներէ օգնութիւն չպիտի խնդրեմ. զի նա արդէն իր ազդեցութիւնը պիտի ունենայ ամէն քարէ չեղած սիրտերուն վրայ: Ընդհակառակը

պիտի ջանամ ամենայն իր պարզութեամբ գրել՝ միշտ ճշմարտութեանէն չհեռանալու համար: Բա-նաստեղծները ճշմարիտ պատմութիւնները զար-գարելու բաւական չհամարելով, պատիւ եւ փառք ստանալու համար մտացածին պատմութիւններ յօրինելու, անհիմ ռուտեր, շինծու գիւցագուհիք եւ կեղծ գիւցագուհիք երեւակայած ու հնարած ատեն՝ եւ միայն իմ սիրուհիս ողբալով, անոր ու-րախութիւնը, թշուառութիւնները եւ ծաղիկ հա-սակին մէջ մահը պատմելու ատեն, պիտի ջա-նամ, միշտ ինչպէս որ անցած է նոյնպէս նկարա-գրելու եւ պիտի աշխատեցնեմ իմ յիշողութիւնս, իր խօսքերն ալ ինչ բառերով որ ելած է բերնէն՝ նոյնով կրկնել: Անոր միամիտ խօսքերը, պարզ մտածմունքը, պարկեշտ դարձուածքները հոն տես-նելով եւ նկարագրուած ատեն՝ ամէն Հայ առանց դժուարութեան պիտի կարենայ ծանչել անոր Հայ օրիորդի մը ըլլալը:

Վիպասանութեանց հեղինակները իրենց ստեղ-ծած էակները այնքան չափազանց կոտորելով եւ նով կը զարգարեն, որ կատարելաբար գաղափարա-վը յափշտակված անձինք՝ իրենց կենաց մէկ մաս-ը փուճ տեղը միայն անոնց նմանը փնտռելով անցնելէն ետեւ՝ իրենց խաղված ըլլալը կը հաս-կընան ու պահ մը առաջ գտած եւ հաւանածուն ալ կը զիջանին նէ ալ՝ ան ալ հիմայ չեն կրնար գտնել: Այս մեր պատմութիւնը իրական էակ մը ըլլալը ստիկ ու յայտնի կ'ըլլայ, որ այն վերջինչ-եալ բանաստեղծներուն՝ նկարագրածին չափ կա-տարեալ չէ ամենայն կերպով: Անոնք կը ջանան իրենց շինած անձերը առաջին տեսութեանէն պաշ-տելի ընելու, այլ՝ հայ օրիորդը յաճախ եւ երկար տեսութիւններէ ետեւ կը ծանցընէ ինքզինքը: Ա-նոնց մեծ մասը մարմնը կը զգեստաւորեն գեղեց-կութեան էն թանկագին եւ էն վայելուչ հագուստ ներովը. իսկ հայ օրիորդին աւելի հոգին է գեղե-ցիկ, ինչպէս պիտի տեսնուի, քան թէ մարմնը:

Վէպն ալ ճիշդ այս ոճով գրուած է, որուն հերոսները հեղինակը եւ Աճճիման (իր սիրուհին) են: Իրողութիւնը Վերին Վոս-ֆորին մէջ կը պատահի եւ նկարագրա-կանները այնքան արուեստակեալ են որ ձանձրութիւն կը զգայ ընթերցողը երբ համարեութեան խոչոր պաշար մը չունի:

Հետեւաբար ասիկա աւելի տկար գործ մըն է քան Խոսրով եւ Մաքրունի՝ որուն հաւասար կամ քիչ մըն ալ լուսագոյն գոր-ծի մը, որ միանգամայն պակասաւոր ալ չէ, 1861ին, Հիսարեանի վէպէն տասը տարի յետոյ միայն կ'երեւայ:

1861ին Զիյինկերեան եւ Արմենակ Հայկունի կը ձեռնարկեն Զմիւռնիոյ մէջ հրատարակելու Ծաղիկ տառնորեայ հան-դէսը: Հայկունի որ 1856ին կառավարա-կան թարգմանի պաշտօն մարած էր, ինչ-պէս որ շատ մը վիճաբանութեանց եւ գործերու յանգու գն նախաձեռնարկը հան-գիսացած էր, կրկին խիզախ գաղափարը կունենայ այդ պատերազմին զրուազնե-րէն մի քանին եւ իր կեանքէն մաս մը բան իրար խառնելով չինել վէպ մը՝ Լիլիզան որ իր գրական լուսագոյն արտա-գրութիւնն է: «Այդ վէպին մէջ որ տես-սակ մը ինքնակենսագրութիւն է, կը զգաս romantique ձգտումներ, որոնցմէ ինք ալ իր ժամանակակիցներուն պէս չպիտի կրնար ճողպարիլ անշուշտ: Ու կը զգաս նաեւ սիրող տաք սիրտ մը, աղքատին կարեկից, ազնիւ զգացումներով տողոր-

ուած, երիտասարդութեան տառաջին տա-
րիներուն տենդոտ կիրքերովը տրոփուն»:

Բայց տարօրինակ եւ նոյնիսկ զարմա-
նալի է որ, որչափ որ *romantique* ոճը տի-
րապետող եղած է, գործողութեանց իրա-
կանէն առնուելով իրապաշտ հակում մը
ցոյց կուտայ, ինչ որ նոր է քանի որ
իր նախնիքաց երկու վէպերէն մէկն ալ
Աճճիճախ հեղինակին խոսքերովը իրակա-
նէն առնուած էր:

Արմենակ Հայկունի իր վկայականները
եւ որոնց հետ միասին ըլլալը մէջտեղ կը
դնէ, հաւատացնել տալու համար յիշե-
ցողին թէ իր վէպը իրականէ առնուած է:

Ահա Տիւնդուտ մտքերը հաւանական է որ
չուզէն հաւատալ պատմութեանն ճշմարտու-
թեանը, բայց ես ասիկա հոգ չեմ կրնար ընել և
զանոնք համազօր համար չեմ ուզեր և ոչ տեղ
ունիմ գրելս յոգնեցնելու. իսկ պատմութեանն
ընթերցողաց ալ մանաւանդ երիտասարդաց վրայ
ընելը բարի ներգործութեանց աստիճանը կը թո-
ղում որ փորձը ստուգէ, և թէ որ ազգայինը կը
փափաքին որ այս աշխատութիւնը արդիւնաւոր
լինի և ես քաջալերուելով ուրիշ ասոր նման աշ-
խատութիւններ ի լոյս ընծայեմ, թող բարեհա-
ճին հաջի եղած օգնականութիւնը ի գործ դնելու»:

Չենք գիտեր թէ ո՞ր աստիճան իր ա-
կնկալութիւնը գոհացում գտած է, բայց
կերելի թէ քաջալերութիւն գտած է
վասնզի 1863ին Կ. Պոլիս իր խմբագրու-
թեամբ հրատարակուած Չայն հանգէսին
մէջ առաջինին յարակից Սաքեմիկ անուն
վէպ մը սկսած է, դարձեալ իր անձնական
կեանքէն առնուած, բայց դժբաղդաբար
անաւարտ ձգած է. իր յաւիտենական
նիւթն է, սէրը որ անզուպ բան մը ունի
իր մէջ: Իր ոճը աւելի վիճելու աւելի
յարմար վիպագրի ոճ ըլլալէ շատ հեռու
է, թէեւ գործողութիւնները եւ հանգոյց-
ները կարելի եղածին չափ իրականի նմա-
նելու յաջողած ըլլայ:

Իրեն այս ճիւղին մէջ տկարութիւնը
շատ քիչ էր, որովհետեւ ընդօրինա-
կելու կարօտ վիճակի մէջ էր մեր մա-
տենագրութիւնը՝ քան թէ արտագրելու:
Շատ ժամանակներ վերջ միայն երեւա-
ցին հայ պրականութեան ճշմարիտ վիպա-
գիրները՝ Շիշմանեան, Մամուրեան, Ջոհ-
րապ, Սիպիլ և այլն: Ասոր համար է որ Արմե-
նակ Հայկունիէն վերջը միայն մէկ գործի
մը կը հանդիպինք այն է «Պանդուխտ կամ
կեանք Աղուանցեաց» (հեղինակ Յ. Գուր-
գէն) որ շատ աննշան եւ տկար գործ
մըն է:

1818—1865 չորսնը թրքահայ վիպա-
գրութեան մանկութեան ժամանակամի-
ջոցն է, եւ շատ դողդոջ քայլեր միայն
առնուած են այս շրջանին մէջ: Արդէն
ժամանակը եւ միջավայրն ալ նոր ձրգ-
տու մտերու եւ գաղափարներու իւրացման
փոխանցական շրջանին բերմամբը՝ շատ
նպաստաւոր էր չէր վիպական տեղային գոր-
ծերու արտագրութեան: Աւելի գաղա-
փարներ մշակելու, կրթութեան ծարաւը

յագեցնելու, կրթ ծիւղած սկզբունքները
բարեօքելու համար, յատկապէս տարբեր
տարբեր կարծիքներու խմորումը կը պատ-
րաստուի, մինչ միւս կողմէն կղերամիտ
եւ (1840էն 1850) Բարիզի մէջ ուսում եւ
զարգացում առած սերունդին մէջ պայ-
քարը կը շարունակուի: Երբ պայքար կայ,
Ֆանքազիլն պէտք է տեղի տայ եւ վէպը
հակառակ իրեն շատ դրական արդիւնք-
ներուն Ֆանքազիլ գրականութեան կը
պատկանի, քանի որ ուղղակի նպատակին
չի ձգտիր, այլ անուղղակի միջոցով է որ
միտքերը կը լուսաւորէ եւ նոր ձգտում-
ներ կը ներշնչէ:

Առողջ պատանեկութեան շրջանը մեր
վիպագրութեան 1865(ն. 1880) կը տեսէ որ
ասան տեղ տեղ թարգմանութեանց քով
կ'ընելին բաւական ալ ինքնագիր գործեր,
որոնք առաջին գործերու իսկութիւննե-
րէն ալ զերծ են մեծ խառնուրդ:

Մանկութեան շրջանէն ստացուած ուղ-
ղութիւնը արդէն այդ երկրորդ շրջանը
կ'ողբերէր եւ ձեռք բերուած արդիւնքը
միշտ առաջատուական անմամբ մը կը
զարգանայ, ինչ որ պատահած էր արդէն
1800—1865 շրջանին մէջ:

Բայց բաղդատական քննական այս-
պիսի եզրակացութիւն մը առանց դրա-
կան փաստերու պիտի նմանէր, առանց
թուականի պատմութեան:

Ուստի մեր ըսածը վիճակագրութեամբ
պիտի ապացուցանենք:

1800—1850	հրատարակուած են	3 վէպեր
1850—1855	»	են 11 »
1855—1860	»	են 16 »
1860—1865	»	են 22 »

Ուստի 1800—1865 հրատարակուած են
ընդամենը 52 վէպեր (1) մի միայն աշ-
խարհաբար լեզուով եղողները նկատողու-
թեան առնելով, թարգմանութիւն եւ
ինքնագիր խառն:

Բայց քանի որ անգամ մը վիճագրու-
թեամբ խօսիլ սկսանք, դարձեալ սոյն մի-
ջոցով ուրիշ կարգ մը շահեկան եզրա-
կացութեանց պիտի կրնանք հասնիլ:

Մեր գրականութեան փրանսականին
ներշնչման տակ եղած ըլլալը շատ ան-
գամ կրկնուած ճշմարտութիւն մըն է, ինչ
որ կը հաստատէ վիճակագրութիւնն ալ
Փրանսերէնէ թարգմանուած վէպերու ան-
բաղդատելի առաւելութիւն մը մատնա-
նիշելով: Այսպէս այդ 52 վէպերը հետեւ-
եալ կերպով բաժնուած են.—

26 հատը Փրանսերէնէ թարգմանուած են.

10 » թարգմանութիւններ են բայց
յայտնի չէ թէ ի՞նչ լեզուէ, հա-
ւանական թէ մեծ մասամբ ֆր-
րանսերէն թարգմանուած ըլլան:

Այս 52 թիւը փակեալ ցանկ մը չէ, բայց
երկար հաւաքումի մը արդիւնք է, այնպէս
այս տողերը զրոյդ այնպէս կը կարծէ որ
ցանկէն դուրս մնացած վէպեր ևս կան, տոնք հա-
զիւ մէկ երկու հատ կրնան ըլլալ: (Տե՛ս յաջորդ
էջի ցուցակը):

4 հատը Անգլերէնէ թարգմանուած են.

5 » Ինքնագիր տեղական կեանքէ
առնուած գործեր են.

4 » Թարգմանուած կամ ինքնագիր
ըլլալը անձանօթ պղտիկ տղա-
յոց յատուկ վէպեր են, բայց շատ
հաւանականաբար թարգմանութեան
գրուած:

2 » Գերմաներէնէ թարգմանուած են.

1 » Խաւերէնէ » է:

Նիւթերու բաժանման նայելով ման-
կական շրջան մը կը մատնանշուի այդ
65 տարուան շրջանին մէջ: Հազիւ կար-
դալու վարժուող ժողովուրդի մը մատնե-
նագրութիւնն է անկա իր ամբողջութեան
մէջ: Այդ շրջանին մէջ հրատարակուած
վէպերէն՝

21 հատը պարզ ընթերցման ճաշակը զըրգ-
ող վէպեր են:

15 » Մանուկներու համար հրատա-
րակուած վէպեր են:

8 » Դասական աշխարհածանօթ գոր-
ծեր են:

5 » Տեղական կեանքէ ինքնագիր
վէպեր են:

1 » Հովուերգական վէպ է:

1 » Պատմական վէպ է:

1 » Իմաստասիրական վէպ է:

Ի վերջոյ աւելորդ չըլլայ մատնանիշ
ընել թէ Թրքահայոց մէջ վէպը թէեւ վե-
նետիկէն ներմուծուեցաւ բայց Կ. Պոլսոյ
մնաց առաջնութեան իրաւունքը, վասնզի
Պոլսն է որ ամէնէն աւելի մղում տուաւ
այս սեռին, իր մէջէն հասցնելով առաջին
ինքնագիր վէպեր գրող անձերը եւ առատ
թարգմանիչներու դաս մը: Այսպէս՝

23 հատը Կ. Պոլիս	տպուած են:
12 » Վենետիկ	» »
8 » Վիէննա	» »
6 » Չիւրիխ	» »
2 » Փարիզ	» »
1 » Մարսիլիա	» է:

Այս թիւերը արդէն շատ բան կը խօ-
սին ուշադիր զննողի մը, եւ ցոյց կուտան
այս սեռին Թրքահայոց մէջ գտած ընդու-
նելութիւնը որ մեծ եղած է մանաւանդ
լրագրութեան զարգացումին հետ ուղիղ
համեմատութեամբ մը անհելով: Բայց բուն
վէպի արտագրման շրջանը (1865-1890) այն-
քան բարդ եւ կնճռոտ երեւոյթներ եւ
այնքան լայն ուսումնասիրութեան մը կը
կարօտի որ, իրաւամբ կը վարանինք զայն
ներկայացնել յանդիման գէթ հիմակու-
հիմա, առաջիկային՝ ոչ շատ մօտ ապա-
գային մէջ բնելու համար նոյն բանը եթէ
սակայն աւելի ձեռնահասներ ըրած չըլ-
լան:

Ս. ԱՆԴԵՂԵԱՅ

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

ԹՐԲԱՅԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԵՐԵՒՑԱԾ ՎԵՊԵՐՈՒ

(1800—1865)

Անուն վեպի	թուական	տեղ	հեղինակ	բարձրագույն	լեզու բնագիրին
1. Ռոպէնսոն Դոնդոէ	1818	Վենետիկ	Տրֆո Անդրիացի	Հ. Մինաս Բժշկեան	Պրանսերէն
2. Մնողասիրութիւն Եղիսաբեթի	1818	»	Գոթէն (Տիկին)	Հ. Մինաս Բժշկեան	»
3. Պօղոս եւ Վիրգինիա	1845	»	Պէռնանտ ալ Ս. Փիէռ	Մ. Պէյ Աստուածատր.	»
4. Բարոյական վեպեր (տղայոց համար)	1850	Վիէննա			
5. Ռոպէնսոն Գերմանացի կամ փոքրիկ ճգնաւորը	1850	Կ. Պոլիս	Բրիսթօֆ Շմիտ		Պրանսերէն
6. Ֆէլիչէ Ռոպոյի վերջին օրերը	1850	Վենետիկ			
7. Խոսքով եւ Մաքրուհի	1851	Կ. Պոլիս	Յովհ. Հիսարեան		
8. Հնդկաստանի հիւղակը	1851	»	Պէռնանտ ալ Ս. Փիէռ	Օր * * *	Պրանսերէն
9. Զորս եղբարք	1853	»		Տերոյենց	»
10. Հաղար եւ մէկ գիշերներ	1853	Զմիւռնիա		Տէտէեան	»
11. Թափառական Հրեայ (Թերի)	1854	Կ. Պոլիս	Էօմէն Սիւ	Ստեփան Ոսկան	»
12. Հենրիկոս	1854	»	Էզանֆէլ	Գ. Աղամեան	»
13. Աղբար Թոմասի տնակը	1854	Վենետիկ	Հենրիկէ Պիլլը Սթոյ		Անգլերէն
14. Շրիգպէրկի նաւակոծեալները	1854	Վիէննա			
15. Ռոտով կամ Զարութիւն զգաստացեալ	1855	Կ. Պոլիս		Յովհ. Խօրասանճեան	Պրանսերէն
16. Եղուարդ	1856	»			
17. Յովսէփ գեղեցիկ	1857	Վենետիկ	Պիթոպէ	Հ. Վ. Վ. Շիշմանեան	
18. Նանդուգեղցի Արթ. Կորտոն բեմի պատահարք	1857	»		Հ. Ե. Վ. Զաքըճեան	
19. Կիւլիվէրի ճամբորդութիւնք	1857	Զմիւռնիա	Յովնաթան Սուրիֆթ		
20. Աղալա կամ երկու վայրենիներու սէրը եւ Ռէնէ	1858	Կ. Պոլիս	Շաթոպրիան	Գ. Զափրաստճեան	Պրանսերէն
21. Կանժի մարգիզը	1858	»		Յ. Կ. Կիւմիւշեան	»
22. Եղիսաբեթ	1858	Վենետիկ		Հ. Եղիշէ Վ. Գաթթեան	»
23. Ճաւայի դատապարտեալք	1858	Վիէննա		Հ. Ե. Վ. Զաքըճեան	
24. Աննիճա—Սէր անպսակ (Թերի)	1859	Կ. Պոլիս	Ն. Ս. Ն. (Վառնա)		
25. Սենեկալի առնձնիկը կամ Ս. Ամանացի Լիւսիլ	1859	»	Վ. Վենէտի	Յար. Գ. Սըվաճեան	Պրանսերէն
26. Ֆիլիպին	1859	»		Մ. Մամուրեան	Անգլերէն
27. Փրկութ. փնտոող կամ փրկութ. հոգ ունեցող	1859	»	Ճինէյն Ճել Ճէյմս	Եղիա Ներկարարեան	»
28. Տելմաքայ Արկածք	1859	Փարիզ	Ֆենելոն	Ամբ. Վ. Գալֆայեան	Պրանսերէն
29. Ֆելիքս եւ Պաւլինէ	1859	»		Գրիգոր Թորոսեան	Իտալերէն
30. Գոնրատ կայսրը եւ զարմանալի տղան	1859	Վիէննա	Ամպալ Գերմանացի		Գերմաներէն
31. Գիպուրկ կամ ցաւոց խղիկը	1860	»	Ամպալ Գերմանացի		»
32. Մաղթաղինէ	1860	Վենետիկ	Ժիւլ Սանտոյ		Պրանսերէն
33. Անտառաց մատուռը	1860	Կ. Պոլիս		Ատոմ Տիրոյեան	»
34. Էլիզա	1861	Զմիւռնիա	Արմենակ Հայկունի		
35. Ժրնրվիէվ	1861	»	Բրիսթօֆ Շմիտ	Տիգ. Տէտէեան	Պրանսերէն
36. Բանտք իմ	1861	Կ. Պոլիս	Սելվիոյ Փելլիքոյ	Կար. Ս. Իւթիւճեան	»
37. Անգութ Պետրոս	1861	»		Յ. Ոսկան	»
38. Մաթիլտ (օգտակար պատմութիւններ)	1861	»		Տերոյենց	»
39. Վարդուհի կամ զիւցազնական ծնողասիրութ.	1861	Վիէննա			
40. Անգելա Գաճիոյի կամ Նախախնամթ. գաղտնիքը	1862	Զմիւռնիա		Տէտէեան	Պրանսերէն
41. Կալաթէ եւ Սթէլլա (հովուերգութիւն)	1863	Կ. Պոլիս	Ֆիորիան	Ն. Նուրիճան	»
42. Սաթենիկ (Թերի)	1863	»	Արմենակ Հայկունի		
43. Հռասելասայ պատմութիւն	1863	Զմիւռնիա	Ճօնսըն	Տէտէեան	Անգլերէն
44. Դստերք Առաքինիք	1863	Մարսիլիա		Տիմոթէոս Վ. Անէսեան	
45. Աղանի	1863	Վենետիկ	Փրոսփէր Մերիմէ		Պրանսերէն
46. Հեղինէ կամ օրբ օրիորդ մը	1863	Վիէննա			
47. Հատընտիր վեպեր	1864	»	Էմիլ Սուվէստր		
48. Կեանք Աղուանցուոց	1864	Կ. Պոլիս	Յ. Գուրգէն		
49. Հէնրիատա կամ անառակ կնկան մը պատմ.	1864	»	Հաւրանս Սդէռն	Արմենակ Հայկունի	
50. Դիարա կամ անմեղութեան վտանգները	1864	»		Տիրուհի Արթինֆ	Պրանսերէն
51. Պատմութ. Սրբուհ. Եղիսաբեթի Հունգարացուոց	1865	Վենետիկ	Մոնթոլապէր	Օր. Տիր. Եաղլըճեան	»
52. Բիչիօլա (պատմական վեպ)	1865	»	Բ. Վ. Սէնտին		»

ԱՔԻԼԼԵՍ ԵՒ ԵՍ

(ՏԱՍՆԸ ՀԻՆԳՕՐԵԱՅ ՔՐՕՆԻԿ)

Աքիլլէս էր անունը այն բարեկամին զոր երկու տարի առաջ ճանչցայ, բայց երբոր ճանչցայ՝ իր վրայ մարմնաւորութիւնը գտնել կարծեց իմ լաւագոյն ձգտումներուս, իմ մէջս քնացած բարի շարժումներուն, իմ գրական խորհրդածութիւններուս նուիրացումը։ Այս յօգուածներու շարքին մէջ որոնք իրենց «Բոսնիկ» անունը սխալ արդարացնեն ամէն բանի դրպալելով, տպաւորութիւններու կծիկը քակելով, զգայութիւններու վաղակը բանալով՝ պիտի տեսնուի թէ ինչ է Աքիլլէսին բաժինը, մտաւորական կեանքին մէջ, ինչպէս իր մեղմ ձայնը իմ ամէնէն գոռ հաստատումներուս քովը կը հնչէ, զիս յաճախ ինքզինքիս հետ հակասութեան մէջ կը դնէ ու այդպէս հիմա ինծի կուտայ կատարեալ գոհունակութիւնը զոր առաջ ի զուր կը փնտռէի։

Հակասութիւնը՝ աղիկ տարակոյսին, որ այնքան կակուղիկ բարձ մը կը կաղմէր Մօնթէնէի գլխուն՝ տիեզերքին մէջն է միահեծան։ Թերեւս սխալ է անունը զոր կուտանք իրեն, թերեւս իմաստութիւն, Անսխալ Օրէնք, ուղիղ ճանապարհ կը կոչուի՝ բայց բացարձակին՝ գաղափարի թունաւոր հունտէն աճած մեր մտքերը խորոր կը տեսնեն անիկա որ միակ գիտակն է անշուշտ, ու ինչ վարանումներէ, ցաւազդին խորխորումներէ ետք՝ կը ծօին անոր առջեւ, իրեւ անխուսափելի շարիքի մը։ Կը խոստովանիմ թէ անսահման վայելքներ կը գտնեմ ես անոր մէջ ու անկեղծօրէն պիտի ցաւիմ այն մարդուն վրայ որ իրեն ներուած սա կարճ կեանքի չըջանին մէջ մէկ նեղ գիծէ մը մտքին քաղերը անխոստ կը վարէ՝ թողնուլ որ ուրիշ մը, միեակր, զիւսցի ճամբուն գեղեցիկութիւնները բազմաթիւ։ Ես անհունօրէն կոտորակել, իւրաքանչիւր բարոյականի վրայ տարբեր աչքերով նայիլ, սրբաթիս րնգարձակ կոթողիկէին մէջ ամէն կրօնքի իրեն յատուկ մատուոր հաստատել ու ունենէն մեծ, ամէն գարու ամէնէն մարդկային խորհողին՝ կէտթէի պէս «արուեստին վրայ խորհած ատեն՝ հերետիկոս, բնութեան գաղտնիքին զիմաց՝ բաղմատուած ետն ու հոգեկան առեղծուածին հանգէպ՝ մեր հարց հին Աստուծոյ պաշտօնը» ըլլալ։

Տիեզերքի այս երկուորեակ յղացումին մէջ զոր հիմա ունիմ՝ Աքիլլէս անգիտօրէն իր անյնջելի զրոյմը թողած է։ Այո՛, կերպով մը ակը ամէն աւելի կամ պակաս մանուածապատ տեսութիւններուս գետին, որ առաջ մութ-միագոյն էր։ Հիմա շնորհիւ Աքիլլէսի հոն ցոլացուցած երկնքի պատառին՝ փողփողուն է ու բխրեփնեան,

շափուղայի քթթուներ ունի ու յակնթի լուսավառութիւններ, վարդենիներու բացաստաններ կը պահէ ու եպենոսի անտառի խորհրդաւորութիւններ։

Բանի որ յղացումի վրայ է խօսքը, օգտուելով այն «առասան»էն (ficelle) զոր ամէն քրօնիկագիր իր կարկահին մէջ կը գտնէ, պատմեմ ձեզի մէկը, մէկը միայն, Մարգուն յղացումին մեկնութիւններէս որ խնդացուց Աքիլլէս բարեկամս եւ որ կը յուսամ թէ պիտի զրօսցնէ ձեզ ալ։

... Ագամի ստեղծումէն ետքն էր։ Աստուած՝ չնչաւոր ու անշուշտ տիեզերքին կերտումին ահաւոր ճիգէն յետոյ, ամպերու օթեւանի մը մէջ արդար հանգիստ մը կը վայելէր՝ երբ Զանձոյթը որ ամէնէն աւելի ճշգրտէն, ամէնէն մեծ ախտադէմներուն կոնակը կ'իջնայ, յաջորդելով իր ա'լ աւարտած գործին, իր վրան տիրեց։ Նայուածքը դանդաղօրէն ժուռածեց ու վայրկեան մը երբ զայն վար խոնարհեց, տեսաւ Դրախտին մէջ զոր այնչափ հաճութիւն յարկարեր ու զարդարեր էր՝ Ագամը, ստեղծած իր պատկերին վրայ, որ միեակ բայց ամբողջ՝ տիեզերքին, որուն վայելքին համար յորինուած էր, բազմերես երեւոյթներովը կը լինար ու հեշտանքով գոցած աչուրները խնձորենայ մը չուքին տակ թեթեւ մրտի մը հիմա կ'առնէր։ Տիեզերքին Տէրը երեւակայեց թէ ճանձրոյթը որ զինք կը պատէր, իր պատկերին վրայ ստեղծուած միաւարդուն հոգւոյն մէջ ալ իր ճանկերը արդէն նետեր էր։ Ու փաթթուած՝ իր ամպին մէջ, Աստուած իջաւ դրախտին վրայ ու մրափող Ագամին կողէն, միսէն, հոգիէն բաժնեց կէսը անոր ու իրեւ նոր էակ մը կանգնեցնելով անոր գէմը՝ քաղեցաւ երկնք, հետաքրքիր՝ վերէն, դիտելու հետեւանքը իր այս ճարտար գործողութեան։

Ագամ, բնականաբար, ցնցումէն արթնցաւ։ Աչքերը չփնջուլ՝ բացաւ՝ բայց իրեն կը թուէր թէ կիսով միայն անոնք կը բացուէին։ Թոշուներու երամբ միշտ կը գեղգեղէր՝ բայց առջի լսած երաժշտութեան կէսը միայն հիմա կ'իմանար։ Խնձորենին իր ճերմակ ծաղիկները դեռ կը ցանէր իր գլխուն շուրջը, բայց անոնց բուրումնին կէսը հազիւ իր ոնգունքին կը հասնէր։ Գառնուկ մը որ իր ձեռքին տակ կը քուրճուէր՝ կէս զգաւնութիւն մը միայն կը հաղորդէր մորթին։ Անօթի էր, ու ուղեց ճաշակել մեղրը փեթակին զոր մեղունները իրեն համար ամէն օր կը պատրաստէին՝ բայց կիսատ քաղցրութիւն մը լոկ իր քիմքը գոլեց ու կիսով չափ միայն ստամոքսը յագեցաւ։ Զարմացած, զարհուրած՝ Ագամ պատճառը կը փնտռէր իր վրայ տեղի ունեցած այս անտեղի փոփոխութեան՝ երբ վերցնելով գլուխը՝ գիմացը կանգուն գտաւ Եւան՝ նման իր պատկերին զոր դեռ նոյն առտուն առա-

ուակին մէջ ցոլացած տեսեր էր, եւ որ զարմացած ինքն ալ այս բացուող աչքերէն որոնց մէջ, որոնց խորը իրեն հետ այնչափ սերտ առնչութիւն մը կը գտնէր ու մղուելով՝ զէպի ան ու վախնալով անկէ՝ նոյնչափ չփոթած ու խռովուած, չէր գիտեր ինչ գիրք պահել . . .

Յայտնութիւն մը, յանկարծ, Ագամին մտքին մէջ խուժեց, յուսաւորեց ամէն բան։ Ասիկա՛, սա դէմի էակը այնչափ նըման իրեն, իր կէսն էր որուն իրմէ բաժանումը, խուսափումը այնչափ ազդուօրէն կը զգար։ Ուրեմն ինչ որ հիմա կը պահէր իրեն, ամբողջական վայելքը դրախտին տեսքին, ծաղկանց բուրման, թռչուններու զայլալին, գառնուկին փայփայանքին, մեղրին ճաշակութիւն ու անոնց ամէնուն վրայ, երկնքին ու տիեզերքին ամբողջական բմբռնումին՝ ասիկա՛, սա՛ դէմի էակը, այնչափ նման իրեն՝ իրմէ գոցեց էր ու կը վայելէր։ Եւ Ագամ մէկ մտածում մը ունեցաւ՝ անկէ ետքը իր կէսը վերագտնել։ Օր մը, նոյն խնձորենին տակ ուր անջատումը կատարուեր էր եւ որ հիմա վաղահաս պտուղներով բռնաւոր, աւելի վար կը ծնէր իրենց գլխուն վրայ, երբ Եւա, բարութեամբ բայց ոչ անգէտ, կանանչ խնձոր մը կը կարկառէր անոր՝ Ագամ ու ժգնօրէն զան կախանեց բազուկ ներուն մէջ, եւ, ո՛վ երջանկութիւն, իրաւքանի մը վայրկեան գտաւ իր կատարելութիւնը, ամբողջական վայելքը զրոյստին, ծաղիկին, թռչունին, գառնուկին ու մեղրին եւ համայնական բմբռնումը տիեզերքին — նախկին կորսուած ամբողջ երջանկութիւնը վերջապէս։ Բայց, ինչպէս գրուած է, «զոր Աստուած մեկնեաց՝ մարդ մի՛ զուգեսցէ . . .» եւ քանի մը վայրկեան վերջը, Ագամ կիսուած գտաւ նորէն ինքզինքը ու նորէն ամբողջացաւ ու նորէն կիսուեցաւ եւ այսպէս «ի սկզբանէ մինչեւ ի կատարած աշխարհի . . .»։

Իսկ թէ ո՞ր կէ կուգայ «կեսուր» բառը, ահաւասիկ Նախնի դարուց մէջ մայրը խիստ հսկողութիւն մը ի գործ կը դնէր չափազանցութիւններուն վրայ իր տղուն՝ որուն անհամբեր կիներ երբոր անկէ ամուսինը կը պահանջէր՝ կ'ըսէր «կէս ո՞ր . . .» ինչ որ տարիներու հոլովումին մէջ ստուգաբանական օրինաց համեմատ դարձած եղած է «կեսուր» . . .

Համպտրիկ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՇՆՈՐ ՀԱԿԱԼԻՔ

Տպագրական Տեսչութեան արտօնութեամբ Ծաղիկի վերերեւման առթիւ մեր յարգոյ պաշտօնակիցներէն Բիւզանդիոն, Սուրհանդակ, ՃԼԻՔԻՏԷԻ Շարգիէ, Մէճճճ մուայի Ախպար, Լոյս եւ Մասիս իրենց խնդակցութիւնները յայտնած ըլլալով, կը փութանք մեր ջերմ շնորհակալութիւնը յայտնել։

Հ. ԱՐՍԵՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Դ. (*)

Լեզուի եւ ոճի շրջափոխութեան (évolution) տեսակէտով, կարելի չէ զանց առնել քննել բազմատոնին իր տարբեր տարիքին մէջ, ինչպէս վերը կ'ըսէի: Ուրիշ տեսակէտ մըն ալ այս է:

Առէն արուեստագէտ — եւ Բագրատունին մեր էն մեծ արուեստագէտն (artiste) է իրր բանաստեղծ — ունի իր կեանքին մէջ երկու ժամանակամիջոց, երկու տասարդութեան եւ հասունութեան, երկրորդ՝ ծերութեան եւ անկման միջոցը: Թէ ինչպէս առաջինին մէջ արուեստագէտը կօզմուտի առօրեայ փորձառութեանէն, կը դիտէ շուրջի առարկաները ինչպէս որ են, տեսնելու եւ մանրադին կուսումնասիրել, եւ կը պահէ զանոնք իր աչքերուն առջեւ: Կը հասնի ժամանակ մը՝ ուր կը կարծէ բաւական զիտցած ըլլալ, անոնց մէջ չգտնել ալիւս նոր բան, մէկդի կը թողու կենդանի օրինակը կամ նմանութեան առարկան, եւ, իր փորձառութեան ընթացքին մէջ հաւաքած եղանակներովը (recette), կը շինէ թատերագութիւն մը կամ կամ վէպ մը, նկար մը կամ արձան մը:

Այսպէս կը խօսի զեղարուեստից մեծանուն քննադատը Թէն, եւ մասնաւոր օրինակներ կուտայ ցոյցնելու համար ասոր կիրարկութիւնը նաեւ լեզուի ու ոճի վրայ, զորս չէ կարելի երկարօրէն արտասուել հոս:

Թէն կեղծակցնէ ըսելով թէ առաջին ժամանակամիջոցը յատուկ է ճշմարիտ զգացման՝ երկրորդը՝ կերպի (manière) եւ անկման:

Մեր մէջ, ընդհանրապէս քիչ գաղափար ունին *manière* (կերպ) ըսուածին վրայ: Գեղարուեստի եւ գրագիտութեան մէջ կը նշանակէ, նախ՝ իւրաքանչիւրին գծագրելու, շարագրելու, արտայայտելու, գունաւորելու յատուկ կերպը: Յետոյ, նաեւ կը նշանակէ այն տարբեր կերպարանափոխութիւնները՝ որոնք կը յայտնուին արուեստագէտներու կամ գրագէտներու գործերուն մէջ: Այս իմաստով է որ սովորաբար կ'ըսուի առաջին կամ երկրորդ կերպ: Օրինակի համար, նկարագրութեանց մասին, Զօլաի *La faute de l'Abbé Mouret* եւ *Ventre de Paris*, առաջին կերպ են եւ շատ կը տարբերին օրինակի համար *Germinal* եւ *Débacle*էն:

Ուրիշ օրինակ մը: Էտմոն Ապու, իր Բարիզի Ամուսնութիւններուն մէջ, ունի սա անցքը (Մախու Հոգեր, էջ 144).

—Cela! c'est un Tourneur, deuxième manière. et cela vaut 8000 francs.

—Այս պատկերը Թուռնէօն մըն է, եւ 8000 ֆրանք կ'արժէ: (*)

Յայտնի է թէ Իւթիւճեան էֆէնտի լիովին հասկցած չէ այդ *deuxième manière* բառերէն, եւ կարծած է յաղթած ըլլալ գծուարութեան, զայն պարզապէս ջնջելով:

Մինչ աս, մինչ ան, քանի որ ներկայ վիճաբանութեան մէջ կըսուի թէ Բագրատունի հետեւող մը եղած էր իր պատկանած Միաբանութեանը գրաբարին, եւ զայն ճոխացուցած էր զանազան կերպերով. քանի որ կ'ըսուի թէ իրմէ առաջ եւ իրմէ ետք իրեն հաւասարող մը չգրտնուեցաւ գրաբարագիտութեան մէջ, հարկաւոր է ուրեմն քննել Բագրատունի տարբերութիւնները ոչ միայն ուրիշներէն, այլ բուն տարբերութիւնները ինքն իր մէջ, ժամանակին ընթացքին մէջ:

Տեսանք թէ կերպը նախ թերութիւն է, իրեն ընդարձակ առմանը մէջ, եւ կ'արտայայտուի ծերութեան ժամանակամիջոցին: Կերպը, յետոյ, առաւելութիւն է, իսկապէս եւ անձնական յատկութիւն է, որ իրարմէ կը զանազանէ արուեստագէտները: Կերպը վերջապէս, մի եւ նոյն արուեստագէտին մէջ, արտայայտուելու եղանակին շրջափոխութիւնն է (évolution):

Եթէ չեմ սխալիր, Բագրատունի թարգմանած է նաեւ ուրիշ շատ հեղինակներէ՝ որոնց անուանց յիշատակութիւնը կը պակսի Հ. Գ. Գալէմբերեանի «Իլիակա-տար ցանկ»ին մէջ (էջ 7) Հոն չգտայ ոչ Մոփոկէս, ոչ Տիմոթեոս, ոչ Ռաֆին եւ Վօլթէն, ոչ Արիէրի եւ Փոսկուրոյ: Արդ, եթէ Ռաֆին եւ Վօլթէն թարգմանուած են Հոմերոսի եւ Վիրգիլիոսի կերպովը, կամ փոխադարձաբար, անշուշտ ըսուելիք շատ բան կ'ըլլայ: Քննուելու արժանի շատ կարեւոր կէտ մըն է այս:

Ինչ ջանք ըրած է Բագրատունի որպէս զի պարագային յարմարցնէր իր գրաբարը — Հոմերոսի եւ Վօլթէնի պարագաներուն, օրինակի համար — եւ միթէ մեր լեզուն ձեռնտու եղած է իրեն: Եւ եթէ իր գրաբարովը գրած չըլլար, Ե. գարու գրաբարին զուտ գործունէութիւնը աւելի՞ մեծ օժանդակ պիտի ըլլար իրեն: Յետոյ, արդեօք երկու պարագային ալ՝ չէ՞ միթէ թարգմանած անխոր, *recette*ով, ինչպէս կ'ըսէ Թէն, այսինքն նախապատրաստ գործիքով մը զոր կիրարկած ըլլար նաեւ առէն պարագաներու:

Հետաքրքրական է դարձեալ քննել թէ արդեօք Հոմերոսն ալ թարգմանուած է հայերէնի այնպէս, ինչպէս Այեքս. Բօթ թարգմանեց անգղիերէնի, ինչպէս Մատամ Տասիէ, Լամօթ — Հոտտոն, Պիթօպէ թարգմանեցին ռուսերէնի:

Բօթի թարգմանութեանը համար, ահա՛ իր ժամանակակիցներուն կարծիքը:

(*) Տե՛ս, Թարգմանութիւն Կ. Ս. Իւթիւճեանի, Կ. Պոլիս, 1883, էջ 181:

Պէտքի ըսաւ. «Գեղեցիկ քերթուած մըն է, Մըսդր Բօթ, բայց պէտք չէ որ զայն անուանես Հոմերոս»:

Կիպարն ըսաւ. «Առէն առաւելութիւն ունի՝ բացի բնագրին հաւատարմութենէ»:

Գօլրիճ նկատեց զայն իրը «հիանալի արդիւնք տաղանդի եւ ճարպկութեան»:

Իսկ եթէ հարցնենք Թէնի, ան պիտի պատասխանէ ստույգ.

—«Անցած դարուն մարդիկ բոլորովին ուրիշ էին: Այս բանը տեսնուեցաւ այն օրը երբ Բօթ թարգմանեց Իլիականը. Վօլթէնի Հանդիսատիս ոճովը գրուած Իլիականն էր այս. հանրութիւնը հիացաւ այդ ծպտումին (travestissement) պատճառով. ժամանակին տարագն էր այդ պէտքէր հագնիլ զայն անպատճառ»:

Պէտք է քննել թէ մի գուցէ Հ. Արսէն Բագրատունի մեզի ներկայացուցած ըլլայ Վօլթէն մը՝ զոր օրինակ՝ Իլիականին հազուստովը ծպտուած: Իսկ ի՞նչ պիտի ըլլար եթէ այս բոլորը Ոսկեդարեան գրաբարին տարադրելու զգեստաւորուէր: Եթէ Բագրատունի հասցուց ճոխութիւնը մինչեւ շուրջութեան, Ոսկեդարեանն ալ պիտի տանէր պարզութիւնը մինչեւ չքաւորութեան:

Դեռ երեկ յիշեցուցին մեզի Գեր. Ա. Այսրենեանի շատ արդար կարծիքը այս մասին, մանաւանդ մեր լեզուին «միակողմանի» — (սքաւաւ) — գրուածներու առաջնորդութեամբ աւանդուած ըլլալը «որ չներեր մեզի մրցիլ ոչ հին դպրոցներու, ոչ նոր ազգաց լեզուներուն ճշգրտութեանը հետ»:

Գալով Հոմերոսի գաղղիերէնի թարգմանութեանց, ահա՛ կարեւոր անձնոր կարծիքը:

Վօլթէն. — «Ով որ միայն Մատամ Տասիէի Հոմերոսը կարդացած է, բնաւ կարողացած չէ Հոմերոսը»:

Պուալօ. — «Եթէ Հոմերոս աղէկ թարգմանուած ըլլար, պիտի ընէր այն ազգացութիւնը՝ զոր միշտ ըրած է: Պէտք չէ մոռնալ թէ Պուալօ պաշտօնապէս գովողներէն էր Տիկին Տասիէն»:

Ալէք. Պէլօ. — «Միայն՝ կարծելն էր թէ բանաստեղծ մը, որուն առէն ասացուածքը պատկեր մըն է եւ անընդհատ ճկար մըն է, կարելի ըլլար հաւատարմօրէն արտայայտուել անպիտի թարգմանիչէ մը՝ որուն բոլոր խնամքն եղած է՝ ըլլալ բաւական, քաղաքավար եւ վայելուչ, Ռուս յօմօնի Աստուածաշունչը, Ֆլերմոնի Տիէմաքը. Ռօլէնի հետեւողութիւնները, Մատամ Տասիէի Հոմերոսը, ինծի համար ասոնք ամէնքն ալ միատեղ կ'երթան գոյնի տեսակէտով»:

Վիքթօր Իւկօ. — «Տիկին Տասիէ տալիսութեան փոխեց Հոմերոսի պարզութիւնը. Լամօթ — Հոտտոն՝ ցամաքութեան, եւ Պիթօպէ՝ անհամութեան (fadaise):

Առաջին անգամ Թէն քաջութիւն ու

(*) Տե՛ս Մալիկ, Թիւ 32—33:

նեցաւ բացատրելու թէ ինչո՞ւ Գաղղիացւոյ դասական գրականութիւնը անկարող գտնուեցաւ լաւ թարգմանելու Հիները։ Որովհետեւ դասականներուն տեսած, զիւ տած, նմանցուցած օրինակը միայն Լուի Քաթոլիկ արքունիքն էր, ուր ինքնակալը կը խօսէր անթերի, արժանապատուութեամբ, պերճախօսութեամբ, եւ բոլորովին իշխանական ծանրութեամբ։ Ազնուապետական չեղտը, անընդհատ վայելչութիւնը, ընտիր ասացուածքը, վարմունքի վեհութիւնը, լաւ արտասանելու արուեստը, ուղղակի կ'ազդէին զրազէտին յիշողութեանը եւ փորձառութեանը վրայ։

Մինչդեռ, հակառակը, Հոմերոսին մէջ միայն վեհութիւն, փափկութիւն, եւ գաղափարական չկայ։ Կայ նաեւ իրապաշտութիւն մը (réalisme), բարոյութիւն մը (crudité), նկարի սաստկութիւն մը, զոր միայն Լիբոնիս տը Լիւ կրցած է արտայայտել իր թարգմանութեանը մէջ։ Գեղարուեստից դպրոցին դասախօսութեանցը մէջ, Թէն ջերմապէս կը յանձնարարէր այս թարգմանութիւնը իբր ամենալաւ։

Անա դեռ նաեւ Թէնի կարծիքը՝ երբ կը դատապարտէ Գաղղիացւոց դասական ոճը։

—«Երբ իր մէջ նկատենք զայն, դասական ոճը միշտ կը վտանգէ ինքզինքը՝ իբր շինուածանիւթ ընտրելով նուրբ եւ անհիւթ հասարակ տեղիներ»։

Տեսանք թէ ինչպիսի անաչառութեամբ Գաղղիացին եւ Անգլիացին կը դատեն իրենց ամէն գրչի գործաւորները, լեզուի, ոճի եւ դարբնութեանը համեմատ։ Միթէ մենք, հայերս, իրաւունք պիտի չունենայինք պահանջելու համանման խուզարկութիւններ մեր ամբողջ մասնագիտներուն վրայ, որոնցմէ զուրս չմնային ոչ Եզնիկ, ոչ Բագրատունի, ոչ Օձնեցի։

Եւ քանի որ այնքան միակողմանի են վեհեմտացիք եւ այնքան կանխակալ կարծիք կը անուցանեն թէ ինչպոտեւ Բագրատունի, թէ հակառակ Ոսկեդարու, անոնցմէ ոչ մին պիտի կարենար արժանաւորութեամբ վարել այսպիսի խուզարկութեան մը շատ կտրուկ եւ ծանրալիւք գործը։

Ստուգիւ, թեթեւ գործ չէ, եւ պէտք չէ որ մարդ պատրէ ինքզինքը այս մասին։ Բայց, միթէ օգտակար չէ՞ բարձրաձայն ցուցնել այն գրական ուղղութիւնը՝ որուն պարտի հետեւիլ ամէն ոք, որպէսզի հաւաքական գործունէութիւնն ալ ճանշնար իր ճամբան, գտնէր զայն մասամբ մաքրուած, յարգարուած եւ լուսաւորուած։

Այն ատեն միայն պիտի դատուէր նաեւ զուտ Ոսկեդարու գրաբարին արժէքը, անոր՝ որ ինքն իրմով, ինքն իր մէջ կեդրոնացած, կէս դարու ժամանակամիջոցի մը բանտարկեալը կ'ըլլայ անձնուէր յօ-

ժարութեամբ։ Սպասելով այդ օրին, այսօր հոս կը պաշտպանուի ուժգնութեամբ, հոն կը մերժուի չկամութեամբ։ Իսկ երկու կողմէն ալ կը պաշտպանուի ու կը մերժուի հաւասար ինքնահաւանութեամբ, խրոխտ արհամարհանքով։ Բացառութիւն կը կազմէ Հ. Գ. Գալէֆեարեան, առ այժմ։

Այսպէս չէ որ կը զարգանայ գիտութիւնը՝ ասով չէ որ կը լուսաւորուի հանրութիւնը։

Մեր լեզուին ապագայ միակերպութիւնը, մեր տոմարին մատենագրութեան անթերի ուսումը կը պահանջեն որ վեհեմտացին այլ եւս չուշանայ ստանալու այն քննական ոգին ուրկէ բոլորովին զուրկ է, եւ վիճանացին աւելի կատարելագործէ իր գեղեցկագիտական ճաշակը։

Ե.

Գաղափարներու վերջին շրջանէ մը պիտի անցնիմ, աւարտելէ առաջ։ Պիտի փորձեմ խօսիլ Բագրատունիի ազդեցութեանը վրայ։

Նմանողութիւնը՝ կապկոսեալ մէկ տեսակն է. եւ այս իմաստով Բագրատունի ունեցաւ բազմաթիւ նմանողները, եւ իր արուեստին անթիւ կեղծարարները։ Կ'ըսուի թէ երբ Շաթոպոնիան գրեց իր Ռեմեն, աշխարհիս ամէն կողմէն հարիւր յիսուն հատ Ռեմեն գրուեցաւ, բուն օրինակին կեղծերը, բոլորն ալ յոռի նմանողութեամբ։ Տիկին Տիւսափի «Մայտա»ն անգամ Ռեմենի կեղծ նմանողութեանը նշանները կը կրէ վերջին մասին մէջ։

Բագրատունիի յատուկ տաղաչափութիւնն ալ՝ շատերը փորձութեան մէջ ձգեց արուեստին ենթադրեալ զագաթը սաւառնելու։ Ատեն մը հայ. չափը նորոյթ մըն էր, այսօրուան յանգաւոր աշխարհաբար ոտանաւորին պէս, եւ, ինչպէս հիմայ, հայ. չափին գործածութիւնը երաշխաւորութիւն չէր բանաստեղծի իսկական տաղանդի։

Իսկ այժմ, կրնայ ըսուիլ թէ հայ. չափը ապրեցաւ։ Անոր յօրինուածքը (facture) չինական casse-tête-ի կարգ անցաւ։ Որպէսզի օր մը կրկին ըլլայ զիւրաւար գործիք մը ամէնուն համար, պէտք է զայն ողորկել, տաշել, յղկել։

Կարծես Բագրատունի մէկ ձախող (néfaste) ազդեցութիւն մը ունեցաւ, ազատագրելով ոտանաւոր շարագրութիւնը պարզ քերականութեան կանոններէն, յանձնելով զայն իւրաքանչիւրին քմահաճոյքին։ Իր քերականութիւնները, հմտութեան թանկագին զանձեր, լեզուին ճօխութեանը ամբարանոցներ, մեղսակցեցան իրեն հետ մշտնջենաւորելու համար երկգիմին, անորոշն ու խրթինը։ Բնականաբար, անոնք որ անկարող էին հասնելու անոր գերաթմիչ հանճարին, փարեցան անոր թերութիւններուն, տարօրինակութիւններուն, պաշտեցին անոր մոլու-

թիւնները, խնկարկեցին անոր անճշդութիւնները, հաւատքի դաւանութեան բարձրացուցին անոր մեղքերը։

Եւ այս, պարտէր այսպէս ըլլար Բոլոր գէշ նմանողները, ամէն տեղ, մեծ հեղինակներու մեղքերուն քաւութեան նոխազը կ'ըլլան։

Շատեր պիտի չգտնէին իրենց ծիծաղը, գիտեմ, եթէ դիմէի շատ հին քննադատի մը վկայութեան։ Բայց պատասխանած պիտի ըլլամ ամէնուն՝ ըսելով թէ իրենց պէս հետեւող չեմ նորբերուն, այսինքն մի միայն dandyisme-ով, կամ fashionable երեսալու համար։

—«Յոռի նմանողութեան վտանգներէն մէկն ալ է, — կ'ըսէ Կուրիտիլիանոս — չափազանցել հեղինակի մը թերութիւնները եւ միայն առնել անոր մոլութիւնները՝ որոնք յարակից են անոր յատկութիւններուն։ Այն ատեն փքոցուող կերպը (enflure) կ'անցնի վեհութեան տեղ, սեղանութիւնը՝ (concision) ցամաքութեան, յանգրգնութիւնը՝ կոյրովի, յոռի ճաշակը՝ զարդի (agrément), անկարգութիւնը՝ ներդաշնակութեան, եւ խնամքի պակասութիւնը՝ պարզութեան տեղ»։

Կիկերոն կ'ըսէ.

—«Յաճախ տեսած եմ նմանողներ՝ որոնք կ'ընդօրինակեն իրենց օրինակին մէջ գտնուած է՛ն պարզ, եւ նոյն իսկ էն թերի, էն յոռի մասերը։ Կըսուին գէշ ընտրելով. եւ եթէ իրենց օրինակը, թէեւ գէշ, ունենայ բարի յատկութիւն մը, կը թողուն բարին եւ կ'առնեն միայն անոր թերութիւնները»։

Օրինակի համար, եթէ մէկը չունենայ Օնոնէ տը Պալլաքի գիտողութեան եւ գննութեան ոյժը, եթէ չունենայ գիտութեանց եւ արուեստներու վրայ անոր ընդհանուր հմտութիւնը, եթէ չնկատէ թէ — ինչպէս կ'ըսէ Թէն — միանգամայն կը զարթնուն անոր ամէն կարողութիւնները երբ կը գրէ, եւ թէ իմաստասէրը, համայնագէտը (encyclopédiste), բժիշկը, գիտող մարդը, ամէնը միատեղ ոտքի կ'ելլէ. վերջապէս, եթէ փորձէր, առանց ունենալու այս բոլոր ձիւքերը, նմանելու Պալլաքի ոճին, այդ մարդը պիտի գոհանար միայն հաւնելով անոր կարգ մը ածականներուն, — ինչպէս sublime, délicieux, éblouissant, surhumain, եւլն, որոնք ամէն քայլի կը պատահին։ Վասն զի ասոնք էն գիւրին բայց էն թերինքն են. բան մը չեն նշանակեր. անկերպարան եւ տոգոյն են։ Պիտի հրապուրուէր անոր փոխաբերութիւններէն (métaphore), որոնք յաճախ անթափանցելի եւ ճապաղ ըսուելու չափ թերի են։ Բայց ան, զժուարթութիւն պիտի չգտնէր, նմանողութեամբ, անոր չափ եւ աւելի ըլլալու ճապաղ, խրթին, խորհրդաւոր, անորոշ։ Մինչդեռ պիտի չհասնէր անոր յատակ բարձրութեանը։

Առ այժմ, միայն քերականութեան

տեսակէտով, քննենք Բագրատունիի ազգեցութիւնը մերայնոց վրայ: Մասնաւորաբար պիտի խօսիմ նաեւ անոր տաղաշափութեանը մասին:

Նախ, Պոլիսէն օրինակ մը:

Անկէ ի վեր չորս ամիս անցաւ: Գրաւոր մը, այս թերթին մէջ, չէր վարաներ նմանցնելու — կամ կը հրճուէր նմանցնելով — գրաւոր քերականութիւնը՝ բազմախորտիկ սեղանի մը — ուրկէ ճաշակողը երբեք պարտաւոր չէ հաշիւ տալու:

Պիտի չըսեմ յօգուածագրին անունը որպէս զի արտօնեալ ըլլամ «խոհանոցի հայկաբանութիւն» անուանելու անոր արուեստը, քանի որ կայ Գաղղիերէնի մէջ՝ *français de cuisine* ձեւը: Վախ՛ալով որ չըլլայ թէ իմ յօդուածէս ալ ֆուրունք պապի բուրբ, պիտի չիշատակեմ անոր մնացած մասը:

Հոս, Պոլիսի մէջ, այնքան այլասերեցան Բագրատունիի թոռնորդները, որ կը թողուն դիտութիւն, տաղանդ, ամէն բան, եւ կապկաթեան ետեւէ կը վազեն: Բայց ամէն ատեն ալ, առակին կապիկին պէս, մարդու անուան տեղ կ'առնեն Պիրէոնի նաւահանգիստը:

Այս է Բագրատունիին անուղղակի եւ հեռաւոր ազդեցութեանը թեթեւ մէկ հովը:

Յետոյ, Վենետիկէն օրինակ մը:

Հոն ալ կայ գրաբարի Լուկուլլոս մը: Բայց, զժաղգարար, անոր ալ սեղանին հրաժեմները բազում են, բայց ընտրեալները սակաւ: Թէեւ ինք նկատուած ըլլայ ընտրեալներէն, Բագրատունիի չարակոչած անուանակիցը:

Հոն, Բագրատունիի վաւերական *confrèrè* գործը, յարմար սեպեց օր մը ցուցադրելու իր սկզբունքները առաջադիական քերականութեան վրայ, բնականաբար: Եւ քանի որ ան ըսածը աղէկ գիտէ, մեզի չնմանիր, մեզի պէս պարապ խօսք չըսեր, կ'արժէ ուրեմն որ կրկին հրապարակեմ անոր *credo*ն:

— «Աւելորդ է ըսելն իսկ (ըսէ՛ք, կ'ազաչեմ) որ բանաստեղծութիւնը ԿԱՄ տաղաչափութիւնը իր ԱՌԱՆՁԻՆ ՔԵՐԱՍ ԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆ օւնի, ՅԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ձեւերը յօլովու մնորո, ետառաջութիւններու, ԼԷՆ. եւ այս, ԱՄԷՆ ԱՁԳԻ մէջ: (Ապրիս, պոսւվո!):

Փակագիծ մը, եթէ կը հաճիք: Որո՞նք են, վերապատուելի Հ. Արսէն վարդապետ Ղազիկեան, յովոյն մնորո, յանդուգն ձեւերը գաղղիերէնի եւ անգղիերէնի մէջ, օրինակի համար, քանի որ կ'ըսէք թէ ամէն աղգ ունի անկէ: Հաճեցէ՛ք սորվեցընել զայդ ինծի, եւ լստահ եղէք արուպիդ անհուն երախտապարտութեանը, եթէ զգացումը արժէք ունի ձեզի համար:

Լաւ է որ առիթէն օգուտ քաղենք անգամ մը աչքէ անցնելու համար մեր քերականութիւններուն «Ընդհանուր Ապ-

րանք»ին հաշիւը, որպէս զի ճշգրէնք անոնց արժէքը, օրուան գինով: 1.—Բագրատունիին «Զարգացելոց»ը. 2.—Նոյնին «Տարերք»ը. 3.—Չալքը-Այտրնեանի Քերականութիւնը. 4.—Քերականութիւն Ոսկեգարու գրաբարի. 5.—Քերականութիւն գրաբարախառն աշխարհաբարի. 6.—Քերականութիւն Բազմախորտիկ Սեղանի. 7.—Քերականութիւն Անկար Տաղաչափներու, թող զկանայս եւ զմանկոտիս:

Խոհեմութիւն պիտի ըլլար մեծ յոյս չղնել այս ապրանքին վրայ: Կորսուած նկատեցք զայն, եւ անոր գինը հինգ սանթրիմ հաշուելով, անցնինք տարբերութիւնը «Շահ եւ Զեն»ի կորուստին կողմը: Օր մը, եթէ գիներին բարձրանայ — բան մը որ հաւանական չէ — նորէն կ'արձանագրենք իբր չափ: Մեր քերականութեան մթերանոցներուն վրայ պէտք է այժմէն գրել. *Liquidation, pour cause de faillite!*

Տաղաչափական օրէնք ըսուածը ամէնէն մեծ տխմարութիւնն է: Օրէնքը միայն քերականութեան մէջն է: Ոտանաւոր գրողները *droit commun*ի համեմատ կը գտնուին, եւ մասնաւոր օրէնսդրութեան ենթակայ չեն: Ամէն անոնք որ այս բանին հակառակ կը պնդեն, հետեւելով Հ. Ա. Ղազիկեանի *rococo* տաղաչափութեանը, լուսնի աշխարհէն կուգան, կամ կոյս անտառներու կլիմաներէն: Այսքան *splendid isolation*, ա՛յսքան բոլորովին անջատ կեանք՝ չըջատելու գրական մթնոլորտէն, կարելի չէ գտնել Հ. Ա. Ղազիկեանի օթեւանէն զատ ուրիշ տեղ: Յարդի վրայ թողուած ձուկի մը չափ երջանիկ է ան:

Ի դուր աշխատութիւն վատնած պիտի ըլլայի զիմելով գաղղիական չափին ծագմանը եւ աճմանը պատմութեանը: Հ. Արսէն Ղազիկեան, ինչպէս եւ մեր բոլոր վանականները, երբեք պատուոյ չքաղրամ ընդունած չեն իրենց գաղղիերէն լեզուի հմտութեանը համար: Եւ եթէ երբեք կարգացած են Պուալօն, կարծած են թէ անոր օրէնքներն ալ ժիւլ Վէռնի ընդունվեայ Նօթիլիսին գործիքներուն պէս հետաքրքրական բաներ են, որոնց ամէն մարդու խելքը չհասնիր:

Գէթ, այսքանը կարելի է գիտցնել անոնց թէ Պուալօ, իր օրինադիրքովը, ամէնէն մեծ վնասը հասցուց գաղղիացոց քերթողական արուեստին, որուն աղետալի հետեւանքը տեսնուեցաւ յետագայ, այսինքն Վօլթէի դարուն մէջ: Պուալօ բոլորովին խափանեց նախորդ, այսինքն Ժ. Գարուն բուն գաղղիական ազատ ու համարձակ արուեստին բնական զարգացումը, եւ ամէն բան բրաւ որպէս զի իր օրէնքները միայն յարգուէին, ինք միայն ըլլար Պառնասի օրէնսդիրը: Բարեբաղդաբար, չանսացին իրեն ոչ Գօնէլլ, ոչ Ռասին, եւ ոչ Լա Ֆօնթէն: Մանաւանդ վերջինը:

Ժ. Գարուն, այսինքն Վօլթէական ան-

համարուեստէն վերջը, հարկէր որ պար Անտոէ Շէնիէ մը, թօթափելու համար հին շորերէն մէկ քանինները, եւ վերջապէս, Ժ. Գարուն Վիգթօն Իւկօն, որ, անմիջապէս, Ժ. Գարուն հետ կապեց գեղեցիկ ոտանաւորին ընդհատուած շղթան: Իսկ Իւկօյի յաջորդները եւ աշխարհները, այսինքն Պառնասականները, յաջողեցան տալու *technique* (արուեստական) շինութեան՝ նոր կազմութիւն, նոր փայլ, նոր կորով, աւելի պարզ եւ աւելի վառվառն ձեւ, աւելի հնչուն ներդաշնակութիւն:

Եւ Պուալօ առանձին մնաց իր շատ խիստ օրէնքներովը, որովհետեւ, մասնաւոր Պառնասականները, ուրիշ օրէնք չընդունեցան եթէ ոչ Քերականութիւնը, միշտ քերականութիւնը, միայն քերականութիւնը: Իրեն դէմ կը կանգնի աւսօք արժանաւոր ախոյեան մը, Պառնասականներուն պետը, Թէօֆոն տը Պանվիլ, որ կը զարմանայ թէ ինչպէս Պուալօի տաղաչափութեանը դիակը կրցած է կարծել տալ թէ դեռ կ'ապրէր: Տը Պանվիլ ուրիշ պատասխան չի գտնիր հետեւեալէն զատ.

— «Մեր ոտանաւորին կատարելութեանը մեծ արգելքը, վարժութեան ստորակ մնալու սէրն է, մարդկային վատութիւնն է:»

Գ. Ր. ՄԱՆԿԱՍ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԷԶԵՐ

ԽՈՍՐՈՎ ԵՒ ՄԱՔՐՈՒՀԻ

(ՎԷՊ)

2.

Օրը լուսնալու վրայ էր, ու դեռ խաւարը բոլորովին չի մեկնած, սաստիկ հով մը ամարանոցին ծառերը իրարու կ'անցընէր: Կարծես թէ ան խռովայոյզ գիւղերը ինչուան ընտելեան վրայ իր ներգործութիւնը կը հասցնէր:

Վերջապէս արշալոյսը իր մութ սրկապանէն ելլելով, համատարած լուսոյ մը մէջ հորիզոնը ողողեց:

Վեհ եւ սքանչելի տեսարան մըն է առաւօտեան սուրբ եւ զովարար լոյսն ծագած գեղածիծաղ կրճին վրայ որ գնինն Բիւղանդիոն յասիական եղբարաց կը բաժնէ: Լայնածաւալ մթին մակերեւոյթ ծովուն որ յանկարծ կապոյտ գոյն մը կ'զգենու: Ստավպոլի բարձրաբերձ մզկիթներն ու աշտարակները որ տիգածեւ պատուելով մթնոլորտը, գոռոզաբար իրենց գլուխը կը ցցուեն լուսոյ մէջ, երբ կիսով իրենց մարմնոյն դեռ չըլլաւ մէջ են. Իւսկիւտարի խիտ եւ յաղթ նոճիներն, որոնք արեւուն ճառագայթներէն անթափանց կը պահեն մշտնջենաւոր ստուերի մը մէջ իրենց յատակն: Մայթէփէի սեպածեւ ու ժայռուտ լեռներն, որոնց տխուր ու հսկայանման ձեւերն կը նկարին ի կտաւ ծովուն. եւ ասոնց քով, բոլոր շրջակայ այգիներն ու պարտէզներն, որոնց անուշահոտութիւն-

ները կը խառնուին առաւօտեան հեղաշունչ հովոյն զովովեանք, եւ վնճ ու միանգամայն սրտաշարժ զգացմամբ մը կը լցնեն մարդուս միտքն:

Հեռուէն ուրիշ տեսարան մը աչքիդ առջեւ կը բանայ հետզհետէ, իբր անհուն ծրարէ մը հանելով, կզղիներու խումբ մը, զորոնք կարծես թէ Արարչին ձեռքը՝ ի գուարճութեան ոգւոյն՝ նետած է ան ծովուն վրայ, որուն ծայրը փախչելով կը կորսուի հորիզոնին մէջ. Աս մշտադուարճ երեկոյնական պարտէզքն, որն ի ձեւ աւհագին ձագարի մը, որը կրկնածալ մաս խաղի, եւ որը տափարակ դաշտի երեսւան գալով, ասիական եւ եւրոպական եղբայր մէջ կը կանգնին՝ իբր կէտք բաժանման երկուքին, որոնց հետ կը կազմեն ան երանգաշատ եւ սքանչելի պատկերն՝ որուն ընդհանուր յատակը ծովն է:

Մալ-Թէփէին բարձր ժայռերուն վրայ մարդ մը տնկւած, սեւ կէտի մը պէս հորիզոնը բնկով, անշարժ, ծովը կը դիտէր:

Ծովը սաստիկ ալէկոծութեամբ տանջւած, կ'ուռէր՝ լեռան պէս ալիք գլտորելով, որոնք ծովեզերքը զարկած ատեն՝ ինչուան մարդուն կեցած բարձրութիւնը կը ցնցուղէին . . .

Պարապ մակոյկ մը, անթի, անառաղաստ, յորձախոր ջրերուն խաղալիկ եզած, վեր վար անդադար ելեւէջի մը մէջ կը շարժէր . . .

Յանկարծ ժայռերուն վրայի մարդը արտորնօք վար վազեց, աներեւոյթ եզաւ . . .

Պահ մը ետքը նոյն մարդը ուսին վրայ դի մը շալկած, քրտնաջան ուժով ան խոր փոս ու դժուարալիւս ժայռերուն վրայ կ'ելլէր, ու դիակը թաղելով հեռաւորութեան մէջ կը կորսուէր:

Անտարակոյս աս մարդը Ծամիւն էր, որն որ վերջին պարտքը կը հատուցանէր իր տիրոջը խորհրդին դիական, որուն մակոյկին մէջ մտնելը ու ինչ կերպ ընկերմիլը մարդ չէր տեսներ:

* *

Երբոր Մաքրուհին իր հօրը ու Սանդուխտին խնամօք ինք իրեն եկաւ, երկար ատեն միտքը թմրալի չփոթութեան մը մէջ մնաց ու չի կրցաւ իր յուշը ամփոփել: Աշխարհք՝ բոլոր իր բանական ու անբան արարածներովը՝ սեւ կերպարանքի մը տակ կ'երեւար իրեն. կը կարծէր թէ անոնք ամէնը իրեն դէմ զինուեր, զինքը թշուառացնելու դաշինք գրեւ էին. ա'լ անկէց ետքը իր ընկերական ատելութեանն չափը չիմնաց, անանկ որ իր հօրը ու Սանդուխտէն ի դատ մարդու դէմք չէր ուզեր տեսնալ: Ատեն ատեն խորին տխրութեան մը մէջ կ'իյնար՝ ձեռքովը բարձին վրայ երեսը ծածկած, ժամերով անշարժ ու անզգայի պէս . . . Ան ատենը աղօտ կերպով մը կը յիշէր իր սիրելին,

կը յիշէր անոր հետ րրած ծովային ընթացքը, ու գերեզմանատան սարսափելի արկածը. յանկարծ բոլոր մարմինը դող մը կ'առնէր, ու պազ քրտինք մը կը թափէր տեղոյն ձակատէն: Կը կարծէր թէ խոսքով անոր առջեւ ինչպէս ոտքը կը պրկւելէր, կը պազնէր, կ'աղաչէր. մէյմըն ալ տեսարանը փոխուելով, համատարած ու կիսանս մը տեղը կը բռնէր՝ լուռ ու սեւաերկնքով անհուն եզերքը պատած, ու մէջ տեղը խորով՝ մինակ շնչաօպառ ծփաւով . . .

Երկար ատեն Մաքրուհին հիւանդութիւնը քնեց, որուն միջոցը վայրկեան մը հայրը անկողնին քովէն չի դատուեցաւ: Խեղճ ծերունուն որդիական սէրը, ինքնանուէր հսկումն ու զգոն խնամքը վերջապէս Մաքրուհին ոտք հանեցին:

Քանի մը օր տնէն ամենեւին դուրս ելլել չուզեց, իր սենեակին մէջ փակած, Քոքիմն կամ Ուերքէր մը ձեռքը ատեն ատեն կարդալով. ընթերցումները միայն կրնար քիչ մը իր սիրտը մխիթարել ու հոգի տալ իրեն. բայց ձանձրող աչքի մը համար աս մխիթարութիւնն ու քաջասըրտութիւնը խաբէական քօզ մըն էր, որուն տակը բնութիւնը իր սակաւատեւ զօրութիւնը կը ծածկէր:

Օր մը Մաքրուհի գիրքը ձեռքէն ձգելով, Սանդուխտին բաւաւ:

— Մայր իմ, այսօր վրաս սովորականէն աւելի ուժ մը կ'զգամ. աս սենեակին մէջ փակուած կեանքն ալ, ինչպէս կ'ըսես, զիս կը ձանձրացնէ. եկո՛ւ թեւդ տուր ինծի ու քիչ մը պարտէզը շրջագայեմք:

Ու Սանդուխտին կռթնած, պարտէզին դռնէն ելան:

Մաքրուհի դէպ ի լիմոնի բուրաստանը շտրկելով, հանգստարանին առջեւէն հարկադրեցաւ անցնելու. հոն անանկ սաստիկ ցնցում մը վրան զգաց, որ եթէ Սանդուխտին գիրքը չըլլար ապաստան, անշուշտ գետինը կը փռուէր: Երբոր հասաւ իր սիրելի շատրուանին քով, հողէ աթոռին վրայ խոտ մը չէր մնացեր, լիմոններն ու տերեւները իրենց կանաչութիւնը կորսնցնելով սկսեւ էին դեղնիլ. միայն իրենց անուշահոտ բուրմունքը, շատրուանին անդադար ցնցուղմանը հետ, դեռ զովարար զուարճութիւն մը կը սրփռէին բուրաստանին մէջը:

Մաքրուհի նստաւ հողէ աթոռին վրայ. — Մայր, ըսաւ Սանդուխտին, նայէ՛ ինչ փոփոխութիւն. դեռ քանի մը ամիս առաջ, հոս կուգայի, կը նստէի աս աթոռին վրայ. աս աթոռը ու բոլոր շրջակայ լիմոնի տունկերը կանաչութեամբ կը փայլէին . . . ես ալ, ես ալ կը փայլէի ան ատենը առողջութեան կանաչութեամբ, եթէ ոչ երջանկութեան. ան ատենը զիս տեսողը հիմայ չի կրնար ձանչնալ. իրեք ամսուան մէջ երեսուն տարւոյ շրջան մը վրայէս անցած կը կարծուի: Իրաւամբ

մարդս խոտի նմանցուցեր են. ահա, անոր հետ, ես ալ շորցած, ցամքած, իմ աշնանս մէջ, ու բոլորովին խոտի մը պէս չի ցրուած դիմանալուս կը զարմանամ: Բայց ինչ աւելի զօրաւոր ու միանգամայն տկար քան զմարդը՝ կը նայիս երբեմն ոչինչ բան մը դինք կը զարնէ կը տանի, նման փափուկ փետրի մը՝ ամենաբարակ հովին խաղալիկ եղած. ուրիշ անգամ ալ կը տեսնես որ երկթէ կարծր դառնալով, ամենասուր դանակին վիրացնալ կը դիմանայ:

Սանդուխտ անտարբեր խօսքերով ջանաց Մաքրուհին մտադրութիւնը օտար նիւթոց վրայ դարձնելու:

— Սանդուխտ, կրկնեց Մաքրուհի, կը հասկընամ միտքդ ու կը գովեմ քու սիրական խնամքդ, բայց կը ցաւիմ որ պարապ կ'երթան բոլոր ձեր ջանքը իմ վրաս. վէրքեր կան որ չեն բուժուիր, արմատներ կան որ չեն խլիր կրնա՞ս մի սա առաջ եւի ուռիդ իր բունովը քաշել հանել . . .

— Իրեք ամիս առաջ, շարունակեց՝ ջանալով իր շփոթ յիշատակները ամիսփեւելու, հոս տեղս ինչ երջանկութիւն վայելեր եմ, ինչ սրտեռանդն տեսութիւն, ինչ զուարթ ու անուշ խօսակցութիւններ անոր հետ. բայց, իրաւ, Սանդուխտ, կրկնեց՝ սեւ մազերը մարմարիոնեայ ձակա տին վրայէն մէկդի ընելով, դիտե՞ս մի, ըսէ ինծի, ինչ եղաւ ինքք . . .

— Ո՛վ ինչ, որդեակ, հարցուց Սանդուխտ չփոթած:

— Բայց, կրկնեց՝ բռնութեամբ զսպելով ձայնին այլայլութիւնը, խորով, խոսքով, ըսէ ինծի, ինչ եղաւ խորով . . .

— խորով քու հրամանովդ չի մեկնեցա՞ւ մի ասկէց, Հանրմ. անշուշտ հիմակ Եգիպտոս է, զղջալով մեր վրայ հասուցած չարեանք:

— Եգիպտոս մի, գոչեց անանկ ահաւի խնտալով մը որ Սանդուխտին գլուխը սարսուռ ինջաւ. երանի՛ թէ ըլլար, Սանդուխտ. իմ ճանչցած, իմ սիրած խորովս Եգիպտոս չերթար, չի մեկնիր անշուշտ հեռու աս եզերքէն . . . քնեցի՞ր մի ծուռն անդունդը, հողին յատակը, օդին բարձրութիւնը. խորով կամ անոնց տակն է, կամ երկինք վերացած . . .

Մաքրուհի անանկ հաստատուն վստահութեամբ ու վսեմ ձայնով աս խօսքերս հնչեց, որ գերազանց ազդեցութեամբ մը վառուած կ'երեւար, աշւըները անարտօր ու ցամաք վեր վերցուցած՝ երկնային լուսով մը կը փայլէին: Ասանկ երկնադէտ հայեցուածոյ մէջ, աստուածային կամաց համակերպութիւնը վնճ լուռութեամբ մը յայտնելէն ետեւ, շարունակեց.

— Քանի՛ անգամ, Սանդուխտ, աս բուրաստանին մէջ, աս ծառերուն տակը՝ երբ կանաչութեամբ կը ծաղկէին, աս աթոռիս վրայ՝ երբ գալար փափուկ գորգով

մը կը ծածկուէր. սա ծովուն մէջ տեղը՝ երբ հեղեկ հով մը զիրարսահ ալեօք կը ծածանէր անոր արծթի մակերեւոյթը, քանի՜ անգամ արգեօք նստեր, քալեր ու նստարկեր եւ անոր հետ: Տխրութիւնը որ իր վեհ գէմքին անմասն զարդն էր, կարծես թէ իմ հետս եղած ատենը աւելի կը տիրէր վրան. կարծես թէ աս հրաշալի մարդը հրաշալի նախատեսութեամբ մը գիտէր, կ'զգար առաջուց մեղի սահման ուսած ապագայ թշուառութիւնը: Ինչ խօս սակցութիւններ ի իմաստութեամբ, փրօլ, վառուած երեւակայութեամբ ու գեւրազանց անուշութեամբ: Ո՛հ, ես անարժան էի անանկ աստուածային մարդու մը, անանկ աստուածային սիրոյ. ես որ սակայն իմ խոտարտութեամբ երկար առտեն զինքը վշտացուցի . . . :

Օր մը, մէկ զովարար առտու մըն էր, աս բարձրաւանդակին ծայրը քովէ քով կեցած էինք. մատուր ցոլց ինծի երկնից լուսափայլ կամարը ու ծովուն կապուտակ երեսը, ու բաւ ինծի. «Մաքրուհի, հո՞ն կամ հո՞ն»: Ու երբ տարակուսելով աս խօսքին վրայ, կը հարցնէի անոր մեկնութիւնը. «Մաքրուհի, կրկնեց, մարդկային բնութիւնը վիճակ մը ունի, որուն մէջ երկու եզերքով սահմանած, կը դիմէ մէկուն ու կը փախչի մէկալէն. աս վիճակիս մէկ եզերքը անուշութեան մը կը տանի, մէկալ եզերքը անդարձ թշուառութեան: Աս վիճակիս մէջ եմ հիմակ ես. թէ որ երջանկութեան ելլու կ'երթամ, անմահութեան ծայրը հասած կամ երկնից մօտ զիս պիտի կարծեմ. թէ որ թշուառութեան եզերքը կը դիմեմ, հաւաստի եղիր, Մաքրուհի, որ զիս անոր անյատակ անդունդը կ'լլած է»:

Միջոց մը հանգստնէ ետեւ շարունակեց.

— Ճակատագիր, ճակատագիր, անգութ դատակնիք, արագահաս թշնամի մարդկութեան, որուն ձեռքէն մէկը չէ կրցեր փրկիլ, տեղ մը չես կրնար փախչիլ, ո՞վ կրնայ քու զօրութիւնդ ուրանալ, քու էութեանդ վրայ տարակուսիլ: Ինչի՞ր քաղաքական վիճակներուն ինչուան յետին աստիճանը ու անոր վիճին մէջ թաղէ. վերացի՞ր ինչուան բարձրագոյն կէտը՝ անմատչելի ամենուն զօրութեամբ ու իշխանութեամբ. — աղէ՛կ, ճակատագիրը քեզ կը գտնայ քու վիճի մէջէն հանելու, քեզ կը հասնի քու բարձրութենէդ թաւալելու ու իր գիշատիչ ժանեացը որս ընելու: — Ո՞վ կ'ըսէր, երբ Խոսրով Եգիպտոսի անապատներուն մէջ մոլորած, երբ ես ինքս միայնութեան մէջ աշխարհքէ ատարացած, ո՞վ կրնար ըսել թէ աս սարսափելի ճակատագիրը որ մի պիտի գտնար մեզ, մեր իրարմէ տարբեր հեռաւոր անապատներէն հանելով պիտի մօտեցնէր իրարու, ու ետքը երկուքիս ալ միատեղ պիտի զարնէր . . . Ո՛հ, մայր, մայր, մարդ խելքը կը թռցնէ . . .

Ու յանկարծական փոփոխութիւն մը տալով խօսքին, կրկնեց.

— Բայց ի՞նչ է իմ ըսածս . . . մայր, ինքէ ինծի պէս խելացիորի մը յիմարութեանը. ի՞նչ ըսել է ճակատագիր . . . Ըսածս ես ալ չիտեմ. չէ՛ չէ՛, չկայ ճակատագիր, չկայ բազդ, ասոնք մարդկային մտաց հակասութիւններն են, իրենց տկար ըմբռմամբ աստուածային անհաս տնօրէնութեան դժբերքը մեկնելու համար: Ինք իր բերնով պատգամ չէ՛ մի տուեր ասանկ. թէ. «Ձեր հօրը ու ձեր մօրը յանցանքը ձեր վրայ ու ձեր որդեցը եւ անոնց վաւերներուն վրայ ինչուան եօթը ձեռ կը հատուցանեմ»: Եւ անա մենք զո՞ն կ'երթանք՝ ի հաստատութիւն աս սպառնալից եւ մեր հօրը ու մօրը յանցանքին քառութեանը համար: Ի՞նչ ասկէ աւելի յայտնի պատիժ, բնական պատահար, ճակատագիրը ի՞նչ ընէ ասոր: Իրաւ է թէ այսպիսի բաժակի մը դառնութեան ու փորձին սաստկութեանը չեմ կարող դիմանալ. բայց երանի՜ թէ փորձողին կամքը, որն որ չեմ գաղթի օրհնելէ, ընդուներ իմ զոհս ի կատարումն իր արդարութեանը . . . :

Երկու կաթիլ արցունք Մաքրուհիին ստորին արտեւանունքները թրջելով, ճերմակ այտէն վար վազեցին՝ նման առաւօտեան ցօղին մաքուր ապակոյ մը վրայ ինջած: Մաքրուհի, սրտին թոյնը արտասուօքը թափած, նորէն կոթեցաւ Սանդուխտին թեւը ու գէպի տունը շրտկելու տտեն, բարձրաւանդակին ծայրէն վերջին աչք մըն ալ նետեց ծովուն վրայ. աչք մը լի արտուստեմբ ու ցաւով, ուսկից ետքը շարունակեց իր ճամբան, ըսելով Սանդուխտին. — Զարմանալու բան, չեմ գիտեր ի՞նչ գէշ ազդեցութիւն, ի՞նչ սարսափ է որ ծովուն տեսութիւնը կը տպաւորէ վրաս, ես որ սակայն առաջ ծովը տեսնելու կամ նաւարկելու ատենս՝ խելքս թռուցածի պէս հաճութիւն կ'ըզգայի . . . Ի՞նչ կը նշանակէ աս բանս, Սանդուխտ . . .

— Ասիկայ կը նշանակէ որ, հանձմ, մարդուս խորժակները, ինչպէս իր վիճակներն ալ, անհաստատ փոփոխութեան մը ենթակայ են. ի՞նչ կայ հաստատուն մեր քովը . . .

— Մէկ բան մը սակայն կայ մեր մէջը հաստատ, անփոփոխ, անմահ. աս է հոգին: Հոգին, շունչ աննիւթ ու գերազանցութեամբ նման գերազոյ էութեան ուսկից կ'ելլէ, հոգին, մարդկային նիւթոյ բազմադիմ փոփոխութեանցը մէջ, կը մնայ միշտ ինչ որ է, նեցուկ անշարժ ու հաստատուն մարմնոյ փկարութեանցը, եւ բարձր ու միմիջարիչ անոր ցաւոցը: Ու երբ մարմինը իր խռովայոյզ փոփոխութեանցն ու կործանիչ ապականութեանը յաղթելով, կը փչի, կ'իյնայ հողանման, ան ատենը հոգին իր պարտուց շրջանը կատարած, կը թռչի կը գառնայ զինքը շնչողին քով . . .

Մաքրուհի ու Սանդուխտ մտան ամարանոցին մէջ:

Յաջորդ օրերը Մաքրուհի դարձեալ ելաւ Սանդուխտին հետ, նաեւ միմիջարկ պարտէզը, ու ինչուան չրջակայ անմարդաբնակ դաշտերը պտտեցաւ. աս կերպ օգտփոխութիւնը կարծես թէ օգուտ բրաւ իրեն. միայն ան տխուր ու ցաւալի տպաւորութիւնը որ վրան տիրած էր, թեթեւ նայու տեղ, յայտնի կերպով օրէ օր աւելի կը ծանրանար:

Օր մը առաւօտանց կանուխ ելաւ, դեռ աշնանային զովարար ցօղը չորցած խոտերուն վրայէն արեւուն հալեցուցիչ ջերմութիւնը չէր ցրուեր: Պարզ ու մաքուր էր երկնքին երեսը, որն որ ոչ ամպ ոչ հով կը խռովէին, եւ որուն վրայէն վարդազեղ արշալոյսը նոր կը ծրարէր գիշերադէմ վարագոյրը, առանց հալածելու քանի մը յետամնաց լուսաւորներն, որոնք հորիզոնին ծայրերը մոլորած՝ դեռ ազատ լուսով մը կը ցօլանային:

Մաքրուհիին երեսն ալ պարզ ու բաց՝ նման երկնքին, նոյն առտու, սովորականին գէմ, ցաւոյ կամ տխրութեան նշան մը իր ճակատը չէր կրնձներ. ընդհակառակն անսովոր ուրախութիւն կամ զոհութիւն մը կը լուսաւորէր զան, որն որ չրջանակածեւ կը պտտէին թաւիչի պէտողորկ ու փայլուն մազերը:

Հանդարտաքայլ ծանրութեամբ մը պարտէզին մէջ տեղի ճամբան հասնելով, փոխանակ շտկելու, ինչպէս միշտ, գէպի բուրաստանը, աս անպատ հակառակ ու զին բռնեց, որուն ծայրը հանգստարան կ'ելլէր:

Հոն ցանկապատին առջեւ պահ մը կանկ առաւ. զուխը կուրծքին վրայ ծռած, տարտամ եւ խոր մտածութեան մը մէջ . . . Մէյ մըն ալ ձեռքը երկնցնելով, արիարար բացաւ ցանկապատին դռնը ու մտաւ ներս . . .

Արեւը Մալ-Թէփէին բարձր լեռներուն ետեւէն ընդլայնած սկաւառակ մը հորիզոնին վրայ կը գլորէր, ու հանգստարանին մշտադալար ու ոստախիտ ծառերուն մէջը թափանցելով, նոր հոն տեղի մութը կը հալածէր:

Ձայն մը չէր խռովեր տեղւոյն լուսարբութիւնը. միայն մեղախաղ սոխակ մը ոտտերուն մէջը կ'ընկած, ժամանակ ժամանակ ակաւոր երգով մը կարծես թէ հոն հանգչողներուն հոգեցը կը ձայնէր . . .

Մաքրուհի ծանր ծանր ու զինքը ամփոփած մօտեցաւ նախ խորանին առջեւ, ու ծնրադրութեամբ երկրպագեց. ետք իր մօրը գերեզմանին շտկուելով, խոնարհեցաւ ցուրտ քարին վրայ ու պագաւ զան: Երբոր գլուխը վերցուց, երեսը անսովոր լուսով մը կը փայլէր. աչքերը արտասուօք լեցուած, երկու լուսաւոր գունդերու կը նմանէին՝ երկու մաքուր գունդերու մէջ ողորդած: Ձեռները երկնք վերցուցած, վարդակարմիր շրթունքով առ Աստուած կը մաղթէին . . .

Աս վիճակիս մէջ գտան զինքը մշտամրոտնչ աղօթքով բերանը բացուած. իսկ հոգին ազաւանկերպ կը սլանար՝ տկտր բերնին փառաբանութիւնները իր Արարչին տանելու . . . :

Երկրորդ օրը Տիգրան աչւերները կը գոցէր . . . :

ՅՈՎ. ՀԱՆՆԷՍ ՀԻՍԱՐԵԱՆ
Վ. Ե. Զ.

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ և ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՅՅ ՄԸ՝ ՄԵԳԵՐԼԻՆԵՐԻ

Ով որ Մեգերլինքի ույցելութիւն մը կուտայ, կը տեսնէ լատիներէն լեզուով նշանաւոր մը աւանդներն ու ճակատար արձանագրութիւնը: Այդ նշանաւոր այնպիսի բնութիւն մը ունի որ պարզապէս կը յուսահատեցնէ այցելուն, որ կ'ըզմար տեսնել ու խօսակցիլ այն մարդուն հետ, որուն թատերագութիւնները կը տանին մարդկային փորձառութեան նոր և ստուերոտ ճամբաներուն մէջ, որուն իմաստասիրական փորձերը անձանթ Ստուգոյ մը ներկայութեանը կ'առաջնորդեն, և որ, իր մեղուներու կեանքին վրայ կատարած մանրաքննիչ ուսումնասիրութեամբը երեսան կը հասնէ տիեզերքը կառավարող արդարութիւնն ու կարգաւորութիւնը:

Գատելով զինքը իր տիրազին մտածութիւնն ներքին, մարդ պիտի երևակայէր թէ Մեգերլինքը աշխարհէն ձանձրացած ճգնաւոր մըն է, որ չափած է մարդկային բոլոր տառապանքներուն խորութիւնը, և որ հիմա կ'ապրէ մենաւոր ամբողջ մը մէջ, մտիկ ընելով իր ներքին տկար ձայնը:

Բայց ճանչնալու համար Մեգերլինքի բո՛ւն միջավայրը, պէտք է ճամբորդել Կանթի արքունական ճամբայէն, որ լի է հաճոյքի և գործի մարդերով, միթիքականներու վաղեմի ժամագրափայլն է այն, ուր կառապանները և նոյն իսկ զբոսովաճառները գրեթէ բան մը չեն գիտեր այն նոր լուստպակին նկատմամբ, որ ծագած է իրենց հին բազմաթիւ վրայ: Գաղափար մը կարգմբու համար թէ Մեգերլինքը սրբան քիչ պատիւ կը վայելէ իր ծննդավայրին մէջ, կը բաւէ գիտնալ որ իր լուսնակարը կարելի չէ գտնել այդ երկրին որ և է մէկ տրուեստարահին մէջ, առկէ ալ աւելին կոյ, տնիկա տակաւին անմահացած չէ պատկերազարդ քառք բողալի մը վրայ տպուկով, այս վերջին պարագային կարեւորութիւնը միայն եւրոպացի ճամբորդները կրնան ըմբռնել:

Մեգերլինքի ծնած ու ապրած միջավայրը բոլորովին գեղջկային է, իր տունը, ճշմարիտ խորհրդապաշտի մը պէս, բոլոր գեղեցկութիւնը պահած է իր ներքը: Գալարոտ վայրեր, հոսուն ջուրերու փոթփոթ ալիքներ, աշնային գոյներու պիտակներ, թռչուններ և մեղուներ, ծառաներուն փայտէ օտնամաններուն կափկափումը, ահա ասոնք են բոլորը:

Հակառակ այն իրողութեան որ իր ծնողքը խիստ բարեպաշտ կաթողիկոսներ էին, Մեգերլինքը չուտով թուիչ տուաւ իր հոգիին, ու փոխանակ կարգաւոր Հոլանտացացի Պլեքսթընը, Մեգերլինքը ակօսած վերձանել Անգլիացացի Շէքսպիրին ու Ամերիկացացի Էմըրսոնը, այնպէս որ այս երկուքը պատճառ եղան որ Պլեքսթըն կորսնցնէ խեղճուկ փաստաբան մը յանձին Մեգերլինքի, միեւնոյն ատեն պատճառ ըլլալով որ աշխարհ տէրը ըլլայ առաջնակարգ թատերագիկ մը ու փիլիսոփայի մը:

«Վերջին ույցելութեան միջոցին, — կը գրէ անգլիացի օրագրող մը — ապշահար մնացի, երբ լսեցի իրմէն այն միեւնոյն խօսքերը, զոր ըսած են ուրիշ շատեր, այնքան տարբեր ըլլալով հանդերձ Մեգերլինքէն, «Էմըրսոն, ըսաւ, իմ առաջնորդս և ուսուցիչս էր» Դալքոյ, Նիլէ, Հաուելման և Հէնրիք Իպսէն նոյն խոստովանութիւնն ըրած են: Օտար երկիրներու մէջ, ուր որ կ'երթամ երբ պաշտող մը մեծ տաղանդներու, միշտ կը լսեմ Էմըրսոնի անունը, արտասանուած՝ նշանաւոր մարդերէ, աշակերտի մը ըսլը երախտագիտութեամբն ու յարգանքովը:

«Մեգերլինք իր գործերուն մէջ կը ցոլացնէ իր երկրին միջազգային նկարագիրը: Պլեքսթըն, այն-

չափ մը կը վերաբերի Անգլիայ, որչափ Ֆրանսիայի, ու ոչ նուազ՝ Գերմանիայ, որովհետեւ այս երեք ազգութեանց ոչ միայն դրամը ընթացիկ է Պել-ժիգայի մէջ, այլ նաև իրենց գաղափարները: Ու այդպէսով Մեգերլինքը ունի ֆրանսական եռանդն ու խանդավառութիւնը, Անգլո-սաքսոնի մը յատուկ սրատեսութիւնը՝ մարդկային հոգիներուն խորքը դիտելու համար, և վերջապէս, գերմանական նկարագրին առանձնայատուկ միթիքական նութիւնը:

«Մեգերլինքի եղբորդին, որ կ'առաջնորդէ ույցելունքը, ցոյց տուաւ մատենագրանի մը գտնաւորները, որոնք լեյոնէն էին հեղինակին գործերուն զանազան ապագրութիւններով ու թարգմանութիւններով, շահեկան է գիտնալ թէ իր գործերը ամէնէն աւելի քիչ տպագրուած են Ֆրանսիայի մէջ, իսկ ամենէն շատը՝ Անգլիայ և Ամերիկայի մէջ: Իր բազմաթիւ հեղինակութիւնն ներուստ մէջ ամենէն պզտիկ հատորը կը կազմէ քերթուածներու հաւաքածոյ մը, Ջեմսանցի Տուկկերը, որ իր առաջին գործն է, այդ հատորը թէ՛ ձեւով և թէ՛ իսկութեամբ ֆրանսական է, և շատ քիչ բան է յայտ կը բերէ Մեգերլինքի ինքնատպագրութեան, բայց հիմա, բոլոր անոնց պէս որոնք մեծ գործեր արտագրած են, ան կը զղջայ այդ քերթուածները հրատարակած ըլլալուն համար: Իսկ իր առաջին թատերագութիւնը հրատարակուած է 1839ին, Princess Maleine անունին տակ: Մեգերլինքի կարծիքով այդ առաջինին յաջորդող ուրիշ երկու թատերագութիւնները՝ Լայրը և Լիմանկոյը՝ կը կազմեն իր գործին լուսագոյն մասը, այդ երկուքին մէջ ալ ան կը հասնի իր արուեստին ամենէն վեհմ բարձրութիւններուն:

«Մեգերլինքի գրական փորձերը՝ իր թատերագութիւններուն պէս անկերպարան վիճակ մը ունին ու կը մտանին Էմըրսոնի աշխարհը, իր խոհարարականներուն Գանձը տասներեք գրական փորձերէ բաղկացած գիրք մըն է, զոր կարգաւոր մարդ կարծես կը վերստանայ նոր կորով մը:

«Երբ Բարիլ էի, ուր ներկային մէջ կ'ապրէ Մեգերլինքը, ինծի ըսին թէ Մեղուներու Կեանքը կարծածիդ չափ չի տարբերի իմաստփիւն եւ ձախաւացիէն: Հոս, ուր այնքան մեղուներ կը համբուրեն ծաղիկները, առանց սակայն մեղրը բերելու փեթակին մէջ, Մեգերլինքը հաւաքած է իր էգ մեղուները իտալական երկիրներէն ու զանոնք շրջապատած է աղնուականներով, գործաւորներով և դատարկագործներով, էապէս աշխարհաբաղադրացիական ոճով մը: Մեղուներու վրայ գրուած ամէն գիրք իր աչքէն անցած է ու Մեգերլինքը ամենամեծ համբերութեամբ մը գիշեր ցերեկ հսկած է իր մեղուներուն վրայ: Այսպէսով իր մէջ, թատերագիկ և փիլիսոփայական վերածնած է գիտնականի մը, ու ոչ մէկ տեղ այս երեքը նշկարագրիները այնքան գեղեցկօրէն իրարու խառնուած են, որքան այդ զուարճար գիրքին մէջ:»

ՆԵՆԻԱԿ

ՖԻԼՈՍՈՒԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

Ժ.—Հ. ՌՕՆԻ

Հանրքէն՝ գիտական հոգակաւոր քըննադատը՝ համառօտելով արուեստագէտներուն եւ քննադատներուն ընդհանուր կարծիքը, կ'ըսէ. «Այն մեծագոյն գործերը զորս մարդկային արուեստը արտագրած է, անոնք են որոնք ցոյց կուտան տխուր պատկերներ եւ կ'ընդլայնեն չարագուշակ գաղափարներ:»

Ժ.—Հ. ՌՕՆԻԻ գործը, իր բոլոր միւս ժամանակակիցներուն գործերուն մէջ, ցոյց կուտայ թէ — ժիւ. դարը յատկանշող այլապիտական մեծ շարժումն է յետոյ — գրականութիւնը ուրիշ ուղղութիւն մը կը ստանայ: Ֆրանսայի ժամանակակից հեղինակներուն մէջ կարելի չէ տեսնել ուրիշ այլադան եւ հազուագիւտ արժանիքներ. այսպէս, Անագոյ Ֆրանս, Բօլ և Վիլքոյ Մարկըրիդ, Բօլ Հէրվիէօ, Բօլ Ատան, Օքթավ Միռլայօ, եւն. ունին իրենց յատուկ արժանիքները: Բայց ինչ որ մենք մասնաւորաբար պիտի գնահատենք ժ.—Հ. ՌՕՆԻԻ գործին մէջ, անոր լաւատեսութիւնն է: Եթէ ճիշդ է որ մարդկային կեանքը երկրին վրայ պատահած արկած մըն է, ՌՕՆԻ անպարտ չաւառք մը ունենալ կը թուի այդ արկածին գեղեցկութեան նկատմամբ: Եւ այս կէտը նշանակել կարեւոր է այնպիսի գրական նութեան մը մէջ, որ հետեւելով Շաքսպիրի անաւորութիւններուն, կը մնայ յոռետես, դարաշրջանի մը միջոցին ուր ռամկավարութիւնը եւ գիտութիւնը կը յաղթանակեն: 1870ի վաղորդայինն եւ դառն բնապաշտութեան յառաջ բերած ընդհանուր վնասութեան յաջորդ օրը, այսպիսի գործ մը շատ օգտակար էր եւ պարտ էր նուիրագործուիլ մեծագոյն յաջողութեամբ մը:

Ժ.—Հ. ՌՕՆԻ՝ արդէն հոգակաւոր օտար երկիրներու մէջ՝ ուր զինքը այսօր ունի Պալլաքը կը նկատեն, ՌՕՆԻ ուր իր սերունդին թերեւս մեծագոյն գրագէտը յայտարարուած էր այնքան տարբեր անձերէ, —ինչպէս՝ Էտմոն տը Կօնքուռ, Բիլլ Լօգի, Ժորժ Ռօտէնպախ եւ Ժան Ամալպէ — երկար ատեն անձանթ մնաց ժողովրդեան ստուար մասին. ՌՕՆԻԻ առաջին գործերը որոնք կամաւ յարար անհասկնալի էին, եւ մանուածապատ մանրամասնութիւններով ու նորաբանութիւններով լեցուն, եւ որոնք երկարապատում վերլուծումներու եւ արուեստաբանական քննախօսութիւններու վերածուած էին, խորհեցողցին ժողովուրդը: Այսօր, որ իրեն առաջին մտածումն է նոր գաղափարներ ռամկացնել, ՌՕՆԻ յաճախ կը հրատարակէ դիւրահասկնալի վէպեր, որոնք միշտ շնորհալի եւ սիրուն են:

* *

Արուեստագիտական նոր աւետարանի մը անհրաժեշտութեան հաւատալու եւ ապագային վրայ վստահութիւն ունենալու համար ՌՕՆԻ մէկգիւ չէ ձգած բոլոր այն կարծիքները, որոնցով անած էին նախորդ արուեստագէտները, բնապաշտութեան վարպետները՝ Ֆիլպէս եւ Կօնքուռ: ՌՕՆԻ

որ անմիջական անցեալին հետ ամէն յա-
րարերութիւն խզելու համար հիմնովին
բն շրջական մըն էր, իրապաշտ մնաց եւ
միայն կերպարանափոխեց իրապաշտու-
թիւնը:

Կօնքուոյի չափ իրապաշտ է անիկա:
Ապագային կարելի պիտի ըլլայ ըսել թէ
ան իր շրջանին հաւատարիմ գիտողը եւ
դաւ, ինչպէս նաեւ նկարագիրներու եւ
բարքերու նկարիչը: Իր տիպարները այն-
քան յստակօրէն քանդակուած եւ այնքան
«իրերանման» են, որքան ո եւ է ուրիշ
վիպագիրի տիպարները: Որքան որ roman-
these-ի հերոսները կրնան բացառիկ
անձնաւորութիւններ ըլլալ, անոնք ամէն
բանէ առաջ կը պահեն իրենց մարդկայ-
նութիւնը, ինչպէս դասական հեղինակնե-
րու տիպարները: Ֆրանսացի քննադատ մը
Ռօնի աղջկան տիպարները կը բաղդատէ
Քօրնէյի կին տիպարներուն հետ:

Ռօնի բոլոր տիպարները իրական են
այն հազարու մէկ սովորութիւններով եւ
բնախօսական մանրամասնութիւններով,
որոնք աւելի լաւ կը դադարեն կենդանա-
կանութիւնը եւ երեւան կը հանեն սքոզ-
ուած կամ վարանոտ կիրքերը: Ռօնի զա-
նոնք նշանակած է այն մեծ ուշադրու-
թեամբ, որով Մորասան յաջողած է՝ իր
ճարտար սինեմաօկրաֆիսը մը՝ պատկե-
րացնել: Ու Հիւյզման մը իսկ անոր չափ
հաւատարմօրէն չէ ցուցադրած հրէշու-
թիւններու մանրամասնութիւնները, վեր-
քերու հոտը եւ գոյնը («Impérieuse Bonté»):

Ռօնի, վաւերականութեանց վրայ հիմ-
նուելով, ժամանակակից բնկերութեան
բարքերը ճշգրտօրէն երեւան հանած է,
ինչպէս, Salvation army-ի ածարարներուն
իրարանցումը, անգլիական միջակօրեար
դասակարգին տղեկութիւնները, քիւպիե-
րուն գոռում գոչումը, գեղջուկներուն ըն-
չաքաղցութիւնը եւ անասնականութիւնը,
ուսանողներու միջակութիւնը, եւն.:

* *

Ինչպէս ամէն գործի, Ռօնի գործին
համար ալ վերապահումներ կան ընելիք:
Անիկա իր ամբողջութեան մէջ կ'երեւայ
քառասային, յաճախ շատ դանդաղ, երբեմն
փութկոտ Անրնդհատ կարդացուելով ա-
նիկա ընդհանուրին վրայ պիտի թողուր
տպաւորութիւնը փոթորկալի երկինքնե-
րու, որոնք չափազանց բեռնաւորուած
կ'ըլլան, գլուխներու վրայ ձնշող, եւ ուր
սակայն կը պատրաստուի այն զովարար
անձրեւը, ու պիտի թարմացնէ մթնոլոր-
տը եւ պիտի բարգաւաճեցնէ հողը:

Փաղտնիքն հոն է որ, Ռօնի անդա-
դար զրաղած ըլլալով ապագայի մարդ-
կային ընկերութեամբ, ապագայի գր-
րագէտ մըն է. անիկա աւելի կը ստեղծէ
«լազուան» էակները քան թէ այսօր-
ուանները:

Իր տղայութենէն եւ երիտասարդու-
թեան շրջանէն արդէն բանաստեղծ, Ժ. Հ.
Ռօնի անհրաժեշտ գրագէտը հանդիսացաւ
աղգի մը, որ կ'ըսէ թէ պիտի սպասի
ձուռնողներու անբաւականութենէն, աղգի
մը որ չուզեր ապագային վրայ մտածել
եւ կը նախընտրէ ներկան վայելել: Ոյժի
բանաստեղծը ըլլալով անիկա կը գովա-
բանէ ֆիզիքական կորուր, որ անկուսաք-
սոն ցեղին գերակշռութիւնը ապահով-
ցուց: Լեյաւսիւթեան բանաստեղծը ըլ-
լալով անիկա կը շնայէ եւ կը բաղմա-
պատէ իր բարեբար կորուր: Անհատա-
պաշտ եւ բարիչըական մը ըլլալով՝ ա-
նիկա կ'արթնցնէ ձեռներէցութեան ոգին,
որ աշխատասէր ցեղերուն յաջողութիւնը
պարգեւեց. անիկա մեր միտքը կը բերէ
մարդկային էակին տարած հիւանդի յաղ-
թութիւնը ուրիշներու վրայ, շնորհիւ ի-
մասնութեան որ կը դիտէ, կը խորհրդա-
ծէ եւ կը ինտայէ. անիկա մարդ ըլլալու
հպարտութիւնը կու տայ եւ գործի մէջ՝
վստահութիւն ունենալու կարեւորու-
թիւնը կը շնչտէ:

Մ. Լ.

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԲՈՒՇԱՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԵԼԻՒ ՀԱՄԱՐ

ՊԵՏԻ Է ՄԱՐՄԵԼԱՄԱՐԶ ԸՆԵԼ

Մարտողութիւնը դիւրացնելու համար
պէ՛տք է մարմնական շարժումներ ընել,
թէ՛ պէտք է հանգիստ կենալ: Այս մասին
բժիշկներուն կարծիքները կը տարբերին:
Այդ բնախօսական կնճիռը լուսաբանելու
համար Մ. Քօն փորձերու ձեռնարկած է:
Այս գիտունը շուններուն կերցուց փոշիա-
ցած միս եւ ջուր: Յետոյ ստամոքսին պա-
րունակութիւնը մաս առ մաս դուրս հա-
նեց յատուկ գործիքով եւ որոշ ժամերու
միջոցին, կենդանիներուն ընել տալով եր-
բեմն մարմնական շարժումներ, երբեմն ալ
զանոնք անշարժ թողուլ:

Անշարժ մնացող շուններուն մարտողու-
թիւնը կատարեալ աշխուժութեամբ կը
կատարուի ճաշէն ժամ մը յետոյ. ստա-
մոքսին հեղուկներուն մէջ առատօրէն կը
գտնուի ասիտ քլորիտրիք եւ բէքսին, իսկ
ասիտ լաքթիք՝ քիչ քանակութեամբ, եր-
կու ժամ յետոյ մարտողութիւնը աւելի
յառաջացած կ'ըլլայ, ու վեց ժամ վերջ
գործողութիւնը աւարտած է արդէն:

Երբոր ճաշէն ետք շունները երկու ժամ
ուսն պտոյտ մը ունենան, այն ատեն ա-
սիտ քլորիտրիք եւ բէքթոն՝ քիչ քանակու-
թեամբ, իսկ ասիտ լաքթիք՝ մեծ քանա-
կութեամբ կը գտնուի իրենց ստամոքսին
մէջ: Այս պարագային, կերակուրէն վեց
ժամ յետոյ մարտողութիւնը կատարուած՝
ամբողջացած չըլլար, ինչպէս առաջ:

Էվալտ եւ Պոաս դիտնականները ար-
դէն նշանակած էին ստամոքսին մէջ սսիտ
քլորիտրիքի եւ ասիտ լաքթիքի ունեցած
այս փոփոխական գերը. ասիտ քլորիտրիքը
մարմնոյ աւելորդ մասերէն գոյացած ար-
տադրութիւն մըն է, իսկ երկրորդը՝ ջրա-
բնախօսներու խմորումէն յառաջ կու-
գայ:

Չատարուած փորձերը սա եզրակացու-
թեան յանգիլ կուտան թէ, գոնէ շուններուն
համար, ճաշէն վերջ կատարուած մարմ-
նական շարժումները կ'ազդեն մարտողու-
թեան վրայ, գործողութիւնը դանդաղե-
ցնելով:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԵՂԵՐ.— Եթէ կ'ուզէք
առաջնակարգ փոխեցուցիչ գեղ մը առնել,
սուրճի գաւաթ մը ծեծուած մանանեխ
(farine de moutarde) խառնեցէք աման մը
տաք ջուրի հետ եւ խմեցէք:

★ Եթէ մարմինն ո եւ է մէկ մասը
այրի, պալարներու կազմութեան առաջը
առնելու համար պէտք է անմիջապէս
ամոնեաք գործածել:

★ Ո՛ր եւ է սուր առարկայ, գամ մը
զոր օրինակ, եթէ վէրք մը բացած է, կը
բուէ ցաւած մասը 15—20 վայրկեան ալ-
րող բուրդի մոխին վրայ բռնել. այս բնա-
կան գեղը պիտի դադարեցնէ ցաւը եւ բոր-
բօժան մը առաջը պիտի առնէ:

★ Հաւասար քանակութեամբ ձէթ եւ
քլորֆորմ իրար խառնուելով լաւ գեղ մը
կը պատրաստուի ցուրտի խածուացքնե-
րուն համար:

ՏՈՒՔԹ. ՄԷՏԻՔՈՒՍ

ԾԱՆԻԿԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԸ

ՍՍՄՍՈՆՅԻՆԵՐՈՒՆ.— Սամսոնի մէջ
«Ծաղիկ»ի գործակալն է Կարապետ ԷՃ. ՏԷ-
ԻՐԱՆԵԱՆ, որուն պէտք է դիմել բաժանո-
ղագրուելու համար:

ԱՏԱՐԱՋԱՐՅԻՆԵՐՈՒՆ.— «Ծաղիկ»ի
բաժանողագրուելու համար պէտք է դիմել
Բաղադի մեր գործակալ Արսաւէս ԷՃ. Փա-
փագեանի:

ՆԻԿՈՍԻԳԻՆԵՐՈՒՆ.— Տեղւոյդ
մեր գործակալն է ըստ առաջնայն Արսաւս
ԷՃ. Կ. Կաւաքեան, որուն պէտք է դիմել
«Ծաղիկ»ի բաժանողագրուելու համար:

ՏՐԱՊԵՉՈՆՅԻՆԵՐՈՒՆ.— «Ծաղիկ»ի
գործակալ անուանուած է Փիլիպպոս ԷՃ.
Խաւքեան:

ԲԱՐԱՐԳԻՆԵՐՈՒՆ.— Բարեբղի գոր-
ծակալ անուանուած է Մամիկոն ԷՃ. Վա-
րապետեան:

ՌՈՏՈՍԹՈՅԻՆԵՐՈՒՆ.— Տիգրան ԷՃ.
Պաղիկեան «Ծաղիկ»ի գործակալութիւնը
օգտուս մէկէն փոխանցած է դեղագործ Մի-
հայէ ԷՃ. Սեփիսեանի, որուն պէտք է դի-
մել բաժանողագրուելու համար:

ՊԱՐՏԻՋԱՆՅԻՆԵՐՈՒՆ.— «Ծաղիկ»ի
գործակալ անուանուած է Միհայէ ԷՃ. ՊԷ-
սիկեան:

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱԺԻՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՍԷՆՏԻՔԱՆ

Ինչպէս մեր ընթերցողները գիտեն երկու երեք տարիէ ի վեր, Պոլսոյ հրդեհի ապահովագրական ընկերութիւնները Սէնտիքա մը կազմած են, նպատակ ունենալով ապահովագրութիւնը աւելի դիւրամատչելի դարձնել: Այս սէնտիքային վաճառքի մարմինը սակայն ամենագոյն յոգեւորութիւն մը չառնէր այս մասին եւ կը բաւականանայ իր չաբաթական նիստերը միայն պարբերաբար կատարելով: Հարկ է խոստովանել թէ սէնտիքային անդամներէն մէկ քանին իբր բացառութիւն յարգելով, մնացորդը որչափ որ լաւ գիտնայ ապահովագրական սկզբնական տեսական մասը, ամենեւին չի ճանչնար հրապարակին ամենօրեայ անցած դարձածը, ինչ որ սակայն լաւ մը ուսումնասիրել անհրաժեշտ էր: Բայց անմիջապէս ըսենք թէ ասոնք արդէն զրգացած իրենց վաճառականական գործառնութեամբ անխնայորէն է որ կը զիջանին նիստերուն ներկայ գտնուիլ, հետեւեալբար անոնցմէ օգուտ մը սպասելը պարտաւրան է:

Սակայն մենք բոլորովին տարբեր տեսակէտով մըն ալ է որ կ'ընդունինք Սէնտիքային կազմակերպութիւնը, կը նկատենք զայն մարմին մը որ կոչուած ըլլայ ծառայելու ընկերութեանց շահերուն, բայց ինչպէս հանրութեան անդամ ալ ընկերութեանց շահերը ամենեւին նկատողութեան չէ առնուած սէնտիքային կողմէ որ թէպէտ ասոնց վճարումներովը գոյութիւն ունեցող մարմին մըն է ինքը: Պէտք է գիտնալ որ ընկերութիւնները իրենց տարեկան բաժնեգիրը վճարելով սէնտիքային չեն սպասեր միայն սովորական դարձած ամենօրեայ ապահովագրական խնդիրներու քրքրումը (որ ինքնին նշանակութեանէ զուրկ չէ թէեւ) այլ օգտակար առաջարկներ ի շահ արուեստին, զոր օրինակ ապահովագրական բոլիսներու պայմաններուն ընդհանուր մէկ միացումը եւ միայն մէկ լեզուով ըլլալը ներկայ բաբելոնական խառնակութեան դէմ, որով յաճախորդ մը կարենայ ինչ պայմաններու տակ ապահովագրուած ըլլալը հասկընալ: Ներկայիս հրապարակին վրայ ապահովագրական ընթացիկ լեզուն է գաղղիերէնը եւ այս լեզուին ալ հասարակութեանը աւելի վարժուած ըլլալուն՝ ապահովագրական բոլիսներուն պայմանները գաղղիերէնէ վերածուիլը օգտակարութեանէ զուրկ չպիտի ըլլար:

Արդեն անգլիական կարգ մը ընկերութիւններ ձեռագիր մասերը գաղղիերէնով սկսած են ընել հակառակ իրենց ընդհանուր պայմաններուն անգլիերէն տրպ-

ուած ըլլալուն, ուստի սէնտիքային մէկ առաջարկը կրնայ բարեփոխել այս կացութիւնը որ շատ մը սխալ հասկացողութեանց տեղի տալու պատճառ կրնայ ըլլալ:

Նմանապէս Սէնտիքան լաւ գործ մը կատարած պիտի ըլլար, եթէ ապահովագրական պաշտօնեաներէն ալ իրեն անդամ ընտրէր, որոնց մէջ կը գտնուին կատարեալ ձեռնհասներ որոնք հասարակութեան հետ տեղի շփման մէջ ըլլալով գիտակից են անոր պահանջներուն:

Ներկայ պարագաներուն ներքեւ, բարեփոխումներ սպասելը աւելորդ ձանձրութիւն է: Ինչո՞ւ համար տարին անգամ մը ընդհանուր նիստին չը խորհուրտալ միայն «Թարիֆ»ը աւելի կատարելագործելու որուն մէջ կարգ մը հակառակական դարձածքներ չեն պակսիր, ինչո՞ւ այժմեայ գիներն քիչ մը չը զեղջուր ժողովրդեան օգուտը միշտ ի նկատի առնելով եւ աւելի դիւրամատչելի ընելու համար ապահովագրութիւնը:

Սակայն այս եւ ասոնց նման բարեփոխումներ կատարելու համար, Սէնտիքային քարտուղար—գրագրին ալ աջակցութիւնը պէտք է, ինչ որ սակայն բոլորովին դուրսիւն չունի, հակառակ առատաձեռնորէն վճարուած ըլլալուն եւ որուն գործը կարծես միայն կայացած ըլլար ընկերութեանց չվերանորոգուած կամ ուրիշ ընկերութեանց անցած ապահովագրութիւնները գրելու կամ գրել տալուն մէջ: Եթէ մէկ քանի ընկերութիւն ալ չտան իրենց ուրիշին անցած գործերուն ցուցակը Սէնտիքային պաշտօնեաները ձեռք ձեռքի վրայ դրած պիտի սպասեն յօրանջելով: Սակայն պէտք է գիտնալ թէ այդ չէ իրենց պաշտօնը այլ ըստ կարելւոյն պէտք է սէնտիքային անդամներուն թելադրութիւններ ընել յօգուտ հասարակութեան ու ընկերութեանց:

ՀՐԴԵՂԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ (*)

ՅՈՒ. 15.—Ապահովագրելու չկրնար ընկերութեան ձգել փաստուած սպրանքները, ընդ մասամբ կամ ամբողջովին: Սակայն եթէ ընկերութիւնը փոփոխել կրնայ ընդունիլ զանոնք ըստ տրոհքին:

Վճարելիք փաստը ընկերութեան կողմէ առանց զեղքի կ'ըլլայ եթէ պարտապահանջներու կողմէ խնդիր չյարուցուի բայց ընկերութեան իրեն կը վերապահէ իրաւունքը՝ հրահրելու գրամով փաստը տուածելու տեղ նորոգելու եւ կամ նորէն կանգնել տալու: Հրդեհուած գոյքերը եւ այլ 2 կողմնաց հաւանութեամբ կամ ըստ իրազեկներու ըստին, եւ եթէ ուրիշ ընկերութիւններ ալ կան նոյն

(*) Տես Ծաղիկ, թիւ 31:

փաստին վրայ միանալով անոնց հետ վերջիշտալ նպատակին իրագործմանը համար: Սակայն եթէ կառավարական օրէնքը արգելք դնէ նորոգելու կամ վերականգնելու փաստուած չէնքը որ փողոցի կանոնաւորութեանը դուրս ելած ըլլայ, այս պարագային ընկերութիւնը պարտի տուածել կամ վերականգնել այն համաձայնութեամբ որ այդ օրէնքը արգելք եղած չըլլար:

Ընթերցողը կրցաւ հասկնալ այս մեր շարունակական ապահովագրական յօդուածներուն տեսութեան մէջ, թէ միշտ իրաւունքը՝ չըսենք բոլոր իրաւունքները ընկերութեան վերապահուած են: Այս յօդուածն ալ այդ իրաւունքներուն շարունակութիւնն է որով բացորոշապէս կ'ազգարարէ ապահովագրական թէ ինք իրաւունք չունի վնասուած կամ աղատուած իր մէկ գոյքը ընկերութեան ձգել եւ անոր իսկական արժէքը պահանջել: Ապահովագրական այս տրամադրութիւնը յաճախորդին ուղած կերպով կը բացատրուի, այնպէս որ շատեր գիտենք թէ վնասուած ապրանքի մը երբ թուել վնասին գինը որոշուի, չեն համակերպիր բայց յաճախորդը պէտք է որ գիտնայ թէ ընկերութիւնը միայն այն ժամանակ վնասուած ապրանքը կ'առնէ երբ այսպէս ընելը իր շահուն համապատասխանէ եւ ոչ թէ հնաճաւաքութեամբ զբաղելու դիտումով:

Վնասի մը վճարումը հնչուն գրամով կ'ըլլայ առանց ո՞ր եւ չէ զեղքի, ամէն կարելի ձեւակերպութիւնները կատարուելէն վերջ, ուստի հասարակութեան ունեցած սագողափոքր թէ անպատճառ հարկերին այսինչ գումար մը կը զեղչեն՝ հիմնական չէ: Սակայն երբ պարտապահանջներու կողմէ վճարուելիք գումարը օրինական կերպով գրաւման տակ առնուի այս պարագային մինչեւ որ օրինական ձեւակերպութիւնները չեն վերջացած վնասը չի վճարուիր:

Ընկերութիւնը իր զրած կանոնովը ըստ կամայ կրնայ վնասը հատուցանել զոր օրինակ, կանխիկ գրամ տալու տեղ նորու գելու ինչքի մը վնասուած մասը, իսկ եթէ բոլորովին քայքայուած վիճակի մէջ է նոր մը առնել ու տեղը տալ կամ չէ՞, քի մը վնասուած մասը նորոգել տալ իր եւ յաճախորդին հակողութեան տակ ճարտարապետի մը յանձնելով ըլլալիք նորոգութիւնը, նմանապէս միանալ ուրիշ ընկերութեանց եւ այս նպատակով գործակցել եթէ նոյն ինչքին համար ուրիշ ընկերութիւն մըն ալ շահակից է: Յաճախորդին պարտքն է համակերպիլ բոլոր այս կանոններուն եւ արդէն չհամակերպելու ալ պատճառ չկայ որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ իր ունեցած վնասը, միշտ կը տուածուի հնչուն կամ որ եւ իցէ կերպով:

Ապահովագրողներուն ուշադրութեանը կը յանձնենք սա պարագան թէ ընկերութիւնը ստիպուած չէ աւելորդ գրամ ծախսելու երբ պարագային բերմամբ կառավարական զեկոյց մը հրամայէ միակարգ ընել փողոցները եւ որուն հետեւանքով փողոցի կարգէն ներս քաշուած տուն մը միւսներուն կարգին բերուել ուղուի, ինչ որ նոր ծախքի գումար կը բանայ: Ընկերութեան պարտքն է միայն վճարել ու տուածել այն վնասը որ իրեն կը վիճակի:

Արտօնատէր Ա. ՈԱԿԱՆԻԱՆ

Տպագրութիւն Սագաեան
Կալարա, Գուրդուհիու խան քիւ 7

ՌՈՊԸՐԴ-ԳՈԼԵՃ

Վարժարանին յառաջիկայ տարեկանը պիտի սկսի Սեպտ. 2/15/նա Կարգադրու թիւներ եղած են նոր գիւրումիւններ տալու վաճառականական ուսմանը համար Մնայուն բժիշկ մը տշակերտներու առողջութեան, ժամանաւորներուն ու խաղերուն, ինչպէս նաեւ վարժարանին ընդհանուր առողջապահական վիճակին վրայ կը հսկէ: Նախորդ տարու ընէ սկսած եւ՛ր քաջութեամբ է նաեւ փոքր տղոց յատկացեալ նոր շէնքը, ուր պիտի ընդունուին մինչեւ 10 տարեկան աշակերտներ: (22) 7—12

ԳԱՌՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍՕՖ

Մեծ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԺԱՄԱՅՈՅՅԻ

Կեդրոնատեղի

Մեծ Շուկայ Զինձիւրի խան

Մասնաճիւղ

Պահէ Գարու ձէլայ Պէլ խանի տակ

Ոսկի, արծաթ եւ ոգտիտի գրպանի, պատի ժամացոյցներ եւ այգազարթոյցներ (Reveille matin), սեղանի եւ զարդասեղանի (console) ժամացոյցներ, մեծ զանազանութիւն ժամացոյցի չղթաներու: Ընդ միջերք ապարանջաններու, մատանիներու, պոչներու, օղերու եւն. եւն.

Ոսկեղէն եւ արծաթեղէն առարկաներ՝ սպասի յատուկ:

Մի խաբուիք պատերու վրայ փակ ցուած խոշոր ժանուցումներ: Փնտռեցէր ամեն տեղ եւ ամեն ատեն ՍԱՐԳԻՍՕՖ ՏՈՒ ժամացոյցները, որոնք 23 տարիներէ ի վեր հրապարակի վրայ հռչակ հանած են, իրենց տոկոսներով, ճշգրտեամբ եւ բարեմեաութեամբ:

(27)

4—52

MATTONI

GISSHÜBLER

ԲԱՆԱՆ

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԶՈՒՐ

ԻՆՔՆԱՐՈՒՂ ԵՒ ԱՂԻՐԱՐ ԱՂԲԱԼԵԱՆ

ՍԵՂԱՆԻ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԵՒ ԶՈՎԱՅՈՒՅԻՑ

ԸՄՊԵԼԻ

Հազի, կոկորդի ցաւեռ, սաւմոսի, հաղորդի եւ միզուրդերեան

Եւ լաւագոյն ունի

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

Մեծ նպարավառներու, գեղաւառներու, գեղաւորներու քով եւ նախարաններու մէջ:

Heinrich Mattoni, Carlsbad et Vienne

ԱՐԱՄ ԳԱՐԱԳԱՅԵԱՆ

Ա.Տ.Ա.Մ.Ն.Ա.Բ.ՈՅԺ

Պոլիս, Պահէ Գարու, Պին Պիր Զեյիտին դիմաց

ԱՐԱՄ ԳԱՐԱԳԱՅԵԱՆ, ամէն առաւօտ կանուխ կը դանուի

Սկիւտար, Իճատիէ, Տոգրամաճը փողոց իր բնակարանը

Ամէն օր 3—11 դիմել Պոլիս, Պահէ Գարու, Պին-Պիր-Զեյիտին դիմաց

Իրական օրեր, ժամացրուեալք

ԻՆՆԻՕՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐ. ԸՆԿԵՐՈՒԹ.

ՀՐԴԵՅԻ ԵՒ ԿԵՆԱՅ ՃԻԻՂ

Հաստատու ի Բարիկ 1828—1829

ՀՐԴԵՅԻ ՃԻԻՂ

ԿԵՆԱՅ ՃԻԻՂ

Մինչ 1902ի վերջ հատուց. փետ. 274 Միլ. 1902ին գանձուած ապահովագրի 24 » Դրամագրուի եւ պահեստ 119 » Ապահովագրեալ գրամագրուի 21 1/2 Միլ. որ բնիկացի ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատուի 52.21% — ինչ որ «Ինիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայէ հոկայ երաշխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵԻՆԵԼԻՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՒ ԵՒ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԲՈՎ:

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց զեղջեայ Կիւերով: Նպատաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները: Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով «Ինիօն»ի ապահովագրողը ԶԵՐԾ ԵՆ ԱՅՆ վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոց կ'ենթարկուին միշտ ալ անձինք, որ Շահաբաժիններու բարգիւն ՅՈՒՐԻ ԵՒ ՎՆԱՄԱԿԱՐ զուրեմամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովաւորուին:

Ընկերութեան գրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆԲԱՆ: Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօնէն ՍԻՄՈՆ ԲԱՅՄԵՐԼԵԱՆ Կենաց ճիւղին Տեսուչ ՄԻՀՐԱՆ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ Սթամպուլ, Սուրբ Լամա, Բասաժ Բարքընդոյու Դեր Գործակալութիւն, Ղալաթիա Ինայէթ խան (33) Գործակալութիւնը Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ 2—52

ՖԷՆԻՔՍ ՕԹՐԻՇԻԷՆ

ԿԵՆԱՅ, ՀՐԴԵՅԻ, ԾՈՎՈՒ ԿԱՅՍ. ԹԱԳ. ԱՌԱՆՁԱՇՆՈՐԶԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ՎԻԷՆԱ 1860ԻՆ Գրասենեակ՝ Համբուրց խան, քիւ 52, 53, 54, 55, 56 Լիազոր ներկայացուցիչ՝ Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Ֆէնիքս Օթրիշէն Ընկերութեան կենաց ապահովագրութեան օրինակ մը.— 35 տարեկան մէկը որ կ'ուզէ ապահովագրուիլ Ֆէնիքս ընկերութեան 20,000 Ֆր. եւ քանակին գումարուն համար, տարեկան 925.80 Ֆր. պիտի վճարէ ու պայմանաժամուրդի ստանայ 31,266 Ֆր. հնչուն դրամ ամբողջովին: Իսկ եթէ մեռնի զոր օրինակ, 10 տարիէն, իր ժառանգորդները անմիջապէս պիտի ստանան 21,314.62 Ֆր.: Այս ամէն գումարները ԱՆՈՒՄԱՆԱԿԱՆ չեն, այլ ԻՐԱԿԱՆ, եւ Ֆէնիքս Օթրիշէն Ընկերութիւնն այս գումարներուն վճարումը կ'երաշխաւորէ իր բոլորով:

1. ԵԱՎԻՈՒՇԵԱՆ ԵՒ Յ. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԹԵՅԻ ՄԵՇ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Պոլիս, Պահէ Գարու

ձեւով պէյ խանին կից, քիւ 10

ԱՂԵԻ ԹԵՅԵՐ

ԱՃԱՆ ԹԵՅԵՐ

ԿԵՅԻ ԸՆՏԻՐ ԽՈՒՆՈՒԳԵՆԵՐ

ԵԱՎԻՈՒՇԵԱՆ-ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԹԵՅԻ ԽՈՒՆՈՒԳԵՆԵՐ

ԱՆՈՒՄԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՍԱԿՈՎ ԵՒ ԳԻՆՈՎ

Գաւառներէ կ'ընդունուին ամէն քանա-

կա իրամը յանձնարարութիւններ եւ կը

կ'աւարտին ամենայն ճշգրտապահութեամբ

ԱՊԱՌԻԿ

Վ.Ա.ՃԱՌՈՒՄ

ՀԱՐԱՐ ԱԿԱՆՈՎ

Եթէ կ'ուզէք ամէն տեսակ գո՛տրեղէններ ունենալ, աժան ու ճաշակաւոր, թէ՛ արեւելեան եւ թէ՛ եւրոպական հաշակով պատրաստուած, ժամացոյցներ, արծաթեայ դաւաղաններ եւլլն. դիմեցէ՛ք Պոլիս, Ոսկերչաց Շուկան, Մեծ-Փողոց, թիւ 13:

Հարիւրին 20 կանխիկ, մնացեալին համար 100ին 5 մասնավճար: Կանխիկ գնողին համար հարիւրին 5 զեղչ: Գործածուած գո՛տրեղէնները եթէ վնասուած չեն՝ 100ին 10 զեղչով կաւ կ'առնուին. իսկ ապակի գնողներէն՝ 100ին 15 զեղչով:

ՅՈՎԱՆԱՆ Գ. ՓԱՆԳԱՇԵԱՆ

Պատրաստած է հետևեալ նոր պատգամներն, ժանկով սրտական նորագոյն մեթոտներով համաձայն, զիւրպէս չհամար Ուսումն. Խորհրդոյ Կրթական Մրազրին գործադրութիւնը:

1. ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ ԱՅԲԵՆԱՐԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ, Բնական եւ զիւրպէս մեթոտ կարգաւ գրելու: Դիրքը ընթերցում համարժէցող խոշորագիր 1 1/2 զրշ:

2. ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, Դասագիրք Ընթերցանութեան եւ բնական ու բնագիտական նախնական ծանօթութեանց 3 զրշ:

3. ԱՅԲԵՆԱՐԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ ՖԷՐԱՆՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ, Դիրքը մեթոտով: Տպագր. եւ չափահասներու համար 1 1/2 զրշ:

4. ՊԶՏԻԿԵՐՈՒՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ, Պատկերազարդ. Յատկապարտով եւ Աշխարհագրութեան Մանկապարտէղ-Մագիկոյններու, Նախապատ. կարգերու եւ Տարբ. Դասանիւթերի Ա. տարւոյ համար: Դ. տիպ՝ հիմնովին բարեկազմութեամբ 2 1/2 զրշ:

5. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, Տարրական Դասընթացք (Ա. եւ Բ. տարի). Պատկերներով եւ Աշխարհագրութեան Բ. Տպագրութիւն բարեկազմութեամբ (Մամուլ չեղած) 2 1/2 զրշ:

6. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԻՆ Դասընթացք (Հրատարակելի):

7. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Բարձ. Դասընթացք. Պատկերազարդ. Բնական եւ Բազմաթիւ. Ճոն ծանօթութիւնը աշխարհի հինգ մասանց Բնական եւ Ճարտարագործական արտադրութեանց եւ Վաճառականութեան վրայ: Մեծագիր. Երես 200 6 զրշ:

8. ՀԱՄԱՐ ԱՇԽԱՐՀԱՅՈՅՅԵՐ, Աշխարհագրութեան եւ գիտութեան վարժութեանց համար. հատը 10 փորտ. 100 հատը 20 զրշ:

9. ՊԶՏԻԿԵՐՈՒՆ ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ, Պատկերազարդ. Մանկապարտէղներու, Մագիկոյններու եւ Նախապատրաստական կարգերու համար 3 զրշ:

10. ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, Տարրական Դասընթացք. Ա. տարի 4 զրշ:

11. ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, Տարրական Դասընթացք. Բ. տարի 4 զրշ:

12. ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՋԻՆ Դասընթացք Դ. տարի 4 զրշ:

13. ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՋԻՆ Դասընթացք Դ. տարի 4 զրշ:

14. ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, Բարձր Դասընթացք. Ե. եւ Զ. տարի 10 զրշ:

15. ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, Ընդարձակ տեսական եւ գործնական 15 զրշ:

16. ԱՐՈՒԵՍ ՏՈՄԱՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ եւ Վաճառականական Դիտելիք. Պարզ առումը եւ կրկնառումը: Ամէն մարդ կարող է ինքն իրեն սովորել կարճ ժամանակի մէջ: Վարժարանաց համար յարմարագոյն դասագիրքն է իւր համառոտութեամբը, պարզութեամբը եւ զիւրպէս սոյն մեթոտով 6 զրշ:

17. ՆԱԽԱՏԱՐԵՐՔ Գործնական Երկրաչափութեան եւ գծագրութեան. Տարրական եւ ՄԻՋԻՆ Դասընթացք. 125 պատկերներով 5 զրշ:

18. ՏԱՐԵՐՔ Գործնական Երկրաչափութեան. Բարձր. դասընթացք Ա. տարի. 264 պատկերով 6 զրշ:

19. ՏԱՐԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔ ԳՐԱՀԱՇՎ.

ԻՈՅ. Թուարանական խնդրոց լուծմանը համար կիրարկուած. Պարզ բացատրութիւններով 3 զրշ:

20. ՆՈՅՆԻՆ ԲԱՆԱԿԻՆ Ի պէտս Ուսուցչաց. կը պարունակէ Աշակերտաց Դրքին բոլոր հրահանգաց եւ խնդրոց լուծումները 3 զրշ:

Դիմել հեղինակին եւ կամ գրավաճառներուն 6—26

ՓԱՆԳԱՇԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

ԿԻՇԵՐՈՒԹԻՒՆ ԵՎ ՑԵՆԵԿԵԱՅ

Կ. Պ. Պաշտ. Գաղ. Մեծօխարտար Հաստատում 1901 Մայիս 1ին ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԱՂԶԿԱՆՑ

Մանկապարտէղ եւ նախակրթարան երկուքն:

Գործնական կեանքի արդի պահանջութեան համապատասխան կերպով եւ զիւրաւոյց մեթոտներով կ'ուսուցանեն Հայերէն, Պարսկերէն, Թուրքերէն, Անգլիերէն լեզուները, կրօն եւ Հայ. Եկեղեցւոյ պատմութիւն, Թուագրութիւն, աշխարհագրութիւն, Առողջարանութիւն եւ բնական զիւրաւորութիւն, Երկրաչափութիւն, զբոսգրութիւն, առանձին տնտեսութիւն Զուգորութիւն եւ Կար. Զեւագործի աշխատանքները, Դաշնակ եւ Զուգակ: Բա. բոյական կրթութեան, բարեկրթութեան եւ յաւնկարգութեան կողմէն իրական տար հոգածութիւն: Պարսկերէն խօսակցութեան ժամանակը վարժութիւնը գրագրական ամբողջ շրջանին մէջ, ընդհանրութեամբ ֆրանսացի միայն վարժութեան մը: Մասնաւոր հոգածութեան առարկայ են նաեւ ձեռնական աշխատութեանց եւ երաժշտութեան ճիւղերը: Զուգակի դասն ստանձնած են երկու նշանաւոր ջութակահարներ, իտալացի Մ. Բէրինօ Կայլօ եւ Սինանեան Էֆէնտի: Դիւերթիկները կը վայելեն ընտանեկան կատարելաւ խնամք եւ հանգստաւէտութիւն: Վարժարանն ունի նաեւ իւր մասնաւոր բժիշկը, որ յաճախ կ'այցելէ ու տղայոց առողջութեան վրայ կը հսկէ: Վարժարանին տպէտ Յայտագիրը, որ ի մէջ այլոց կը պարունակէ նաեւ ընդունելութեան պայմանները, փափաքողներուն կը զրկուի: Աշակերտաց վերամուտը տեղի պիտի ունենայ Օգոստ. 25 Բշ. օր, իսկ կանոնաւոր դասաւանդութիւնը պիտի սկսին Սեպտ. 1 Բշ. օր: Բանակցութեան կամ աւելի մանրամասն տեղեկութեանց համար դիմել ի վարժարան առ Տեսչութիւն, ա. մէջն օր մինչեւ. կէս օր, իսկ կէս օրէ յետոյ ժամը 6էն 10՝ կարելի է դիմել նաեւ Մեծ Նոր Խան, վերի յարկ, թիւ 55 գրասենեակին: 4—26

“AU TALON D'OR, O TALON S'OR

ԲԱՐԻՋԱՆ ԿՕՇԻԿԵՐՈՒ ԴՈՐՄԱՐԱՆ

ԳԱՌԼՕ ԱՇՆԱՄԵԱՆ

ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐ

ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՎ ԶԱՓՈՒ ՎՐԱՅ

ԱՐԱՆՑ ԵՎ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Նաեւ կաղերու համար պատրաստուած կալարա, վոյվոտա փողոց, քիւ 103

Ճաշակաւոր ու վերջին նորաձեւութեան համաձայն կոշիկներու յանձնարարութեան համար, — մանաւանդ չափու վրայ չիւնուելիք, — կ'արժէ անգամ մը այցելել սոյն վաճառատները:

(31) 2—26

ՅՈՎԱՏՔ ՊԱՆՊԱՆԵԱՆ (ՄԵՂՐՈՒՆԻ)

ԱՏԱՍՆԱՐՈՅԺ

Մուշաֆէրիէ Հիւանդանոցին եւ Պարսկական Վարժարանին

Բերա. Մեծ փողոց, Թագսիմ, քիւ 61 Զըրաֆէան աքաւսման

Պալպալեան ամէն օր ակոսայի ամէն տեսակ հիւանդութիւններով տառապողները կ'ընդունի, իսկ Ուրբաթ, Կիրակի եւ Երեքշաբթի մինչեւ ժամը 5: Դիւերութեան ու եւ ժամուկ կարելի է դիմել: Պալպալեան կ'երաշխաւորէ իր լեցուցած ոյջ չինած ակոսները: Յորեկները ակոսաքաշել տալու համար որոշ վարձք մը չկաւ: քաշել տուողին կ'արժէ կախեալ է:

Աղփայտներուն մը

ԳԱՏԸԴԻԻՒՄ ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԱՆԸ պիտի բացուի Սեպտ 2ին (Ն. Տ.) Նորեկներու մուտքի քննութիւնները պիտի կատարուին Օգոստ. 29ին եւ 30ին (Ն. Տ.) Աշակերտներուն առողջութեան, բարոյականի, կրթութեան ու զպրօքին կարգապահութեան վրայ խստիւ կը հսկուի: Ամէն ամիս տղայոց ուսումնական յառաջգիւնութեան ու բարի վարքի վիճակագրոյցը պիտի զրկուի ծնողաց: Կ'աւանդուին Տաճկ., Հայ., Դաղդ., Գերման., Իտալ. եւ Անգլ. լեզուները: Դաղդ. եւ Գերման. լեզուներուն գործնական մասը զօրացնելու համար, յատուկ զաղկապի եւ գերմանացի հակողներ կան զպրօքին մէջ: Դպրոցին աշակերտներէն ուսմամբ ու բարի վարքով ընտրուներն ու արժանաւորները կ'անցնին վեներտիկի Մ. Ռափ. վարժարանը: Դր կրնան յաճախել Ակադեմիան ու բարձրագոյն վարժարանները, կամ կը զրկուին Իտալիոյ եւ ուրիշ Համալսարանները: Առաջիկայ (1903—4) տարւոյն համար ձրիավարներուն թիւը լրացած է: Դիւերթիկներու տարեթիւական է 25 օսմ. ոսկի:

(25) 5—5

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱԻ ԱՆԳԼԵՐԷՆԷ-ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐՊԱՆԻ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Որ կը լրացնէ կարեւոր պէտք մը ուսանողներուն, ճամբորդներուն եւ առեւտրական գործերով զբաղողներուն համար:

Գին 8 Ղրշ:

Կը գտնուի բոլոր գրավաճառներուն քով: Կեդրոնաւեղին է Սագաեան Տպարան Մեծաքանակ գնողներու զեղք

Դժագրիչ-Նկարիչ մը, վկայեալ Դեղարուեստից վարժարանէն եւ Ուսումն. Խորհուրդէն, պատրաստ է այցելութեամբ դասեր տալ թէ՛ զպրօքներու եւ թէ՛ տունեւրու մէջ:

Դիմել Սմբատ Դաւթեանին, Խորասան, ճեան խան, Սիրքէճի:

1913

My dear Mr. [illegible]

I have just received your letter of the 10th inst.

and am glad to hear from you.

I am sorry that I cannot write you more fully at present.

I am, however, very truly yours,

[illegible signature]

Very truly yours,

[illegible signature]

Պ Ա Լ Ք Ա Ն

ԱՌԱՆՁՆԱԾՆՈՐՀԵԱԼ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՍՈՖԻԱ
Դրամագլուխ, պահեստ եւ երաշխաւորութեան գումար 7,500,000 ֆրանք

Դրամատունք Ընկերութեան՝ Պուլկար Աղզ. Դրամատուն՝ Սօֆիա, Անգլեւաւորական Դրամատուն՝ Լոնտոն,
Տոյէ Պանք՝ Պերլին, Օսմ. Կայս. Դրամատուն՝ Բարիզ, Բրէտի Լիոնէ՝ Կ. Պոլիս

Գործակալութիւնը Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ Ընդհ. Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ ԱՐՇԱԿ ՌԻՆՃԵԱՆ
Կոստանդնուպոլիս, Ղալաթիա, Պանք Օթոմանիյն դէմ, Թաւթապոլուն խան

MAISON ISIDORE

Հաստատեալ 1860ին
Բերա, Մեծ Փողոց, 431—433

ԻԶԻՏՐ նորաձեւութեանց վաճառատունը 1,500,000 առարկայ ունի Մետաքսեղէն,
ձեռնոց, հոտեղէն, զարդեղէն, սանտրեր, ժապաւէններ, սեղմիրաններ, հովանոցներ, գուլ-
պաներ, վերջին նորաձեւութեամբ գլխարկներ, մազի գնում եւ վաճառում, եւլն. եւլն.:
(17) 9—52

ՍԱԼԱՄԱՆՏԸՐ

Հ Ո Լ Ա Ն Տ Ա Կ Ա Ն
Առաջնակարգ ապահովագրական Ընկերութիւն
Ընդդէմ հրդեհի
Հիմնեալ յԱմսդեսամբ

Դրամագլուխ
Ֆր. 7,500,000
Ընդհ. Գործակալ Պոլսոյ
H. J. W. Huber Jr
Գոնամանողութեան խան քիւ 10
(6) 11—52

ՏԻ ԼՈՒԻ ԵՌԻՆԻԸՆ ԷՆՏ ՔՐԱՌԻՆ

(The Law Union & Crown)
ԱՆԳԼ. ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆՅ ԸՆԿ.
Հրդեհի, Կեանքի եւ Արկածի դէմ
Հիմնուած 1825ին Լոնտոնի մէջ
Դրամագլուխ 1,500,000 Ա. Ռ.
Պահեստի դրամ 4,800,000 " "
Ընդհ. Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ
Ridley, Rowell & Co
Կալաթա, Քոստողլու խան քիւ 9—10
(2) 12—52

ՈՒԷՍԴԸՐՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ
Ա Ն Գ Լ Ի Ա Կ Ա Ն
ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿ.
ՀԻՄՆԱԿԱՆ 1851ԻՆ

Հարաւորաբար Դեռաներաւ Գումարը Ա. Ռ. 6000000
Պարտաւոր դրամ եւ արեւելեան հասոյն " » 1250000
Վերջեւ դրամագլուխ " » 410000
Հրապարակիս ծանօթ Ֆրանկո. եւ Գերմ. բն.
կերութեանց դրամագլուխը 100,000եան արեւելի Կ
Ուեզդըրն Ընկ.ը հրդեհի դէմ ամեն կար-
գի գործեր կ'ապահովագրէ: Վնասները
անգլ. լրաց եւ անմիջապէս կ'հատու-
ցանէ: Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ
Գ.ԱՌ.ՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՆ

Պոլս. Սուլթան Համիտ, Բալթիք 09-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-1099-1100-1101-1102-1103-1104-1105-1106-1107-1108-1109-1110-1111-1112-1113-1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132-1133-1134-1135-1136-1137-1138-1139-1140-1141-1142-1143-1144-1145-1146-1147-1148-1149-1150-1151-1152-1153-1154-1155-1156-1157-1158-1159-1160-1161-1162-1163-1164-1165-1166-1167-1168-1169-1170-1171-1172-1173-1174-1175-1176-1177-1178-1179-1180-1181-1182-1183-1184-1185-1186-1187-1188-1189-1190-1191-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1199-1200-1201-1202-1203-1204-1205-1206-1207-1208-1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215-1216-1217-1218-1219-1220-1221-1222-1223-1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230-1231-1232-1233-1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242-1243-1244-1245-1246-1247-1248-1249-1250-1251-1252-1253-1254-1255-1256-1257-1258-1259-1260-1261-1262-1263-1264-1265-1266-1267-1268-1269-1270-1271-1272-1273-1274-1275-1276-1277-1278-1279-1280-1281-1282-1283-1284-1285-1286-1287-1288-1289-1290-1291-1292-1293-1294-1295-1296-1297-1298-1299-1300-1301-1302-1303-1304-1305-1306-1307-1308-1309-1310-1311-1312-1313-1314-1315-1316-1317-1318-1319-1320-1321-1322-1323-1324-1325-1326-1327-1328-1329-1330-1331-1332-1333-1334-1335-1336-1337-1338-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345-1346-1347-1348-1349-1350-1351-1352-1353-1354-1355-1356-1357-1358-1359-1360-1361-1362-1363-1364-1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374-1375-1376-1377-1378-1379-1380-1381-1382-1383-1384-1385-1386-1387-1388-1389-1390-1391-1392-1393-1394-1395-1396-1397-1398-1399-1400-1401-1402-1403-1404-1405-1406-1407-1408-1409-1410-1411-1412-1413-1414-1415-1416-1417-1418-1419-1420-1421-1422-1423-1424-1425-1426-1427-1428-1429-1430-1431-1432-1433-1434-1435-1436-1437-1438-1439-1440-1441-1442-1443-1444-1445-1446-1447-1448-1449-1450-1451-1452-1453-1454-1455-1456-1457-1458-1459-1460-1461-1462-1463-1464-1465-1466-1467-1468-1469-1470-1471-1472-1473-1474-1475-1476-1477-1478-1479-1480-1481-1482-1483-1484-1485-1486-1487-1488-1489-1490-1491-1492-1493-1494-1495-1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502-1503-1504-1505-1506-1507-1508-1509-1510-1511-1512-1513-1514-1515-1516-1517-1518-1519-1520-1521-1522-1523-1524-1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1533-1534-1535-1536-1537-1538-1539-1540-1541-1542-1543-1544-1545-1546-1547-1548-1549-1550-1551-1552-1553-1554-1555-1556-1557-1558-1559-1560-1561-1562-1563-1564-1565-1566-1567-1568-1569-1570-1571-1572-1573-1574-1575-1576-1577-1578-1579-1580-1581-1582-1583-1584-1585-1586-1587-1588-1589-1590-1591-1592-1593-1594-1595-1596-1597-1598-1599-1600-1601-1602-1603-1604-1605-1606-1607-1608-1609-1610-1611-1612-1613-1614-1615-1616-1617-1618-1619-1620-1621-1622-1623-1624-1625-1626-1627-1628-1629-1630-1631-1632-1633-1634-1635-1636-1637-1638-1639-1640-1641-1642-1643-1644-1645-1646-1647-1648-1649-1650-1651-1652-1653-1654-1655-1656-1657-1658-1659-1660-1661-1662-1663-1664-1665-1666-1667-1668-1669-1670-1671-1672-1673-1674-1675-1676-1677-1678-1679-1680-1681-1682-1683-1684-1685-1686-1687-1688-1689-1690-1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697-1698-1699-1700-1701-1702-1703-1704-1705-1706-1707-1708-1709-1710-1711-1712-1713-1714-1715-1716-1717-1718-1719-1720-1721-1722-1723-1724-1725-1726-1727-1728-1729-1730-1731-1732-1733-1734-1735-1736-1737-1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746-1747-1748-1749-1750-1751-1752-1753-1754-1755-1756-1757-1758-1759-1760-1761-1762-1763-1764-1765-1766-1767-1768-1769-1770-1771-1772-1773-1774-1775-1776-1777-1778-1779-1780-1781-1782-1783-1784-1785-1786-1787-1788-1789-1790-1791-1792-1793-1794-1795-1796-1797-1798-1799-1800-1801-1802-1803-1804-1805-1806-1807-1808-1809-1810-1811-1812-1813-1814-1815-1816-1817-1818-1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832-1833-1834-1835-1836-1837-1838-1839-1840-1841-1842-1843-1844-1845-1846-1847-1848-1849-1850-1851-1852-1853-1854-1855-1856-1857-1858-1859-1860-1861-1862-1863-1864-1865-1866-1867-1868-1869-1870-1871-1872-1873-1874-1875-1876-1877-1878-1879-1880-1881-1882-1883-1884-1885-1886-1887-1888-1889-1890-1891-1892-1893-1894-1895-1896-1897-1898-1899-1900-1901-1902-1903-1904-1905-1906-1907-1908-1909-1910-1911-1912-1913-1914-1915-1916-1917-1918-1919-1920-1921-1922-1923-1924-1925-1926-1927-1928-1929-1930-1931-1932-1933-1934-1935-1936-1937-1938-1939-1940-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1950-1951-1952-1953-1954-1955-1956-1957-1958-1959-1960-1961-1962-1963-1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973-1974-1975-1976-1977-1978-1979-1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990-1991-1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-224